תקופת הגאונים 680 – 880

גאון · בה"ג

רב יהודאי גאון

700–761

4460–4521 · ד'ת"ס–ד'תקכ"א

ישב בפומבדיתא. עמד בראש הישיבה בסורא. בעל הלכות פסוקות, הלכות גדולות[1] – לדעת רש"י וחכמי אשכנז. מחשובי הגאונים, ראש ישיבת סורא 757–761; היה סגי נהור. מחבר בה"ג שנוי במחלוקת: לרש"י וחלק מחכמי אשכנז – רב יהודאי; לרב שרירא, רב האי, ראב"ע ובעל המאור – רבי שמעון קיירא[2].

הערות [1] הספר מכונה בקיצור בה"ג. [2] רבי שמעון קיירא חי במאה ה־9.

גאון סורא

רב נהילאי בן רב מרי

730–797

4490–4557 · ד'ת"צ–ד'תקנ"ז

עמד בבבל, בעיר סורא, בראש ישיבת סורא אחרי רב ביבוי הלוי, משנת ד'תק"ן[1]. בעל תשובות, שכמה מהן נדפסו בקובץ תשובות הגאונים[2]. מכונה גם רב הילאי. ראש ישיבת סורא בתקופת הגאונים[3], ויש הרואים בו את ראשון הגאונים בסורא. אביו של רב נטרונאי גאון, שהגיע לגאונות 56 שנה אחרי פטירת אביו. נפטר בשנת ד'תקנ"ו[4].

הערות [1] לפי דעה אחרת עמד בראש הישיבה משנת ד'תקמ"ז. [2] הקובץ נדפס במהדורת גרש ירחים. [3] לפי ספר הקבלה לראב"ד הלוי לא כיהן כגאון סורא כלל. [4] לפי דעות אחרות נפטר בשנת ד'תקנ"ז או בשנת ד'תקנ"ט.

רב נטרונאי גאון

רב נטרונאי בר רב הילאי גאון

780–858

4540–4618 · ד'תק"מ–ד'תרי"ח

כיהן בבבל כגאון סורא 858–853. תלמיד אביו רב הילאי בן רב מרי, גאון סורא. בעל תשובות רב נטרונאי גאון – בענייני תפילה, ברכות וקריאת התורה, סדר מאה ברכות[1]. הגאון הפורה ביותר עד ימיו; קשור במיוחד ליהודי ספרד. סדר מאה ברכות שלו הניח את היסוד לסידור רב עמרם גאון, ועשרות מתשובותיו נכנסו בו. הגיע לגאונות בזקנה מופלגת, 56 שנה אחרי מות אביו[2].

הערות [1] הספר נשלח לקהילת לוסנה שבספרד. [2] אין לזהותו עם רב נטרונאי בר נחמיה גאון פומבדיתא, תלמידו של רב אחאי.

הרנ"ג

רב נחשון בן רבי צדוק גאון

820–879

4580–4639 · ד'תק"פ–ד'תרל"ט

עמד בראש הישיבה בבבל, בעיר סורא, 7 שנים[1]. בעל פירוש למסכתות בתלמוד, ביאור מילים קשות במקרא, חשבונות העיבור – שלושה עשר מחזורים. רב, אסטרונום ומתמטיקאי. עסק בלוח השנה והוכיח את משפט רמ"ז השנים: בכל 13 מחזורי עיבור[2] סימני הקביעות חוזרים והמועדים חלים באותם ימים בשבוע. יורשו – אחיו החורג[3] רב צמח בן חיים.

הערות [1] בשנים ד'תרל"ב–ד'תרל"ט, 872–879. [2] 13 מחזורי עיבור הם 247 שנים. [3] אחיו החורג מצד אמו.

גאון · השאילתות

רב אחאי (אחא) משבחא

680–752

4440–4512 · ד'ת"מ–ד'תקי"ב

ישב בבבל, בעיר שבחא ואחר כך בפומבדיתא, ובסביבות 750 עלה לארץ ישראל. בעל השאילתות. השאילתות – הספר הראשון שנתחבר אחרי חתימת התלמוד. כשמינו את תלמידו רב נטרוי כהנא בן אמונה לגאון במקומו, עלה לארץ ישראל.

גאון

רב עמרם גאון

810–875

4570–4635 · ד'תק"ע–ד'תרל"ה

עמד בראש הישיבה בסורא. בעל סדר רב עמרם גאון – הסידור, תשובות. סדר רב עמרם – הסידור השלם הראשון; ערך אותו "בבחרותו". עמד בראש ישיבת סורא בערך בשנים 872–853; התמנה בימי רב נטרונאי גאון אך ירש את התפקיד רק אחרי מותו.

680 700 750 800 850 880

מקום / אזור: בבל



רס״ג

רב סעדיה בן יוסף אלפיומי גאון

882–942

4642–4702 · ד׳תרמ״ב–ד׳תש״ב

נולד במצרים, בכפר דילץ שבמחוז פיום. ישב בצעירותו בארץ ישראל, ובסוריה. היה אלוף בפומבדיתא, ועמד בראש ישיבת סורא שישבה בבגדאד בשנים 928–942. תלמיד אבו כת׳יר יחיי בן זכריה מטבריה, לפי עדות אל־מסעודי. בעל אמונות ודעות, התפסיר – תרגום התנ״ך לערבית עם פירוש, סידור רס״ג, ספר האגרון. מגאוני בבל הבולטים ואיש אשכולות; הראשון שעסק בדקדוק הלשון העברית באופן שיטתי ולחם בקראים. מינויו לראש ישיבת סורא – שלא מבני הישיבה – היה חסר תקדים. תלמידיו המדקדקים דונש בן לברט ומנחם בן סרוק.

רשב״ח

רב שמואל בן חפני הכהן גאון

935–1013

4695–4773 · ד׳תרצ״ה–ד׳תשע״ג

כיהן בבבל כגאון סורא 998–1013. תלמיד אביו רב חפני הכהן, דיינא דבבא בפומבדיתא ודודו רב נחמיה גאון. בעל כ־65 חיבורים בערבית־יהודית: פירוש לתורה, ספר הדיינים, דיני ציצית, ספר הברכות, שו״ת. גאון סורא, מחבר פורה; רוב ספריו אבדו ושרידיהם נמצאו בגניזת קהיר. הרמב״ם סמך על חיבורו בדיני ציצית. חותנו של רב האי גאון. נולד בערך בין 930 ל־940.

גאון סורא

רב יוסף בן יעקב בר סטיא גאון

900–944

4660–4704 · ד׳תר״ס–ד׳תש״ד

כיהן כגאון סורא[1]. עבר לבצרה אחרי פטירת רס״ג, ונפטר בה בשנת ד׳תש״ד, 944. ראש הגולה דוד בן זכאי הדיח את רס״ג ומינה במקומו את רב יוסף, ״צעיר וקטן בחכמה לעומתו״. אחרי הפיוס[2] נשאר בתואר ״גאון״ אך ישב בביתו, ורס״ג כיהן בפועל. בן דורו של רב חנינה גאון פומבדיתא, אבי רב שרירא. לא נודעו חיבורים ממנו.

הערות [1] ישיבת סורא ישבה אז בבגדאד; הוא כיהן בה בשנים ד׳תר״ץ–ד׳תש״ב, 930–942. [2] הפיוס היה בתענית אסתר.

גאון

רב האי גאון

939–1038

4699–4798 · ד׳תרצ״ט–ד׳תשצ״ח

ישב בבבל, בעיר פומבדיתא. תלמיד אביו רב שרירא גאון. בעל תשובות, משפטי שבועות, פירוש לסדר טהרות. ״אחרון הגאונים״ – תשובותיו נשלחו לכל קהילות ישראל. חי כמאה שנה.

גאון

רב שרירא גאון

906–1006

4666–4766 · ד׳תרס״ו–ד׳תשס״ו

ישב בבבל, בעיר פומבדיתא. בעל אגרת רב שרירא גאון, תשובות לשואליו, פירוש לתנ״ך ולתלמוד. אגרת רב שרירא – סדר הדורות מחכמי המשנה והתלמוד עד הגאונים. אביו של רב האי. חי כמאה שנה.

גאון פומבדיתא

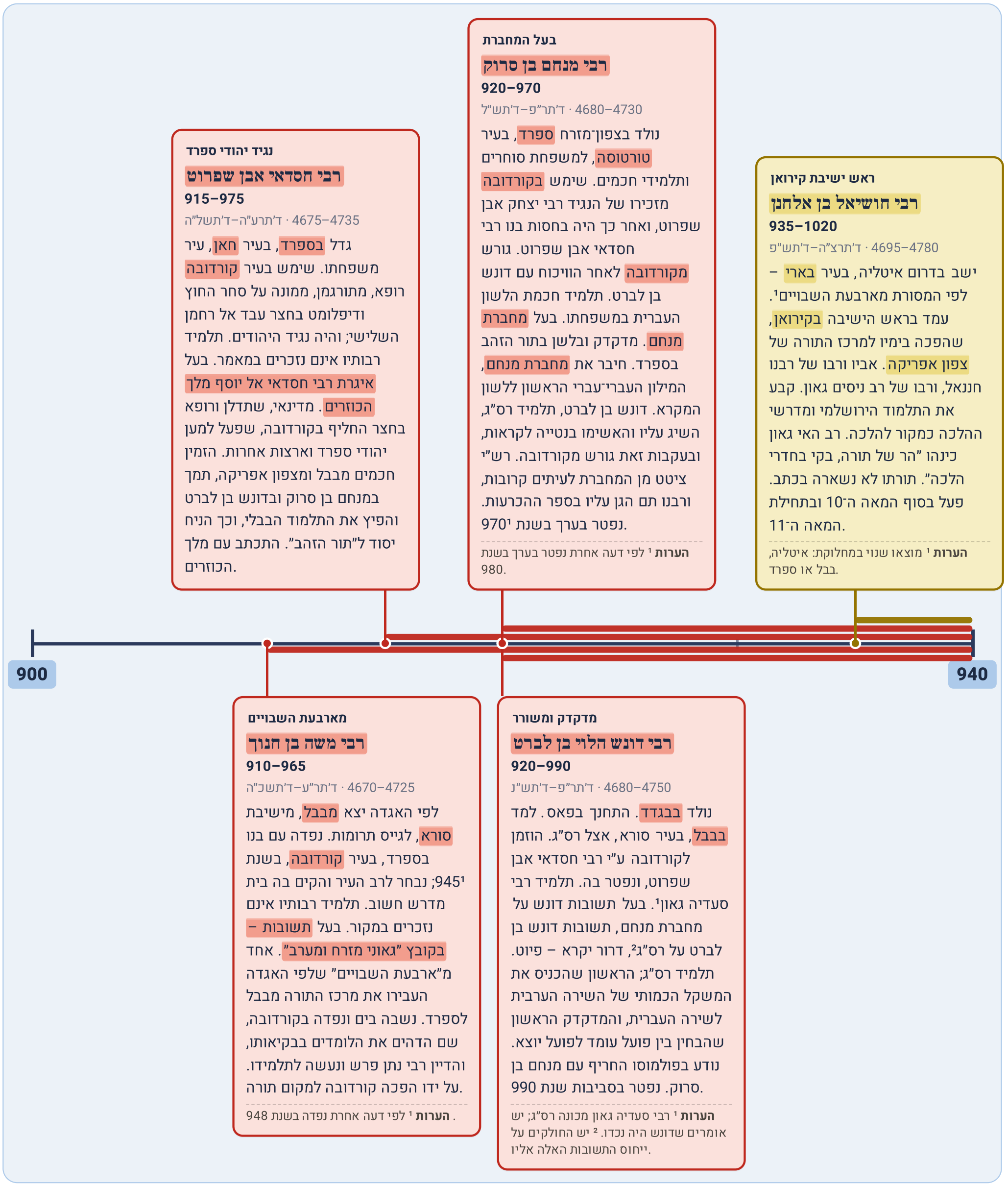
רב נחמיה בן כהן צדק גאון

900–968

4660–4728 · ד׳תר״ס–ד׳תשכ״ח

הכריז על עצמו כגאון בבבל, בעיר פומבדיתא, כנגד רב אהרן גאון. כיהן כגאון הישיבה בפומבדיתא בשנים 960–968. תלמיד בן לאביו רב כהן צדק בן יוסף, גאון פומבדיתא. עמד בראש סיעת משפחת רב כהן צדק בישיבת פומבדיתא, ביריבות עם רב שרירא גאון. בימיו הייתה הישיבה מדולדלת, והוא שלח אגרות לקהילות התפוצות שיסייעו לה בתרומות. אחרי מותו עלה רב שרירא לגאונות. מתורתו לא הגיע לידינו דבר. דודו ורבו של רב שמואל בן חפני גאון. נולד בערך בשנת 900.

מקום / אזור: בבל



ראש ישיבת קירואן

רבי חושיאל בן אלחנן

935–1020

4695–4780 · ד'תרצ"ה–ד'תש"פ

ישב בדרום איטליה, בעיר בארי – לפי המסורת מארבעת השבויים[1]. עמד בראש הישיבה בקירואן, שהפכה בימיו למרכז התורה של צפון אפריקה. אביו ורבו של רבנו חננאל, ורבו של רב ניסים גאון. קבע את התלמוד הירושלמי ומדרשי ההלכה כמקור להלכה. רב האי גאון כינהו "הר של תורה, בקי בחדרי הלכה". תורתו לא נשארה בכתב. פעל בסוף המאה ה־10 ובתחילת המאה ה־11.

הערות [1] מוצאו שנוי במחלוקת: איטליה, בבל או ספרד.

בעל המחברת

רבי מנחם בן סרוק

920–970

4680–4730 · ד'תר"פ–ד'תש"ל

נולד בצפון־מזרח ספרד, בעיר טורטוסה, למשפחת סוחרים ותלמידי חכמים. שימש בקורדובה מזכירו של הנגיד רבי יצחק אבן שפרוט, ואחר כך היה בחסות בנו רבי חסדאי אבן שפרוט. גורש מקורדובה לאחר הוויכוח עם דונש בן לברט. תלמיד חכמת הלשון העברית במשפחתו. בעל מחברת מנחם. מדקדק ובלשן בתור הזהב בספרד. חיבר את מחברת מנחם, המילון העברי־עברי הראשון ללשון המקרא. דונש בן לברט, תלמיד רס"ג, השיג עליו והאשימו בנטייה לקראות, ובעקבות זאת גורש מקורדובה. רש"י ציטט מן המחברת לעיתים קרובות, ורבנו תם הגן עליו בספר ההכרעות. נפטר בערך בשנת 970[1].

הערות [1] לפי דעה אחרת נפטר בערך בשנת 980.

נגיד יהודי ספרד

רבי חסדאי אבן שפרוט

915–975

4675–4735 · ד'תרע"ה–ד'תשל"ה

גדל בספרד, בעיר חאן, עיר משפחתו. שימש בעיר קורדובה רופא, מתורגמן, ממונה על סחר החוץ ודיפלומט בחצר עבד אל רחמן השלישי; והיה נגיד היהודים. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במאמר. בעל איגרת רבי חסדאי אל יוסף מלך הכוזרים. מדינאי, שתדלן ורופא בחצר החליף בקורדובה, שפעל למען יהודי ספרד וארצות אחרות. הזמין חכמים מבבל ומצפון אפריקה, תמך במנחם בן סרוק ובדונש בן לברט והפיץ את התלמוד הבבלי, וכך הניח יסוד ל"תור הזהב". התכתב עם מלך הכוזרים.

מארבעת השבויים

רבי משה בן חנוך

910–965

4670–4725 · ד'תר"ע–ד'תשכ"ה

לפי האגדה יצא מבבל, מישיבת סורא, לגייס תרומות. נפדה עם בנו בספרד, בעיר קורדובה, בשנת 945[1]; נבחר לרב העיר והקים בה בית מדרש חשוב. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במקור. בעל תשובות – בקובץ "גאוני מזרח ומערב". אחד מ"ארבעת השבויים" שלפי האגדה העבירו את מרכז התורה מבבל לספרד. נשבה בים ונפדה בקורדובה, שם הדהים את הלומדים בבקיאותו, והדיין רבי נתן פרש ונעשה לתלמידו. על ידו הפכה קורדובה למקום תורה.

הערות [1] לפי דעה אחרת נפדה בשנת 948.

מדקדק ומשורר

רבי דונש הלוי בן לברט

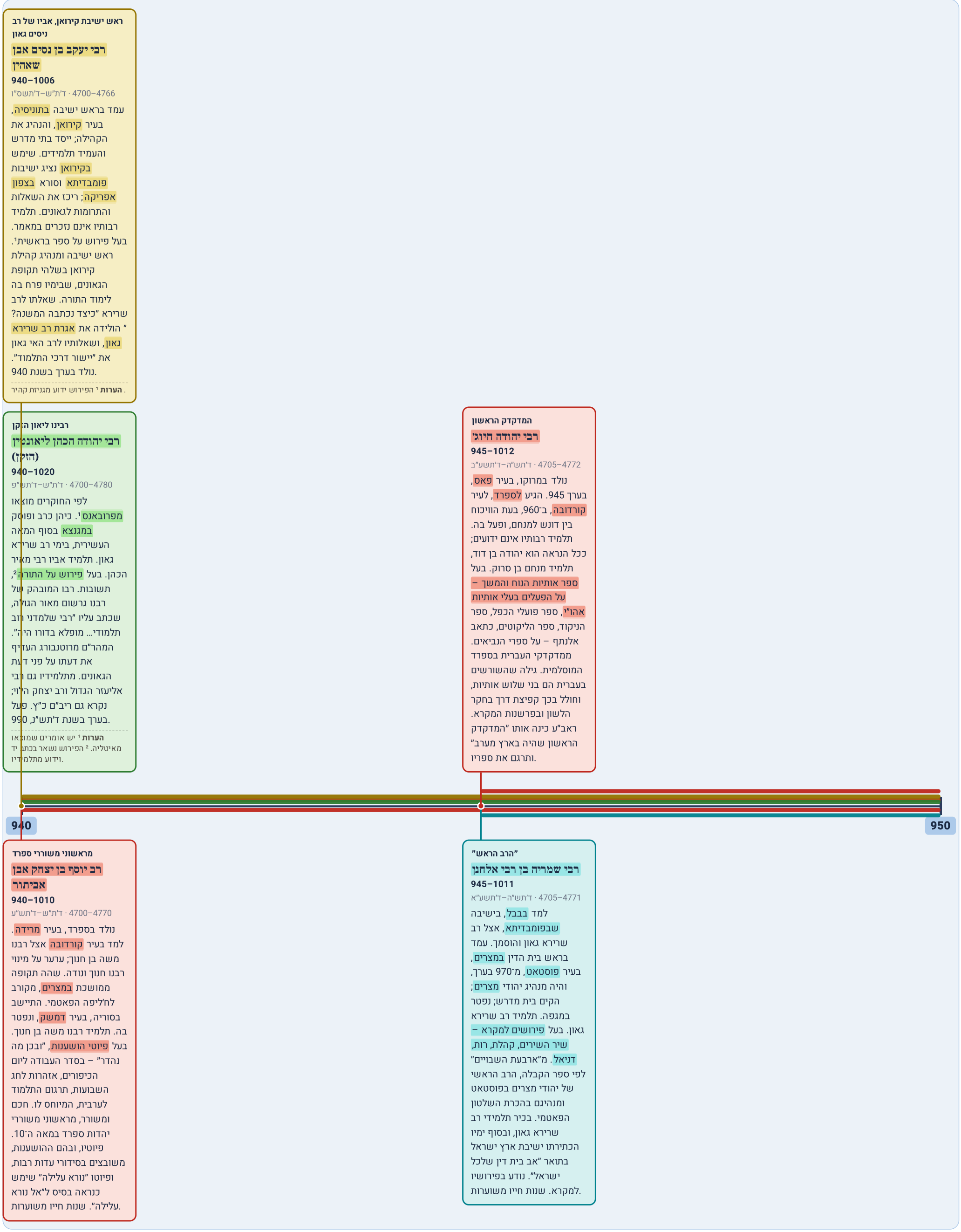
920–990

4680–4750 · ד'תר"פ–ד'תש"נ

נולד בבגדד. התחנך בפאס. למד בבבל, בעיר סורא, אצל רס"ג. הוזמן לקורדובה ע"י רבי חסדאי אבן שפרוט, ונפטר בה. תלמיד רבי סעדיה גאון[1]. בעל תשובות דונש על מחברת מנחם, תשובות דונש בן לברט על רס"ג[2], דרור יקרא – פיוט. תלמיד רס"ג; הראשון שהכניס את המשקל הכמותי של השירה הערבית לשירה העברית, והמדקדק הראשון שהבחין בין פועל עומד לפועל יוצא. נודע בפולמוסו החריף עם מנחם בן סרוק. נפטר בסביבות שנת 990.

הערות [1] רבי סעדיה גאון מכונה רס"ג; יש אומרים שדונש היה נכדו. [2] יש החולקים על ייחוס התשובות האלה אליו.

מקום / אזור: ספרד · צפון אפריקה


ראש ישיבת קירואן, אביו של רב ניסים גאון
רבי יעקב בן נסים אבן שאהין
940–1006
4700–4766 · ד'ת"ש–ד'תשס"ו
עמד בראש ישיבה בתוניסיה, בעיר קירואן, והנהיג את הקהילה; ייסד בתי מדרש והעמיד תלמידים. שימש בקירואן נציג ישיבות פומבדיתא וסורא בצפון אפריקה; ריכז את השאלות והתרומות לגאונים. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במאמר. בעל פירוש על ספר בראשית[1]. ראש ישיבה ומנהיג קהילת קירואן בשלהי תקופת הגאונים, שבימיו פרח בה לימוד התורה. שאלתו לרב שרירא "כיצד נכתבה המשנה?" הולידה את אגרת רב שרירא גאון, ושאלותיו לרב האי גאון את "יישור דרכי התלמוד". נולד בערך בשנת 940.
הערות [1] הפירוש ידוע מגניזת קהיר.
רבינו ליאון הזקן
רבי יהודה הכהן ליאונטין (הזקן)
940–1020
4700–4780 · ד'ת"ש–ד'תפ"
לפי החוקרים מוצאו מפרובאנס[1]. כיהן כרב ופוסק במגנצא בסוף המאה העשירית, בימי רב שרירא גאון. תלמיד אביו רבי מאיר הכהן. בעל פירוש על התורה[2], תשובות. רבו המובהק של רבנו גרשום מאור הגולה, שכתב עליו "רבי שלמדני רוב תלמודי... מופלא בדורו היה". המהר"ם מרוטנבורג העדיף את דעתו על פני דעת הגאונים. מתלמידיו גם רבי אליעזר הגדול ורב יצחק הלוי; נקרא גם ריב"ם כ"ץ. פעל בערך בשנת ד'תש"נ, 990.
הערות [1] יש אומרים שמוצאו מאיטליה. [2] הפירוש נשאר בכתב יד וידוע מתלמידיו.
המדקדק הראשון
רבי יהודה חיוג'
945–1012
4705–4772 · ד'תש"ה–ד'תשע"ב
נולד במרוקו, בעיר פאס, בערך 945. הגיע לספרד, לעיר קורדובה, ב־960, בעת הוויכוח בין דונש למנחם, ופעל בה. תלמיד רבותיו אינם ידועים; ככל הנראה הוא יהודה בן דוד, תלמיד מנחם בן סרוק. בעל ספר אותיות הנוח והמשך – על הפעלים בעלי אותיות אהו"י, ספר פועלי הכפל, ספר הניקוד, ספר הליקוטים, כתאב אלנתף – על ספרי הנביאים. ממדקדקי העברית בספרד המוסלמית. גילה שהשורשים בעברית הם בני שלוש אותיות, וחולל בכך קפיצת דרך בחקר הלשון ובפרשנות המקרא. ראב"ע כינה אותו "המדקדק הראשון שהיה בארץ מערב" ותרגם את ספריו.
940
950
מראשוני משוררי ספרד
רב יוסף בן יצחק אבן אביתור
940–1010
4700–4770 · ד'ת"ש–ד'תש"ע
נולד בספרד, בעיר מרידה. למד בעיר קורדובה אצל רבנו משה בן חנוך; ערער על מינוי רבנו חנוך ונודה. שהה תקופה ממושכת במצרים, מקורב לח'ליפה הפאטמי. התיישב בסוריה, בעיר דמשק, ונפטר בה. תלמיד רבנו משה בן חנוך. בעל פיוטי הושענות, "ובכן מה נהדר" – בסדר העבודה ליום הכיפורים, אזהרות לחג השבועות, תרגום התלמוד לערבית, המיוחס לו. חכם ומשורר, מראשוני משוררי יהדות ספרד במאה ה־10. פיוטיו, ובהם ההושענות, משובצים בסידורי עדות רבות, ופיוטו "נורא עלילה" שימש כנראה בסיס ל"אל נורא עלילה". שנות חייו משוערות.
"הרב הראש"
רבי שמריה בן רבי אלחנן
945–1011
4705–4771 · ד'תש"ה–ד'תשע"א
למד בבבל, בישיבה שבפומבדיתא, אצל רב שרירא גאון והוסמך. עמד בראש בית הדין במצרים, בעיר פוסטאט, מ־970 בערך, והיה מנהיג יהודי מצרים; הקים בית מדרש; נפטר במגפה. תלמיד רב שרירא גאון. בעל פירושים למקרא – שיר השירים, קהלת, רות, דניאל. מ"ארבעת השבויים" לפי ספר הקבלה, הרב הראשי של יהודי מצרים בפוסטאט ומנהיגם בהכרת השלטון הפאטמי. בכיר תלמידי רב שרירא גאון, ובסוף ימיו הכתירתו ישיבת ארץ ישראל בתואר "אב בית דין שלכל ישראל". נודע בפירושיו למקרא. שנות חייו משוערות.
מקום / אזור:
ספרד
אשכנז
צפון אפריקה
ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

950
990

ראש הסדר
רבי אלחנן בן שמריה
965–1026
4725–4786 · ד'תשכ"ה–ד'תשפ"ו

למד בבבל, בעיר פומבדיתא, והוסמך בישיבה; קיבל מראש הגולה את התואר "ראש הסדר". כיהן במצרים, בעיר פוסטאט, כממשיך אביו: ראש הקהל הבבלי, ראש בית הדין וראש בית מדרש; הוכר כראש השופטים. הרבה במסעות לקהילות ישראל בבבל, בארץ ישראל ובקירואן. תלמיד אביו, רבי שמריה בן אלחנן ורב שרירא גאון ורב האי גאון. בעל פירושים למסכתות בבא קמא ועבודה זרה, ספר דרשות על ההמשלות במקרא, פיוטים. מנהיג יהודי מצרים בפוסטאט בתחילת המאה ה־11, שתוארו הבולט היה "ראש הסדר". שימש מתווך בין ישיבות בבל לקהילות המגרב, וניווט בין ישיבות בבל לישיבת ארץ ישראל. נולד בערך בשנת 965.

רגמ"ה
רבנו גרשום מאור הגולה
960–1028
4720–4788 · ד'תש"כ–ד'תשפ"ח

נולד לפי המסורת בלותרינגיה, בעיר מץ. עמד בראש הישיבה במגנצא, והיה מנהיג יהדות אשכנז. תלמיד רבנו יהודה הכהן ליאונטין[1] – רבו המובהק. בעל תשובות רבנו גרשום, פירוש לתלמוד – "קונטרס מגנצא", המיוחס לו. מאור הגולה – מייסד מרכז התורה באשכנז ומנהיגה; תקנות וחרם דרבנו גרשום. תלמידיו רבי יעקב בן יקר ורבי יצחק בן יהודה – רבותיו של רש"י. נפטר בשנת 1028[2].

הערות [1] מכונה גם "הזקן". [2] שנת פטירתו במחלוקת. 1028 היא השנה המקובלת, ולפי רש"ל נפטר בשנת 1040.

ראש ישיבת קורדובה
רבנו חנוך בן משה
950–1014
4710–4774 · ד'תש"י–ד'תשע"ד

נולד באיטליה, ככל הנראה בבארי. עמד בראש הישיבה בספרד, בעיר קורדובה, אחרי אביו, והיה מנהיג יהדות ספרד; נפטר בה. תלמיד אביו רבי משה בן חנוך. בעל תשובות הלכתיות שנמצאו בגניזה הקהירית. ראש ישיבת קורדובה ומנהיג יהדות ספרד במפנה המאות ה־10 וה־11, בן "ארבעת השבויים". נאבק עם רבי יוסף אבן אביתור על ראשות הישיבה. מיוחסת לו התקנה שאין אומרים תחנון בערבי חגים. נולד בערך בשנת 950.

ר"ח
רבינו חננאל בן חושיאל
965–1055
4726–4816 · ד'תשכ"ו–ד'תתט"ז

ישב בקירואן; משפחתו מאיטליה. תלמיד אביו רבינו חושיאל. בעל פירוש רבינו חננאל על התלמוד. ראש ישיבת קירואן. מראשוני פרשני התלמוד – חוליה בין הגאונים לראשונים. רבו של הרי"ף.

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

ראש ישיבת מגנצא
רבי אליעזר הגדול בן יצחק
990–1060
4750–4820 · ד'תש"נ–ד'תת"כ
גדל במגנצא בבית קרובו רבי שמעון ממגנצא ולמד אצל רבנו גרשום. עמד בה בראש הישיבה יחד עם חברו רבי יעקב בן יקר. תלמיד רבנו גרשום מאור הגולה[1] וקרובו רבי שמעון ממגנצא ורבי יהודה הכהן ליאונטין[2]. בעל פירוש למסכת חולין. מגדולי חכמי אשכנז בתחילת המאה ה־11, תלמיד רבנו גרשום. תלמידיו רבי יצחק בן יהודה ורבי יצחק הלוי, רבותיו של רש"י; רש"י מביא מדבריו וכינהו "הגאון". חי בערך 990–1060 בשנים.
הערות [1] כנראה היה רבו המובהק. [2] מכונה גם "הזקן". כך לפי המקובל; יש הסוברים שהיה חברו.

"מורי הזקן" של רש"י
רבי יעקב בן יקר
990–1064
4750–4824 · ד'תש"נ–ד'תתכ"ד
נולד במגנצא, למד בה אצל רבנו גרשום ולימד מקרא ותלמוד; שם נקבר. ככל הנראה חי ופעל גם בוורמייזא. תלמיד רבנו גרשום מאור הגולה ואביו רבי יקר. בעל פירוש לתלמוד – "קונטרס מורי הזקן"[1]. מגדולי ראשוני אשכנז, תלמיד רבנו גרשום וחברו של רבי אליעזר הגדול. רבו המובהק של רש"י, שלמד אצלו במגנצא מקרא ותלמוד שש שנים ומביא דבריו בשם "מורי הזקן". רש"י שיבח את ענוותנותו, ומצבתו נמצאה במגנצא.
הערות [1] דבריו מובאים בעיקר בפירוש רש"י.

ראש ישיבת קירואן
רב ניסים גאון
990–1057
4750–4817 · ד'תש"נ–ד'תתי"ז
נולד בקירואן, למד בה אצל אביו ואצל רבנו חושיאל, ואחר כך עמד בראש הישיבה. כשבא לגרנדה לכלולות בתו, לימד בה גמרא תקופה ארוכה. אחרי שקירואן נשדדה ונחרבה עבר למהדיה, ושם נפטר. תלמיד אביו רבי יעקב בן נסים ורבנו חושיאל והושפע מפרשנות רב שמואל בן חפני גאון. בעל מפתח מנעולי התלמוד, מגילת סתרים, חיבור יפה מהישועה – ספר המעשיות, פירוש על הש"ס. ראש ישיבת קירואן ורבו של הרי"ף. התכתב עם רב האי גאון ועם רבי שמואל הנגיד, ובכך עזר להעביר את ספרות הרבנים מבבל לספרד. כונה "גאון" כתואר כבוד, וראשי ישיבות בבל העניקו לו את התואר "ראש בי רבנן". חלק מפירושו נדפס על דף הגמרא בש"ס וילנא. נולד בערך בשנת 990.

הנגיד
רבי שמואל הנגיד
993–1056
4753–4816 · ד'תשנ"ג–ד'תתט"ז
נולד בספרד, בעיר קורדובה; למד תורה, דקדוק, ערבית ופילוסופיה. גלה לעיר מאלגה אחרי חורבן קורדובה ופתח בה חנות בשמים. כיהן בעיר גרנדה כסופר המלך ויועצו, כשר האוצר והצבא וכווזיר הגדול; היה ראש רבני ספרד. תלמיד רבנו חנוך בן משה ורבי יהודה חיוג' – בדקדוק. בעל הלכתא גברתא – ספר הלכה לפי סדר התלמוד, בן תהילים, בן משלי, בן קהלת – ספרי שירה, ספר העושר – מילון ללשון המקרא, מבוא התלמוד – מיוחס לו. ראש רבני ספרד, פוסק ומדינאי, שכיהן כווזיר הגדול ושר הצבא של ממלכת גרנדה. המשורר העברי הגדול הראשון בתור הזהב, שבעקבותיו הלכו אבן גבירול, משה אבן עזרא ויהודה הלוי. תמך בישיבות ובחכמים בספרד ובארץ ישראל.

990 995

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים



מקום / אזור: ספרד · אשכנז · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים

ראש ישיבת מגנצא
רבי יצחק בן יהודה
1010–1070
4770–4830 · ד׳תש״ע–ד׳תת״ל
למד במגנצא בצעירותו מפי קרוב משפחתו רבנו גרשום. עמד בראש הישיבה במגנצא מ־1064, אחרי פטירת רבי יעקב בן יקר. תלמיד רבנו גרשום מאור הגולה, קרוב משפחתו ורבי אליעזר הגדול בן יצחק. בעל תשובות – כ־65 תשובות, רובן לרש״י ולבני מכיר. מגדולי המשיבים באשכנז במאה ה־11; נשאל שאלות מבוהמיה ומצפון צרפת, ונוסחאות התלמוד שלו נחשבו מדויקות. מרבותיו של רש״י, שהתכתב עמו בהלכה וכינהו ״מורי צדק״. נולד בערך בשנת 1010 ונפטר בשנת 1070 לפי ספר יוחסין[1].

הערות [1] יש המאחרים את פטירתו לשנת 1080, לשנים 1084–1090 או לאחר שנת 1093.

רי״ץ גיאת
רבי יצחק אבן גיאת
1038–1089
4798–4849 · ד׳תשצ״ח–ד׳תתמ״ט
נולד בספרד, בעיר לוסנה; עמד בראש ישיבת לוסנה וגידל את ר׳ עזריה בן יהוסף הנגיד; נקבר בה. יצא לעיר קורדובה לטיפול רפואי ונפטר בה. תלמיד ייתכן שרבי שמואל הנגיד. בעל הלכות כלולות – ספר הלכות פסוקות לפי נושאים[1], ספר הנר – פירוש לתלמוד בערבית, פירוש לקהלת – בערבית יהודית, פיוטים ושירים. מגדולי חכמי ספרד בדור השני לראשונים, ראש ישיבת לוסנה, פוסק, פרשן ומשורר. היה הפוסק הראשון אחרי הגאונים שחיבר ספר הלכות ערוך לפי נושאים, והחשיב את דברי הגאונים כסמכות מחייבת. נחשב לחלוץ הפיוט הדתי הספרדי. נולד בערך בשנת 1038.

הערות [1] חלקו נדפס בשם ״שערי שמחה״.

רמב״ע
רבי משה אבן עזרא
1055–1140
4815–4900 · ד׳תתט״ו–ד׳תת״ק
נולד בספרד, בעיר גרנדה; היה ״ראש המשוררים״ בעיר עד חורבן הקהילה בשנת 1090. למד בעיר לוסנה, בישיבת רבי יצחק אבן גיאת. נדד מ־1095 בספרד הנוצרית, בקסטיליה, בשנות ייסורים. תלמיד אחיו רבי יצחק ורבי יצחק אבן גיאת. בעל ספר התרשיש – שירה, ספר העיונים והדיונים, שירת ישראל – על תורת השיר, ערוגת הבושם – פילוסופיה, הדיואן – שיריו. משורר, פייטן ופילוסוף בתור הזהב של יהדות ספרד, מגדולי המשוררים היהודים. חיבר פיוטים רבים. אחרי חורבן קהילת גרנדה גלה ונדד בספרד הנוצרית, וחייו היו מלאי ייסורים.

בעל חובות הלבבות
רבינו בחיי אבן פקודה
1050–1120
4810–4880 · ד׳תת״י–ד׳תת״פ
גדל וחי בספרד, בעיר סרגוסה, בתור הזהב של יהדות ספרד; כיהן בה כדיין. תלמיד רבותיו אינם ידועים. בעל חובות הלבבות – ספר מוסר והשקפה, נכתב בערבית בשנת 1080, תורות הנפש – מיוחס לו, ברכי נפשי – פיוט. דיין ופילוסוף יהודי בסרגוסה. ספרו ״חובות הלבבות״, שתרגם לעברית יהודה אבן תיבון, נחשב לאחד מספרי ההשקפה העיקריים ביהדות והשפיע גם על לא־יהודים. שנות חייו משוערות.

הנשיא
רבי אברהם בר חייא
1065–1136
4825–4896 · ד׳תתכ״ה–ד׳תתצ״ו
פעל בספרד, בעיר ברצלונה, כמתמטיקאי ואסטרונום וכבעל תפקיד בחצר. כתב בעיר ברצלונה ספרי מדע בעברית לבני צרפת שלא ידעו ערבית. תלמיד רבותיו אינם נזכרים. בעל חיבור המשיחה והתשבורת – גאומטריה, ספר העיבור – חשבון העיבור, מגילת המגלה – חישוב הקץ, צורת הארץ – אסטרונומיה, הגיון הנפש – מוסר. מראשוני המחברים בעברית במתמטיקה ובאסטרונומיה, שטבע מונחים מדעיים עבריים והעביר את מדעי הערבים ליהודי אירופה.

הרי״ף
רבי יצחק אלפסי
1013–1103
4773–4863 · ד׳תשע״ג–ד׳תתס״ג
ישב באלג׳יריה, בעיר קלעת חמאד, עבר לקירואן, משם לפאס, ולבסוף התיישב בלוסנה. תלמיד רבינו חננאל ורב נסים גאון. בעל ספר ההלכות[1]. אחד משלושת עמודי ההוראה של השולחן ערוך, עם הרמב״ם והרא״ש.

הערות [1] הספר נקרא גם ״הלכות רב אלפס״.

הרשב״ג
רבי שלמה אבן גבירול
1021–1058
4781–4818 · ד׳תשפ״א–ד׳תתי״ח
נולד בספרד, בעיר מאלגה. חי בעיר סרגוסה בחסות יקותיאל אבן חסאן. ישב בעיר גרנדה בחסות שמואל הנגיד. נפטר בעיר ולנסיה. תלמיד פטרונו יקותיאל אבן חסאן; רבותיו אינם נזכרים. בעל כתר מלכות – שירה פילוסופית, מקור חיים – פילוסופיה, אזהרות, תיקון מידות הנפש. מגדולי משוררי ספרד בשירת הקודש ובשירת החול, ומחבר ״כתר מלכות״. ספרו הפילוסופי ״מקור חיים״ נשמר בלטינית בלבד והשפיע רבות על מלומדים נוצרים.

רש״י
רש״י – רבי שלמה יצחקי
1040–1105
4800–4865 · ד׳ת״ת–ד׳תס״ה
ישב בצרפת, בעיר טרואה. למד במגנצא וורמייזא. תלמיד רבי יעקב בן יקר ורבי יצחק סגן לויה ורבי יצחק בן יהודה – תלמידי רבנו גרשום. בעל פירוש רש״י על התנ״ך, פירוש רש״י על התלמוד הבבלי. ״פרשנדתא״ – פירושו על התורה והש״ס הוא היסוד ללימוד עד היום. סבם של רשב״ם ורבנו תם.

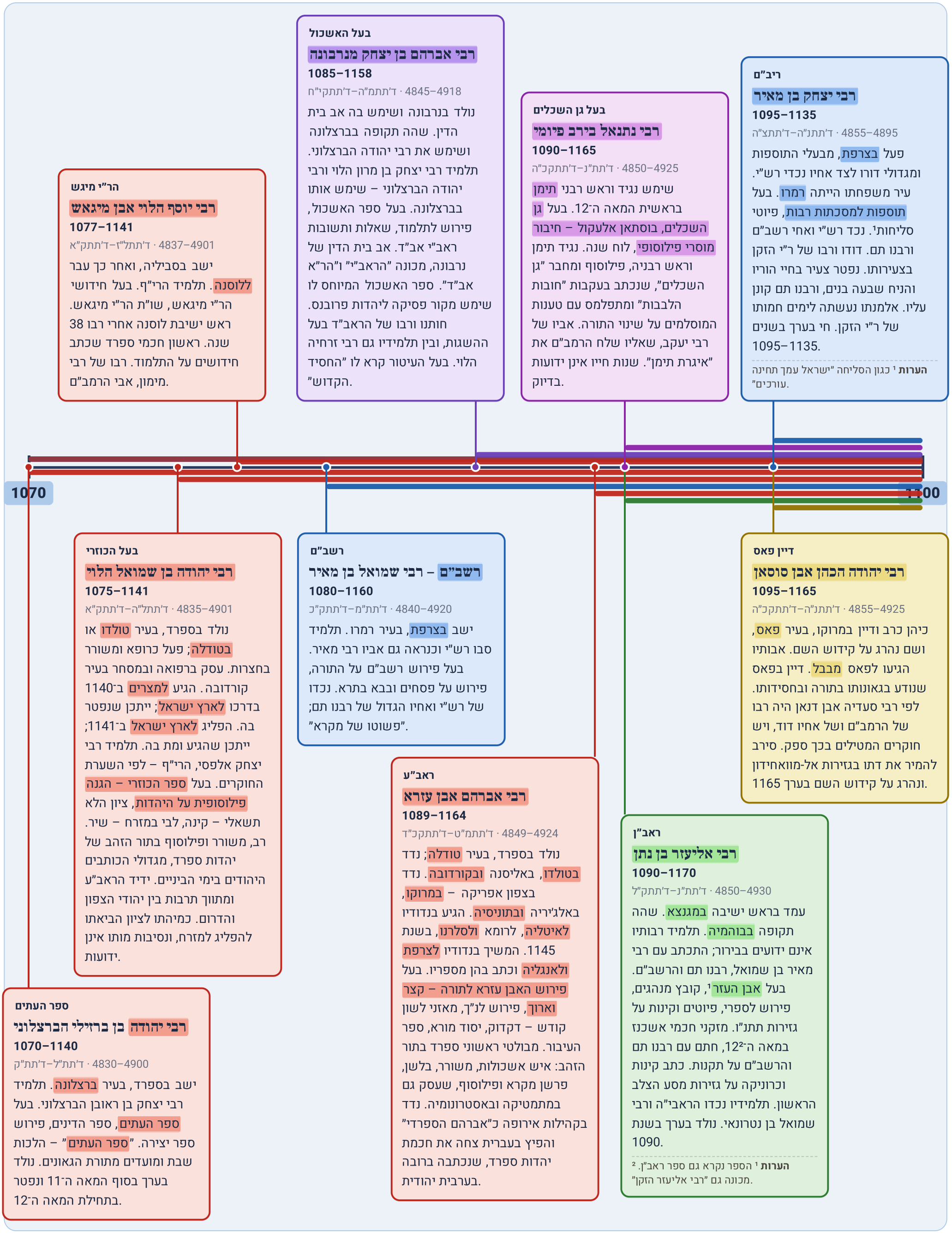
בעל האזהרות
רבי יצחק בן ראובן הברצלוני
1043–1100
4803–4860 · ד׳תת״ג–ד׳תת״ס
נולד בברצלונה. למד בקורדובה אצל רבי חנוך בן משה. כיהן כרב העיר וכשופט הקהילה בדניה עד מותו. תלמיד רבי חנוך בן משה מקורדובה. בעל אזהרות ״איזה מקום בינה״, תרגום ספר המקח והממכר לרב האי גאון מערבית לעברית, פירוש למסכתות כתובות ועירובין. רב, פוסק ופייטן, בן דורו של הרי״ף. הוא אחד מחמשת החכמים בשם רבי יצחק ש״החזירו את כוח התלמוד לספרד״. אזהרותיו נקראו בשבועות בארצות צפון אפריקה. יש אומרים שהיה רבו של רבי יהודה הברצלוני, אך הדבר בספק. נפטר בערך בשנת 1100.

אבי הרבנים
רבי מאיר בן שמואל מרמרו
1060–1135
4820–4895 · ד׳תת״כ–ד׳תתצ״ה
למד בלוותיר, בבית מדרשם של ״גאוני לותיר״. למד בוורמייזא[1], בבית מדרשו של רבי יצחק הלוי. הקים בית מדרש ברמרו, ושם נפטר בשיבה טובה. תלמיד רש״י, וחתנו[2] ורבי יצחק הלוי. בעל פירושים לתלמוד[3]. מראשוני בעלי התוספות. אביהם של רשב״ם, רבנו תם וריב״ם, ולכן כונה ״אבי הרבנים״. אביו ורבו של רבנו תם, וכנראה גם רבו של רשב״ם. האריך ימים ונקרא בפי בני דורו ״הישיש״.

הערות [1] העיר נקראת גם גרמייזא. [2] נשא את בתו של רש״י, יוכבד. [3] הפירושים נקראים ״תוספות״.

1010
1070

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים



ריב״ם

רבי יצחק בן מאיר

1095–1135

4855–4895 · ד׳תתנ״ה–ד׳תתצ״ה

פעל בצרפת, מבעלי התוספות ומגדולי דורו לצד אחיו נכדי רש״י. עיר משפחתו הייתה רמרו. בעל תוספות למסכתות רבות, פיוטי סליחות[1]. נכד רש״י ואחי רשב״ם ורבנו תם. דודו ורבו של ר״י הזקן בצעירותו. נפטר צעיר בחיי הוריו והניח שבעה בנים, ורבנו תם קונן עליו. אלמנתו נעשתה לימים חמותו של ר״י הזקן. חי בערך בשנים 1095–1135.

הערות [1] כגון הסליחה ״ישראל עמך תחינה עורכים״.

בעל האשכול

רבי אברהם בן יצחק מנרבונה

1085–1158

4845–4918 · ד׳תתמ״ה–ד׳תתקי״ח

נולד בנרבונה ושימש בה אב בית הדין. שהה תקופה בברצלונה ושימש את רבי יהודה הברצלוני. תלמיד רבי יצחק בן מרון הלוי ורבי יהודה הברצלוני – שימש אותו בברצלונה. בעל ספר האשכול, פירוש לתלמוד, שאלות ותשובות ראב״י אב״ד. אב בית הדין של נרבונה, מכונה ״הראב״י״ ו״הר״א אב״ד״. ספר האשכול המיוחס לו שימש מקור פסיקה ליהדות פרובנס. חותנו ורבו של הראב״ד בעל ההשגות, ובין תלמידיו גם רבי זרחיה הלוי. בעל העיטור קרא לו ״החסיד הקדוש״.

בעל גן השכלים

רבי נתנאל בירב פיומי

1090–1165

4850–4925 · ד׳תת״נ–ד׳תתקכ״ה

שימש נגיד וראש רבני תימן בראשית המאה ה־12. בעל גן השכלים, בוסתאן אלעקול – חיבור מוסרי פילוסופי, לוח שנה. נגיד תימן וראש רבניה, פילוסוף ומחבר ״גן השכלים״, שנכתב בעקבות ״חובות הלבבות״ ומתפלמס עם טענות המוסלמים על שינוי התורה. אביו של רבי יעקב, שאליו שלח הרמב״ם את ״איגרת תימן״. שנות חייו אינן ידועות בדיוק.

הר״י מיגש

רבי יוסף הלוי אבן מיגאש

1077–1141

4837–4901 · ד׳תתל״ז–ד׳תתק״א

ישב בסביליה, ואחר כך עבר ללוסנה. תלמיד הרי״ף. בעל חידושי הר״י מיגאש, שו״ת הר״י מיגאש. ראש ישיבת לוסנה אחרי רבו 38 שנה. ראשון חכמי ספרד שכתב חידושים על התלמוד. רבו של רבי מימון, אבי הרמב״ם.

דיין פאס

רבי יהודה הכהן אבן סוסאן

1095–1165

4855–4925 · ד׳תתנ״ה–ד׳תתקכ״ה

כיהן כרב ודיין במרוקו, בעיר פאס, ושם נהרג על קידוש השם. אבותיו הגיעו לפאס מבבל. דיין בפאס שנודע בגאונותו בתורה ובחסידותו. לפי רבי סעדיה אבן דנאן היה רבו של הרמב״ם ושל אחיו דוד, ויש חוקרים המטילים בכך ספק. סירב להמיר את דתו בגזירות אל-מוואחידון ונהרג על קידוש השם בערך 1165.

בעל הכוזרי

רבי יהודה בן שמואל הלוי

1075–1141

4835–4901 · ד׳תתל״ה–ד׳תתק״א

נולד בספרד, בעיר טולדו או בטודלה; פעל כרופא ומשורר בחצרות. עסק ברפואה ובמסחר בעיר קורדובה. הגיע למצרים ב־1140 בדרכו לארץ ישראל; ייתכן שנפטר בה. הפליג לארץ ישראל ב־1141; ייתכן שהגיע ומת בה. תלמיד רבי יצחק אלפסי, הרי״ף – לפי השערת החוקרים. בעל ספר הכוזרי – הגנה פילוסופית על היהדות, ציון הלא תשאלי – קינה, לבי במזרח – שיר. רב, משורר ופילוסוף בתור הזהב של יהדות ספרד, מגדולי הכותבים היהודים בימי הביניים. ידיד הראב״ע ומתווך תרבות בין יהודי הצפון והדרום. כמיהתו לציון הביאתו להפליג למזרח, ונסיבות מותו אינן ידועות.

רשב״ם

רשב״ם – רבי שמואל בן מאיר

1080–1160

4840–4920 · ד׳תת״מ–ד׳תתק״כ

ישב בצרפת, בעיר רמרו. תלמיד סבו רש״י וכנראה גם אביו רבי מאיר. בעל פירוש רשב״ם על התורה, פירוש על פסחים ובבא בתרא. נכדו של רש״י ואחיו הגדול של רבנו תם; ״פשוטו של מקרא״.

ראב״ע

רבי אברהם אבן עזרא

1089–1164

4849–4924 · ד׳תתמ״ט–ד׳תתקכ״ד

נולד בספרד, בעיר טודלה; נדד בטולדו, באליסנה ובקורדובה. נדד בצפון אפריקה – במרוקו, באלג׳יריה ובתוניסיה. הגיע בנדודיו לאיטליה, לרומא ולסלרנו, בשנת 1145. המשיך בנדודיו לצרפת ולאנגליה וכתב בהן מספריו. בעל פירוש האבן עזרא לתורה – קצר וארוך, פירוש לנ״ך, מאזני לשון קודש – דקדוק, יסוד מורא, ספר העיבור. מבולטי ראשוני ספרד בתור הזהב: איש אשכולות, משורר, בלשן, פרשן מקרא ופילוסוף, שעסק גם במתמטיקה ובאסטרונומיה. נדד בקהילות אירופה כ״אברהם הספרדי״ והפיץ בעברית צחה את חכמת יהדות ספרד, שנכתבה ברובה בערבית יהודית.

ראב״ן

רבי אליעזר בן נתן

1090–1170

4850–4930 · ד׳תת״נ–ד׳תתק״ל

עמד בראש ישיבה במגנצא. שהה תקופה בבוהמיה. תלמיד רבותיו אינם ידועים בבירור; התכתב עם רבי מאיר בן שמואל, רבנו תם והרשב״ם. בעל אבן העזר[1], קובץ מנהגים, פירוש לספרי, פיוטים וקינות על גזירות תתנ״ו. מזקני חכמי אשכנז במאה ה־12[2], חתם עם רבנו תם והרשב״ם על תקנות. כתב קינות וכרוניקה על גזירות מסע הצלב הראשון. תלמידיו נכדו הראבי״ה ורבי שמואל בן נטרונאי. נולד בערך בשנת 1090.

הערות [1] הספר נקרא גם ספר ראב״ן. [2] מכונה גם ״רבי אליעזר הזקן״.

ספר העתים

רבי יהודה בן ברזילי הברצלוני

1070–1140

4830–4900 · ד׳תת״ל–ד׳תת״ק

ישב בספרד, בעיר ברצלונה. תלמיד רבי יצחק בן ראובן הברצלוני. בעל ספר העתים, ספר הדינים, פירוש ספר יצירה. ״ספר העתים״ – הלכות שבת ומועדים מתורת הגאונים. נולד בערך בסוף המאה ה־11 ונפטר בתחילת המאה ה־12.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · צפון אפריקה · תימן

רבינו משולם הכהן

רבי משולם בן יעקב מלוניל

1100–1170

4860 · ד'תת"ס–ד'תתק"ל – 4930

החזיק בית מדרש גדול ומפורסם בלוניל; סביב משפחתו התרכזו "חכמי לוניל". פעל בנרבונא, לפי המכלול. תלמיד רבותיו אינם מפורטים במכלול. בעל איסור משהו, פירוש לתרי"ג מצוות, חיבור במוסר מחולק לשערים, תשובות לחכמי דורו. מגדולי חכמי ההוראה בפרובנס. היה עשיר מאוד, ורבי בנימין מטודלה פגש אותו ואת חמשת בניו בלוניל בסביבות 1159. רבו של הראב"ד ושל רבי זרחיה הלוי[1]. נראה שנפטר ב־1170[2].

הערות [1] מכונה הרז"ה. [2] יש אומרים שנפטר בשנת 1160.

רבנו תם (ר"ת)

רבי יעקב בן מאיר

1100–1171

4860 · ד'תת"ס–ד'תתקל"א – 4931

ישב ברמרו ובטרואה שבצרפת. תלמיד אביו רבי מאיר בן שמואל ואחיו הרשב"ם. בעל ספר הישר על הש"ס, חיבור על הדקדוק העברי. נכדו של רש"י, מגדולי בעלי התוספות ומנהיג יהדות צרפת; גם משורר ובלשן. דודו ורבו של ר"י הזקן. נולד בערך בשנת 1100. תלמידו: ר"י מאורלייינש.

ריק"ם

רבי יוסף קמחי

1105–1170

4865 · ד'תתס"ה–ד'תתק"ל – 4930

נולד באל־אנדלוס[1]. נמלט עם משפחתו לפרובנס, לעיר נרבונה, מפני רדיפות המואחידון בשנת 1148, וחי שם עד סוף ימיו. בעל ספר זיכרון, ספר הגלוי, ספר הברית, שקל הקודש, פירושים למקרא[2]. מדקדק ופרשן מקרא על דרך הפשט, אביו ורבו של רד"ק ושל רבי משה קמחי. חידש את חלוקת התנועות לגדולות וקטנות, התפלמס עם הנצרות, תרגם את "חובת הלבבות" לעברית, והיה הפייטן הראשון הידוע שחיבר פיוטי מגן אבות[3]. חי בערך בשנים 1105–1170.

הערות [1] אל־אנדלוס היא ספרד המוסלמית. [2] הפירושים הם על משלי ועל איוב. [3] כגון "יום שבת זכור".

1100

1110

אבי הרמב"ם

רבי מיימון בר יוסף הדיין

1100–1166

4860 · ד'תת"ס–ד'תתקס"ו – 4926

כיהן כדיין בבית הדין בקורדובה, דור שביעי לדיינות. התיישב עם משפחתו בפאס בשנת 1160. עלה לארץ ישראל בשנת 1165, לעכו ולירושלים. תלמיד רבי יוסף אבן מיגאש ורבי יהודה הכהן אבן סוסאן. בעל אגרת הנחמה, פירוש על התלמוד או המשנה, תשובות הלכתיות. אביו ורבו של הרמב"ם ותלמיד הר"י מיגאש. דיין בקורדובה עד שגזירות אל-מוואחידון הגלו אותו ואת משפחתו. בפאס כתב את אגרת הנחמה והתריע בפני הציבור שלא ילך אחר משה הדרעי. נפטר בירושלים, ויש אומרים במצרים. יש אומרים שנקבר בטבריה סמוך לקבר בנו. נולד בערך בשנת 1100 ונפטר בין 1165 ל־1170.

רשב"ט

רבי שמואל בן נטרונאי

1105–1175

4865 · ד'תתס"ה–ד'תתקל"ה – 4935

נולד באיטליה, בעיר בארי. נישא במגנצא לבתו של הראב"ן. התגורר בבונא ובקולוניא. תלמיד חותנו הראב"ן – רבי אליעזר בן נתן. בעל ספר של רבינו שב"ט, תוספות למסכתות עירובין, עבודה זרה ונידה. מבעלי התוספות, מראשוני אשכנז ממוצא איטלקי. תלמידו וחתנו של הראב"ן ודודו של הראבי"ה. חתם על תשובותיו "שב"ט", ונמצאת תשובה ששלח לו רבנו תם. נולד בין 1100 ל־1110 ונפטר כנראה לפני 1175.

מקום / אזור: צרפת ספרד אשכנז פרובנס צפון אפריקה תימן

ראשון חסידי אשכנז
רבי שמואל החסיד
1115–1180
4875–4940 · ד'תתע"ה–ד'תתק"מ

נולד בשפיירא ועמד שם בראש ישיבה. תלמיד אביו רבי קלונימוס הזקן ורבי אלעזר החזן משפירא – מסר לו את סודות הקבלה שקיבל מאביו. בעל ספר חסידים[1], הושענא "כהושעת אב המון". ראשון חסידי אשכנז, ועיקר עיסוקו בתורת הנסתר, בכוונות ובעבודת ה'. המהרש"ל כינהו "חסיד, קדוש ונביא". אביו של רבי יהודה החסיד ורבו של רבי ברוך[2]. חי במאה ה־12.

הערות [1] פרקיו הראשונים של הספר מיוחסים לו. [2] רבי ברוך הוא בעל התרומה.

הראב"ד הראשון
רבי אברהם אבן דאוד
1110–1180
4870–4940 · ד'תת"ע–ד'תתק"מ

נולד בספרד, בעיר קורדובה, ולמד אצל דודו רבי ברוך אבן אלבאליה. ברח לעיר טולדו מפני האלמוואחידון; חי בה עד שנהרג על קידוש השם בשנת 1180. תלמיד דודו, רבי ברוך בן יצחק אבן אלבאליה. בעל ספר הקבלה – תולדות שלשלת המסורה עד ימי הגאונים, 1160, האמונה הרמה – פילוסופיה. היסטוריון, פילוסוף ואסטרונום בספרד של המאה ה־12. "ספר הקבלה" נכתב נגד הקראים והוא המקור לסיפור ארבעת השבויים. ב"האמונה הרמה" שילב את מחשבת אריסטו ביהדות, וחלק על אבן גבירול.

בעל המאור
הרז"ה – רבי זרחיה הלוי
1115–1186
4875–4946 · ד'תתע"ה–ד'תתקמ"ו

ישב בספרד, בעיר גירונה. בעל ספר המאור על הרי"ף, ספר הצבא. "בעל המאור" – השגותיו על הרי"ף, נדפסות סביב הרי"ף.

1110

1120

ר"י הזקן
רבי יצחק בן שמואל הזקן מדמפייר
1115–1188
4875–4948 · ד'תתע"ה–ד'תתקמ"ח

ישב בצרפת, בעיר דמפייר. תלמיד דודו רבנו תם וריב"ם. בעל תוספות, פסקי הלכה, פירושים למקרא. אחיינו ותלמידו של רבנו תם. ראש ישיבת דמפייר וגדול הדור; ממייסדי מפעל התוספות – ה"ר"י" שבתוספות. נולד בערך בשנת 1115 ונפטר בשנת 1188[1].

הערות [1] לפי דעה אחרת נפטר בשנת 1190.

אבי הראבי"ה
רבי יואל בן יצחק הלוי מבונא
1115–1200
4875–4960 · ד'תתע"ה–ד'תתק"ס

נולד במגנצא. למד ברגנשבורג בשנותיו הראשונות. ישב בעיקר בבון והקים בה ישיבה. עבר לקלן בסוף ימיו ונפטר בה. תלמיד ריב"ם – רבי יצחק בן מרדכי מרגנסבורג ורבי משה בן יואל ורבי אפרים בן יצחק. בעל קינות על מסע הצלב השני, פיוטים וסליחות, תוספות למסכתות. מבעלי התוספות באשכנז ופייטן; אביו ורבו של הראבי"ה וחתנו של הראב"ן. תורתו ותשובותיו השתמרו באבן העזר, בספר ראבי"ה ובאור זרוע. נולד בערך בשנת 1115.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · צפון אפריקה · תימן

הרמב"ם
רבי משה בן מימון
1138–1204
4898–4965 · ד'תתצ"ח–ד'תתקס"ה
ישב בקורדובה, עבר לפאס, משם לעכו, ולבסוף התיישב במצרים, בעיר פוסטאט. תלמיד אביו רבי מימון הדיין ורבי יוסף אבן מיגאש ורבי יהודה הכהן אבן סוסאן. בעל פירוש המשנה, משנה תורה[1], מורה הנבוכים, שו"ת ואגרות. "הנשר הגדול" – "ממשה עד משה לא קם כמשה". רופא בחצר מלך מצרים. אחד משלושת עמודי ההוראה של השולחן ערוך. נקבר בטבריה.[2]
הערות [1] הספר נקרא גם היד החזקה. [2] לפי דעה אחרת נולד בשנת 1135.

אבי הרוקח
רבי יהודה בן קלונימוס ממגנצא
1130–1196
4890–4956 · ד'תת"צ–ד'תתקנ"ו
עמד בראש הקהילה במגנצא בימי מסע הצלב השלישי[1]. היה מגדולי חכמי אשכנז בתקופת הראשונים. תלמיד רבי שמריה בן מרדכי משפיירא וקרוב משפחתו רבי יהודה החסיד[2]. בעל סליחות ופיוטים. רב, פוסק, פייטן ומקובל. היה אביו ורבו של הרוקח, ורבם של הראבי"ה ורבי ברוך בן שמואל ממגנצא. עורר את עדתו לתשובה ולהכנה לקראת הפורענות של מסע הצלב השלישי. נולד בערך בשנת 1130 ונפטר בשנת 1196 ד'תתקנ"ו.
הערות [1] מסע הצלב השלישי היה בשנים ד'תתקמ"ט–נ"ב. [2] ממנו למד את תורת הסוד.

רמ"ק
רבי משה קמחי
1127–1190
4887–4950 · ד'תתפ"ז–ד'תתק"נ
נולד בספרד. חי ופעל בפרובנס, בעיר נרבונה; גידל וחינך את אחיו הקטן רד"ק. תלמיד אביו רבי יוסף קמחי, ריק"ם. בעל מהלך שבילי הדעת, שכל טוב, פירושים למשלי, איוב, עזרא ונחמיה. מדקדק, פרשן מקרא ופייטן; אחיו הבכור ורבו של הרד"ק, שגידלו ולימדו והשפיע עליו בדקדוק ובפרשנות. קבע את סדר הבניינים הנוהג עד היום, וספרו "מהלך" היה ספר הדקדוק העברי הראשון שנדפס, במנטובה בשנת 1127 רמ"ח. נולד בערך בשנת.

"הארי שבחבורה"
רבי משה הכהן ממגנצא
1125–1187
4885–4947 · ד'תתפ"ה–ד'תתקמ"ז
למד בצרפת בישיבת רבנו תם. חזר למגנצא וכיהן בה כרב. תלמיד אביו רב שלמה הכהן ורבנו תם. בעל ספר דינים. מבעלי התוספות, תלמיד רבנו תם. רבי אפרים מרגנשבורג כינהו "הארי שבחבורה". מרבותיו של הרוקח ושל רבי ברוך ממגנצא, ודעותיו בהלכה מובאות בתוספות. נולד בערך בשנת 1125 ונפטר לפני 1188.

1120

1140

הראב"ד (בעל ההשגות)
הראב"ד – רבי אברהם בן דוד מפושקירא
1120–1198
4880–4958 · ד'תת"פ–ד'תתקנ"ח
ישב בנרבונה, עבר ללוניל, ולבסוף התיישב בפרובנס, בעיר פושקירא. תלמיד רבינו משולם מלוניל וחותנו ראב"ד בעל האשכול. בעל השגות הראב"ד על משנה תורה, השגות על בעל המאור, בעלי הנפש. בעל ההשגות על הרמב"ם, מגדולי חכמי פרובנס.

ר"י מאורליינש · בעל התוספות
רבי יעקב מאורליינש
1130–1189
4890–4950 · ד'תת"צ–ד'תתק"נ
ישב בצרפת, בעיר אורליאן, ועבר לאנגליה, לעיר לונדון. תלמיד רבינו תם. בעל תוספות, פירוש על התורה. תלמיד רבינו תם[1]. נהרג על קידוש השם בלונדון ביום הכתרת ריצ'רד לב הארי, 1189. שנת לידתו אינה ידועה.
הערות [1] הוא כונה "רבנו תם מאורליינש".

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · תימן

רבו של הרמב"ן

רבי יהודה בר יקר

1140–1220

4900–4980 · ד'תת"ק–ד'תתק"פ

ככל הנראה נולד וחי בפרובנס; למד אצל הריצב"א. עבר להתגורר בספרד בסביבות 1213. שהה תקופה מחייו בעיר ברצלונה. תלמיד הריצב"א. בעל פירוש התפילה והברכות[1], פירוש לתלמוד הירושלמי, פירוש י"ג מידות. רבו המובהק של הרמב"ן, שקיבל ממנו את תורת בעלי התוספות. לפי שלם יהלום, בכל מקום שהרמב"ן אומר "שמעתי" או "מפי רבי" כוונתו אליו. הרשב"ש כינה אותו "אוצר גדול לשני התלמודים". יש הסבורים שהיה מקובל. נולד בערך בשנת 1140[2] ונפטר בשנת ד'תתק"פ.

הערות [1] הפירוש נקרא גם "מעיין גנים". [2] לפי המקור נולד "בסוף שנות ד'ת"ת".

מחבר ספר חסידים

רבי יהודה החסיד

1140–1217

4900–4977 · ד'תת"ק–ד'תתע"ז

נולד בשפיירא וישב בה בתחילה. עבר לרגנסבורג ב־1195 ועמד בראש ישיבת רגנסבורג. תלמיד רבי יום טוב בן יצחק מיואני ואביו רבי שמואל החסיד. בעל ספר חסידים – מיוחס לו, צוואת רבי יהודה החסיד, שיר הכבוד – מיוחס לו. ממייסדי חוג חסידי אשכנז והדמות המרכזית בו. היה צאצא למשפחת קלונימוס. מפאת צניעותו לא חתם את שמו על חיבוריו. רבם של הרוקח, של בעל האור זרוע ושל בעל הסמ"ג. נפטר בשבת זכור, ט' באדר ד'תתקע"ז.

רבי ברוך בן יצחק

1140–1211

4900–4971 · ד'תת"ק–ד'תתקע"א

מגרמיזא. צרפתי. מבעלי התוס'. בן דורו של ראבי"ה. בעל ספר התרומה. תלמיד ר"י הזקן.

הרמ"ה

רבי מאיר בן טודרוס הלוי אבולעפיה

1147–1244

4908–5004 · ד'תתק"ח–ה'ד'

נולד בבורגוס. מ־1170 עמד בראש הישיבה בטולדו והיה נשיא הקהילה אחרי אביו. תלמיד אביו רבי טודרוס בן יוסף הלוי. בעל יד רמ"ה – חידושים על הש"ס, אור צדיקים – שו"ת, מסורת סייג לתורה. גדול חכמי טולדו, פרשן תלמוד, פוסק, מקובל וחוקר המסורה; מראשי המתנגדים לרמב"ם בפולמוס על ספריו. בני דורו הרמב"ן ור' שמשון משאנץ. נולד בשנת ד'תתק"ח.

ידידו של הרמב"ם בפאס

רבי יוסף בן יהודה אבן עקנין

1150–1220

4910–4980 · ד'תתק"י–ד'תתק"פ

נולד בספרד, בעיר ברצלונה. נמלט עם אביו בצעירותו למרוקו, לעיר פאס, וככל הנראה חי בה כאנוס; פגש בה את הרמב"ם ופעל בה רוב חייו. תלמיד אביו רבי יהודה. בעל התגלות הסודות והופעת המאורות – פירוש לשיר השירים בערבית, ספר המוסר – פירוש לפרקי אבות, מבוא התלמוד, רפואת הנפשות. פילוסוף, רופא, משורר ופרשן מקרא ותלמוד, שחי רוב חייו בפאס בימי רדיפות אל־מוואחידון. היה ידידו של הרמב"ם וחיבר לו שיר פרידה. אין לבלבל בינו לבין רבי יוסף בן יהודה אבן שמעון, תלמיד הרמב"ם. שנות חייו משוערות.

1140 1160

ראבי"ה

ראבי"ה – רבי אליעזר בן יואל הלוי

1140–1225

4900–4985 · ד'תת"ק–ד'תתקפ"ה

ישב בבון, ואחר כך עבר לעיר מגנצא שבגרמניה. תלמיד אביו רבי יואל הלוי וזקנו הראב"ן. בעל אבי העזרי', אביאסף. מבעלי התוספות באשכנז; נדד בין ערים בגלל הרדיפות. נולד בערך בשנת 1140 ונפטר אחרי שנת 1220.

הערות [1] הספר נקרא גם ספר ראבי"ה.

מבעלי התוספות

רבי שמחה משפיירא

1150–1225

4910–4985 · ד'תתק"י–ד'תתקפ"ה

חי ופעל בשפיירא, מגדולי חכמי העיר. חתם במגנצא על תקנות אספת הרבנים בשנת 1220. תלמיד רבו המובהק רבי יהודה בן קלונימוס משפיירא ורבי אליעזר ממיץ ורבי אברהם בנו של רבי שמואל החסיד. בעל סדר עולם[1], פירוש לספרא ולמסכת הוריות, תוספות לכמה מסכתות. מגדולי בעלי התוספות באשכנז, "הגדול שבחבורת חכמי שפיירא". מתלמידיו הראשונים בעל האור זרוע והרי"ד, וכן רבי ברוך אביו של מהר"ם מרוטנבורג. תשובותיו מובאות בראבי"ה, באור זרוע, בשבלי הלקט ובמרדכי. לקראת סוף ימיו איבד את מאור עיניו. נולד בערך בשנת 1150 ונפטר בשנות ה־20 של המאה ה־13.

הערות [1] זהו ספר הלכתי.

ריצב"א

רבי יצחק בן אברהם מדנפיירא

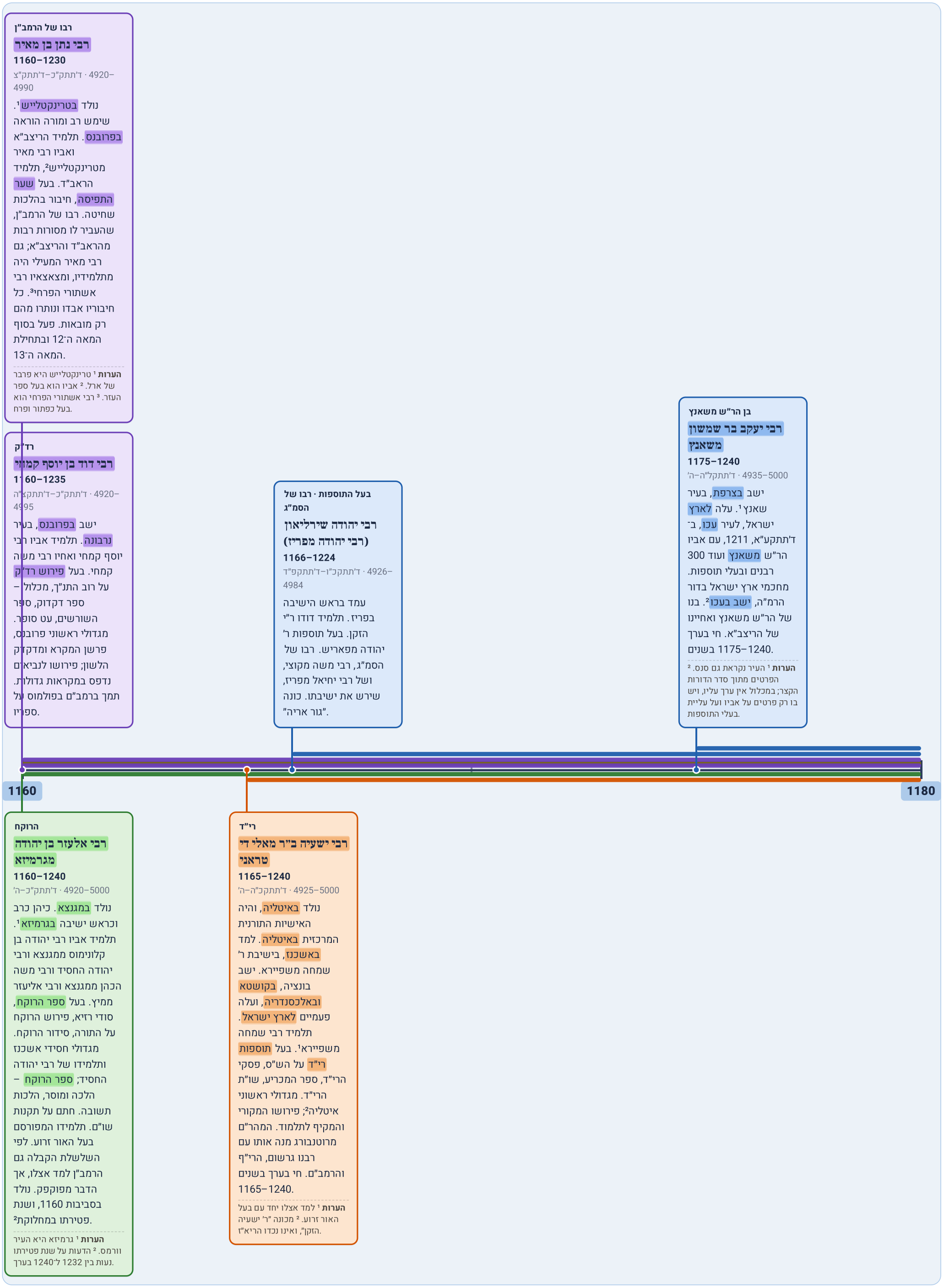
1140–1210

4900–4970 · ד'תת"ק–ד'תתק"ע

למד בטרוישׁ אצל רבנו תם. עמד בראש בית המדרש בדנפייר אחרי פטירת ר"י הזקן, ושם נקבר. כיהן כרב העיר בתרניאל. תלמיד ר"י הזקן – רבו המובהק ורבנו תם. בעל תוספות על הש"ס, סדר ליל פסח, פירוש על התורה. מהבולטים שבבעלי התוספות; בית מדרשו בדנפייר, יחד עם בית מדרשו של אחיו הצעיר רבי שמשון משאנץ, היה בית מדרשם המרכזי של בעלי התוספות. ייסד שיטת לימוד חדשה שבה הלכו תלמידיו חכמי איוורא. נפטר בשנת ד'תתקנ"ט – 1199[1].

הערות [1] לפי דעות אחרות נפטר בשנת ד'תתק"ע – 1210, או בשנת ד'תתק"ף – 1220.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · תימן



רבו של הרמב"ן

רבי נתן בן מאיר

1160–1230

4920–4990 · ד'תתק"כ–ד'תתק"צ

נולד בטרינקטלייש[1]. שימש רב ומורה הוראה בפרובנס. תלמיד הריצב"א ואביו רבי מאיר מטרינקטלייש[2], תלמיד הראב"ד. בעל שער התפיסה, חיבור בהלכות שחיטה. רבו של הרמב"ן, שהעביר לו מסורות רבות מהראב"ד והריצב"א; גם רבי מאיר המעילי היה מתלמידיו, ומצאצאיו רבי אשתורי הפרחי[3]. כל חיבוריו אבדו ונותרו מהם רק מובאות. פעל בסוף המאה ה־12 ובתחילת המאה ה־13.

הערות [1] טרינקטלייש היא פרבר של ארל. [2] אביו הוא בעל ספר העזר. [3] רבי אשתורי הפרחי הוא בעל כפתור ופרח.

רד"ק

רבי דוד בן יוסף קמחי

1160–1235

4920–4995 · ד'תתק"כ–ד'תתקצ"ה

ישב בפרובנס, בעיר נרבונה. תלמיד אביו רבי יוסף קמחי ואחיו רבי משה קמחי. בעל פירוש רד"ק על רוב התנ"ך, מכלול – ספר דקדוק, ספר השורשים, עט סופר. מגדולי ראשוני פרובנס, פרשן המקרא ומדקדק הלשון; פירושו לנביאים נדפס במקראות גדולות. תמך ברמב"ם בפולמוס על ספריו.

בעל התוספות · רבו של הסמ"ג

רבי יהודה שירליאון (רבי יהודה מפריז)

1166–1224

4926–4984 · ד'תתכ"ו–ד'תתקפ"ד

עמד בראש הישיבה בפריז. תלמיד דודו ר"י הזקן. בעל תוספות ר' יהודה מפאריש. רבו של הסמ"ג, רבי משה מקוצי, ושל רבי יחיאל מפריז, שירש את ישיבתו. כונה "גור אריה".

בן הר"ש משאנץ

רבי יעקב בר שמשון משאנץ

1175–1240

4935–5000 · ד'תתקל"ה–ה'

ישב בצרפת, בעיר שאנץ[1]. עלה לארץ ישראל, לעיר עכו, ב־ד'תתקע"א, 1211, עם אביו הר"ש משאנץ ועוד 300 רבנים ובעלי תוספות. מחכמי ארץ ישראל בדור הרמ"ה, ישב בעכו[2]. בנו של הר"ש משאנץ ואחיינו של הריצב"א. חי בערך 1175–1240 בשנים.

הערות [1] העיר נקראת גם סנס. [2] הפרטים מתוך סדר הדורות הקצר; במכלול אין ערך עליו, ויש בו רק פרטים על אביו ועל עליית בעלי התוספות.

הרוקח

רבי אלעזר בן יהודה מגרמיזא

1160–1240

4920–5000 · ד'תתק"כ–ה'

נולד במגנצא. כיהן כרב וכראש ישיבה בגרמיזא[1]. תלמיד אביו רבי יהודה בן קלונימוס ממגנצא ורבי יהודה החסיד ורבי משה הכהן ממגנצא ורבי אליעזר ממיץ. בעל ספר הרוקח, סודי רזיא, פירוש הרוקח על התורה, סידור הרוקח. מגדולי חסידי אשכנז ותלמידו של רבי יהודה החסיד; ספר הרוקח – הלכה ומוסר, הלכות תשובה. חתם על תקנות שו"ם. תלמידו המפורסם בעל האור זרוע. לפי השלשלת הקבלה גם הרמב"ן למד אצלו, אך הדבר מפוקפק. נולד בסביבות 1160, ושנת פטירתו במחלוקת[2].

הערות [1] גרמיזא היא העיר וורמס. [2] הדעות על שנת פטירתו נעות בין 1232 ל־1240 בערך.

רי"ד

רבי ישעיה ב"ר מאלי די טראני

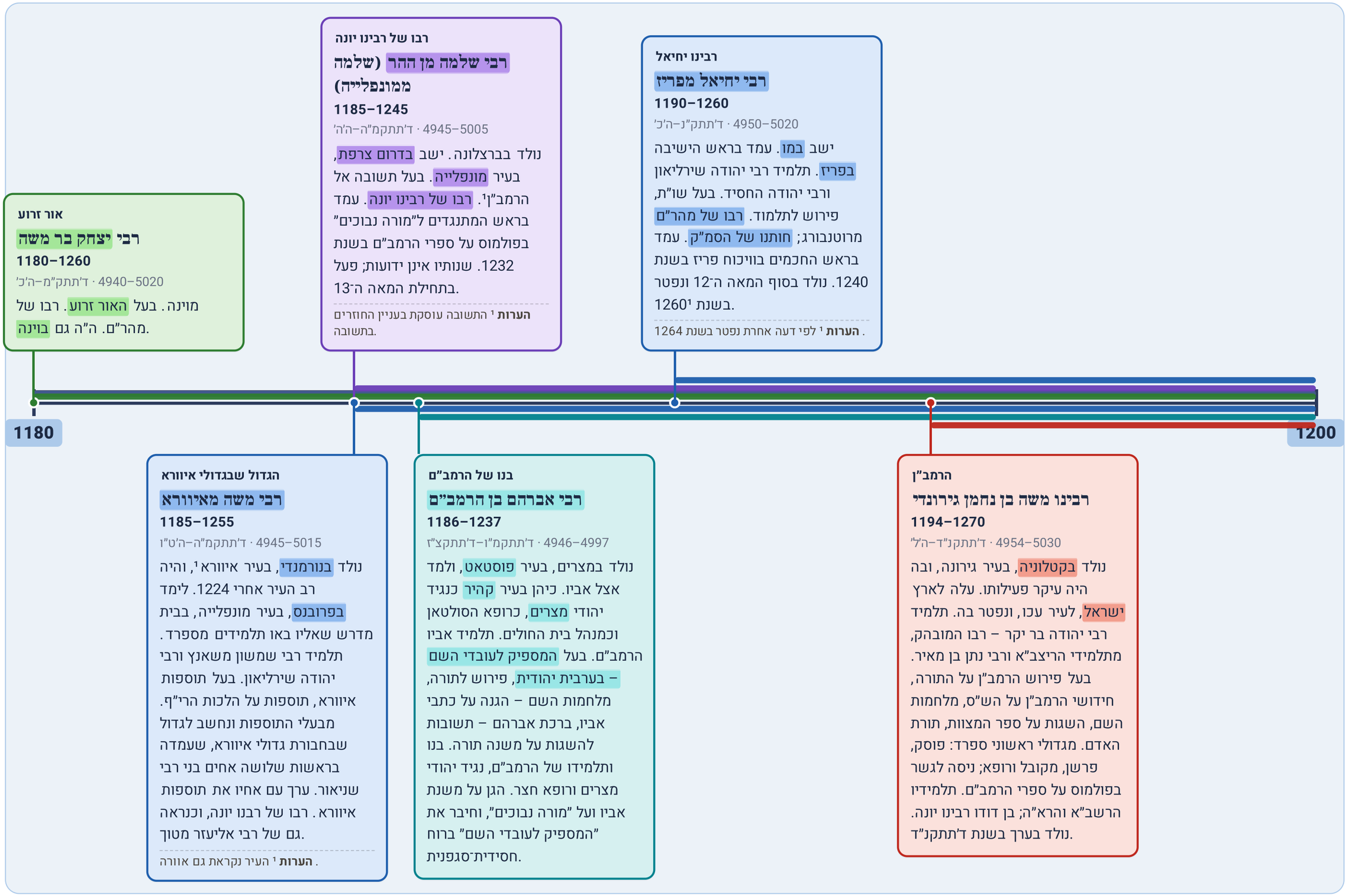
1165–1240

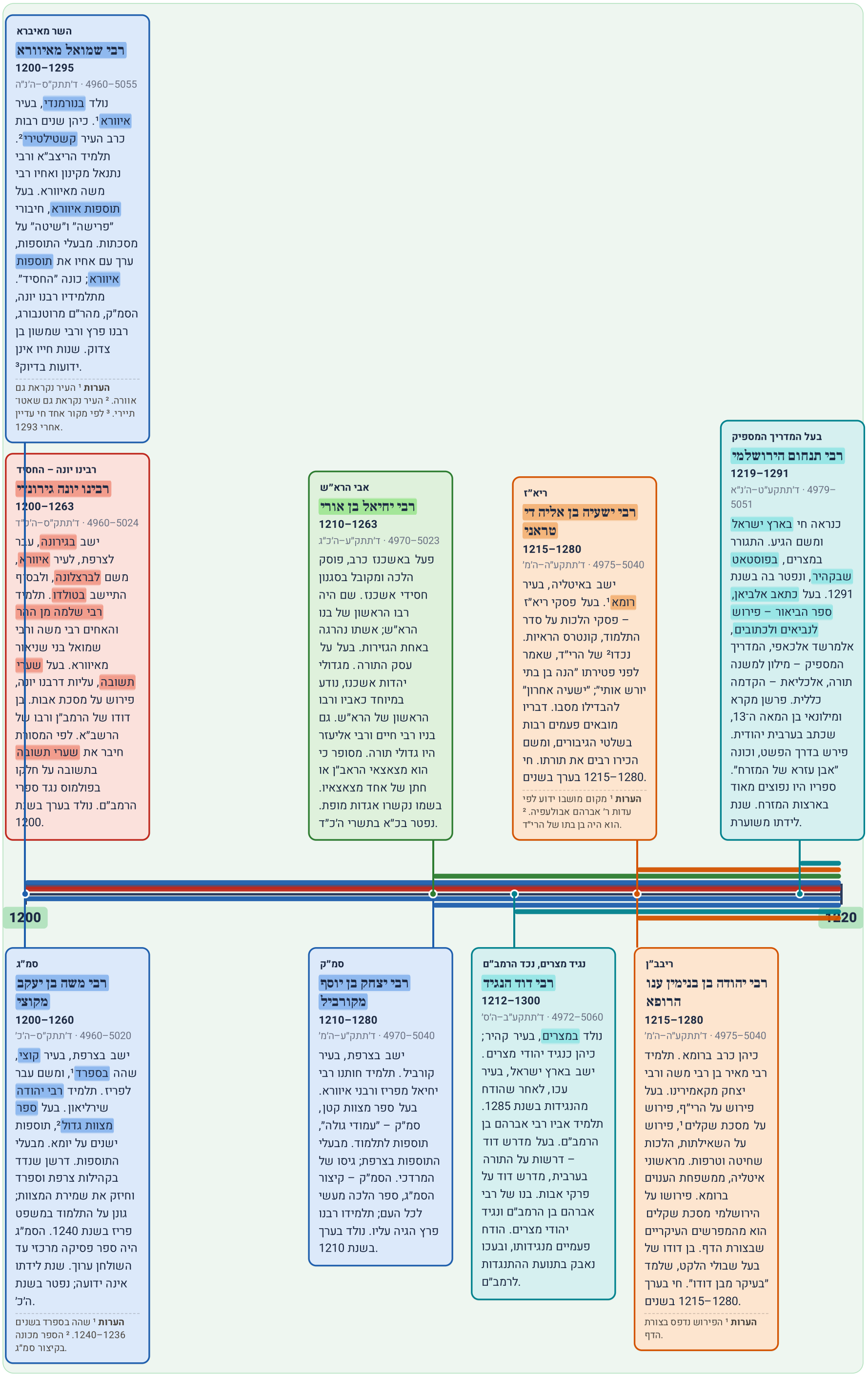
4925–5000 · ד'תתקכ"ה–ה'

נולד באיטליה, והיה האישיות התורנית המרכזית באיטליה. למד באשכנז, בישיבת ר' שמחה משפיירא. ישב בונציה, בקושטא ובאלכסנדריה, ועלה פעמיים לארץ ישראל. תלמיד רבי שמחה משפיירא[1]. בעל תוספות רי"ד על הש"ס, פסקי הרי"ד, ספר המכריע, שו"ת הרי"ד. מגדולי ראשוני איטליה[2]; פירושו המקורי והמקיף לתלמוד. המהר"ם מרוטנבורג מנה אותו עם רבנו גרשום, הרי"ף והרמב"ם. חי בערך בשנים 1165–1240.

הערות [1] למד אצלו יחד עם בעל האור זרוע. [2] מכונה "ר' ישעיה הזקן", ואינו נכדו הריא"ז.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · תימן


אור זרוע
רבי יצחק בר משה
1180–1260
4940–5020 · ד׳תתק״מ–ה׳כ׳
מוינה. בעל האור זרוע. רבו של מהר״ם. ה״ה גם בוינה.
רבו של רבינו יונה
רבי שלמה מן ההר (שלמה ממונפלייה)
1185–1245
4945–5005 · ד׳תתקמ״ה–ה׳ה׳
נולד בברצלונה. ישב בדרום צרפת, בעיר מונפלייה. בעל תשובה אל הרמב״ן[1]. רבו של רבינו יונה. עמד בראש המתנגדים ל״מורה נבוכים״ בפולמוס על ספרי הרמב״ם בשנת 1232. שנותיו אינן ידועות; פעל בתחילת המאה ה־13.
הערות [1] התשובה עוסקת בעניין החוזרים בתשובה.
רבינו יחיאל
רבי יחיאל מפריז
1190–1260
4950–5020 · ד׳תתק״נ–ה׳כ׳
ישב במו. עמד בראש הישיבה בפריז. תלמיד רבי יהודה שירליאון ורבי יהודה החסיד. בעל שו״ת, פירוש לתלמוד. רבו של מהר״ם מרוטנבורג; חותנו של הסמ״ק. עמד בראש החכמים בוויכוח פריז בשנת 1240. נולד בסוף המאה ה־12 ונפטר בשנת 1260[1].
הערות [1] לפי דעה אחרת נפטר בשנת 1264.
1180
1200
הגדול שבגדולי איוורא
רבי משה מאיוורא
1185–1255
4945–5015 · ד׳תתקמ״ה–ה׳ט״ו
נולד בנורמנדי, בעיר איוורא[1], והיה רב העיר אחרי 1224. לימד בפרובנס, בעיר מונפלייה, בבית מדרש שאליו באו תלמידים מספרד. תלמיד רבי שמשון משאנץ ורבי יהודה שירליאון. בעל תוספות איוורא, תוספות על הלכות הרי״ף. מבעלי התוספות ונחשב לגדול שבחבורת גדולי איוורא, שעמדה בראשות שלושה אחים בני רבי שניאור. ערך עם אחיו את תוספות איוורא. רבו של רבנו יונה, וכנראה גם של רבי אליעזר מטוך.
הערות [1] העיר נקראת גם אוורה.
בנו של הרמב״ם
רבי אברהם בן הרמב״ם
1186–1237
4946–4997 · ד׳תתקמ״ו–ד׳תתקצ״ז
נולד במצרים, בעיר פוסטאט, ולמד אצל אביו. כיהן בעיר קהיר כנגיד יהודי מצרים, כרופא הסולטאן וכמנהל בית החולים. תלמיד אביו הרמב״ם. בעל המספיק לעובדי השם – בערבית יהודית, פירוש לתורה, מלחמות השם – הגנה על כתבי אביו, ברכת אברהם – תשובות להשגות על משנה תורה. בנו ותלמידו של הרמב״ם, נגיד יהודי מצרים ורופא חצר. הגן על משנת אביו ועל ״מורה נבוכים״, וחיבר את ״המספיק לעובדי השם״ ברוח חסידית־סגפנית.
הרמב״ן
רבינו משה בן נחמן גירונדי
1194–1270
4954–5030 · ד׳תתקנ״ד–ה׳ל׳
נולד בקטלוניה, בעיר גירונה, ובה היה עיקר פעילותו. עלה לארץ ישראל, לעיר עכו, ונפטר בה. תלמיד רבי יהודה בר יקר – רבו המובהק, מתלמידי הריצב״א ורבי נתן בן מאיר. בעל פירוש הרמב״ן על התורה, חידושי הרמב״ן על הש״ס, מלחמות השם, השגות על ספר המצוות, תורת האדם. מגדולי ראשוני ספרד: פוסק, פרשן, מקובל ורופא; ניסה לגשר בפולמוס על ספרי הרמב״ם. תלמידיו הרשב״א והרא״ה; בן דודו רבינו יונה.
נולד בערך בשנת ד׳תתקנ״ד.
מקום / אזור:
צרפת
ספרד
אשכנז
פרובנס
איטליה
צפון אפריקה
ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים


השר מאיברא
רבי שמואל מאיוורא
1200–1295
4960–5055 · ד׳תתק״ס–ה׳נ״ה
נולד בנורמנדי, בעיר איוורא[1]. כיהן שנים רבות כרב העיר קשטילטירי[2]. תלמיד הריצב״א ורבי נתנאל מקינון ואחיו רבי משה מאיוורא. בעל תוספות איוורא, חיבורי ״פרישה״ ו״שיטה״ על מסכתות. מבעלי התוספות, ערך עם אחיו את תוספות איוורא; כונה ״החסיד״. מתלמידיו רבנו יונה, הסמ״ק, מהר״ם מרוטנבורג, רבנו פרץ ורבי שמשון בן צדוק. שנות חייו אינן ידועות בדיוק[3].
הערות [1] העיר נקראת גם אוורה. [2] העיר נקראת גם שאטו־תיירי. [3] לפי מקור אחד חי עדיין אחרי 1293.
רבינו יונה – החסיד
רבינו יונה גירונדי
1200–1263
4960–5024 · ד׳תתק״ס–ה׳נ״ד
ישב בגירונה, עבר לצרפת, לעיר איוורא, משם לברצלונה, ולבסוף התיישב בטולדו. תלמיד רבי שלמה מן ההר והאחים רבי משה ורבי שמואל בני שניאור מאיוורא. בעל שערי תשובה, עליות דרבנו יונה, פירוש על מסכת אבות. בן דודו של הרמב״ן ורבו של הרשב״א. לפי המסורת חיבר את שערי תשובה בתשובה על חלקו בפולמוס נגד ספרי הרמב״ם. נולד בערך בשנת 1200.
אבי הרא״ש
רבי יחיאל בן אורי
1210–1263
4970–5023 · ד׳תתק״ע–ה׳כ״ג
פעל באשכנז כרב, פוסק הלכה ומקובל בסגנון חסידי אשכנז. שם היה רבו הראשון של בנו הרא״ש; אשתו נהרגה באחת הגזירות. בעל על עסק התורה. מגדולי יהדות אשכנז, נודע במיוחד כאביו ורבו הראשון של הרא״ש. גם בניו רבי חיים ורבי אליעזר היו גדולי תורה. מסופר כי הוא מצאצאי הראב״ן או חתן של אחד מצאצאיו. בשמו נקשרו אגדות מופת. נפטר בכ״א בתשרי ה׳כ״ד.
ריא״ז
רבי ישעיה בן אליה די טראני
1215–1280
4975–5040 · ד׳תתקע״ה–ה׳מ׳
ישב באיטליה, בעיר רומא[1]. בעל פסקי ריא״ז – פסקי הלכות על סדר התלמוד, קונטרס הראיות. נכדו[2] של הרי״ד, שאמר לפני פטירתו ״הנה בן בתי יורש אותי״; ״ישעיה אחרון״ להבדילו מסבו. דבריו מובאים פעמים רבות בשלטי הגיבורים, ומשם הכירו רבים את תורתו. חי 1215–1280 בערך בשנים.
הערות [1] מקום מושבו ידוע לפי עדות ר׳ אברהם אבולעפיה. [2] הוא היה בן בתו של הרי״ד.
בעל המדריך המספיק
רבי תנחום הירושלמי
1219–1291
4979–5051 · ד׳תתקע״ט–ה׳נ״א
כנראה חי בארץ ישראל ומשם הגיע. התגורר במצרים, בפוסטאט שבקהיר, ונפטר בה בשנת 1291. בעל כתאב אלביאן, ספר הביאור – פירוש לנביאים ולכתובים, אלמרשד אלכאפי, המדריך המספיק – מילון למשנה תורה, אלכליאת – הקדמה כללית. פרשן מקרא ומילונאי בן המאה ה־13, שכתב בערבית יהודית. פירש בדרך הפשט, וכונה ״אבן עזרא של המזרח״. ספריו היו נפוצים מאוד בארצות המזרח. שנת לידתו משוערת.
1200
1220
סמ״ג
רבי משה בן יעקב מקוצי
1200–1260
4960–5020 · ד׳תתק״ס–ה׳כ׳
ישב בצרפת, בעיר קוצי, שהה בספרד[1], ומשם עבר לפריז. תלמיד רבי יהודה שירליאון. בעל ספר מצוות גדול[2], תוספות ישנים על יומא. מבעלי התוספות. דרשן שנדד בקהילות צרפת וספרד וחיזק את שמירת המצוות; גונן על התלמוד במשפט פריז בשנת 1240. הסמ״ג היה ספר פסיקה מרכזי עד השולחן ערוך. שנת לידתו אינה ידועה; נפטר בשנת ה׳כ׳.
הערות [1] שהה בספרד בשנים 1236–1240. [2] הספר מכונה בקיצור סמ״ג.
סמ״ק
רבי יצחק בן יוסף מקורביל
1210–1280
4970–5040 · ד׳תתק״ע–ה׳מ׳
ישב בצרפת, בעיר קורביל. תלמיד חותנו רבי יחיאל מפריז ורבני איוורא. בעל ספר מצוות קטן, סמ״ק – ״עמודי גולה״, תוספות לתלמוד. מבעלי התוספות בצרפת; גיסו של המרדכי. הסמ״ק – קיצור הסמ״ג, ספר הלכה מעשי לכל העם; תלמידו רבנו פרץ הגיה עליו. נולד בערך בשנת 1210.
נגיד מצרים, נכד הרמב״ם
רבי דוד הנגיד
1212–1300
4972–5060 · ד׳תתקע״ב–ה׳ס׳
נולד במצרים, בעיר קהיר; כיהן כנגיד יהודי מצרים. ישב בארץ ישראל, בעיר עכו, לאחר שהודח מהנגידות בשנת 1285. תלמיד אביו רבי אברהם בן הרמב״ם. בעל מדרש דוד – דרשות על התורה בערבית, מדרש דוד על פרקי אבות. בנו של רבי אברהם בן הרמב״ם ונגיד יהודי מצרים. הודח פעמיים מנגידותו, ובעכו נאבק בתנועת ההתנגדות לרמב״ם.
ריבב״ן
רבי יהודה בן בנימין ענו הרופא
1215–1280
4975–5040 · ד׳תתקע״ה–ה׳מ׳
כיהן כרב ברומא. תלמיד רבי מאיר בן רבי משה ורבי יצחק מקאמירינו. בעל פירוש על הרי״ף, פירוש על מסכת שקלים[1], פירוש על השאילתות, הלכות שחיטה וטרפות. מראשוני איטליה, ממשפחת הענוים ברומא. פירושו על הירושלמי מסכת שקלים הוא מהמפרשים העיקריים שבצורת הדף. בן דודו של בעל שבולי הלקט, שלמד ״בעיקר מבן דודו״. חי בערך 1215–1280 בשנים.
הערות [1] הפירוש נדפס בצורת הדף.
מקום / אזור: צרפת ספרד אשכנז פרובנס איטליה צפון אפריקה ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים

שבלי הלקט
רבי צדקיה בן אברהם הרופא (הענו)
1222–1280
4982–5040 · ד׳תתקפ״ב–ה׳מ׳
ישב ברומא. למד בוירצבורג. תלמיד בן דודו רבי יהודה בן בנימין[1] ורבינו שבתי מן הענוים. בעל שבלי הלקט. ליקט פסקים ומנהגים של חכמי צרפת ואשכנז, בעיקר אורח חיים ותפילה. חי בערך בשנים 1220–1280[2].
הערות [1] הוא הריבב״ן. [2] נולד בין השנים 1220–1225 ונפטר בערך בשנת 1280.

אחי הרא״ה
רבי פנחס הלוי
1225–1290
4985–5050 · ד׳תתקפ״ה–ה׳נ׳
פעל בברצלונה, מחכמי יהדות ספרד הנוצרית, והיה בה רבו של אחיו הצעיר הרא״ה. תלמיד לדעת שפיגל – הרמב״ן[1]. בעל אזהרות לראש השנה[2], חידושים לתלמוד[3]. אחיו ורבו של הרא״ה. דבריו ידועים בעיקר מציטוטים בכתבי הרא״ה, הריטב״א ורבי קרשקש וידאל. אביו רבי יוסף היה נינו של בעל המאור. לדעת ישראל משה תא-שמע הוא מחבר ספר החינוך, אך הרב דוד מצגר ושפיגל דחו זאת. שנות חייו אינן ידועות[4].
הערות [1] לדעת תא-שמע היה בן גילו של הרמב״ן ולא תלמידו. [2] האזהרות נדפסו במחזור נוסח קטלוניה בשנת רפ״ז. [3] יש החולקים וסבורים שלא כתב חידושים. [4] שנותיו משוערות לפי היותו בן דורו של הרמב״ן ואחיו הגדול של הרא״ה.

בעל המחכים
רבי נתן בן יהודה
1230–1300
4990–5060 · ד׳תתק״צ–ה׳ס׳
ישב בצרפת. תלמיד אביו רבי יהודה ורבי יחיאל מפריז ורבי משה מאיברא. בעל ספר המחכים – דיני תפילה לשליח ציבור, הגהות על סידור הסמ״ק. תלמיד אחרוני בעלי התוספות; מהראשונים הבולטים בענייני התפילה – מצוטט בכל בו, בארחות חיים ובשלטי הגיבורים. התכתב עם הרשב״א ועם הרא״ש; חתם ״נתן בן לביא״. חי בערך בשנים 1230–1300.

הרא״ה – רבי אהרון הלוי
1235–1300
4995–5060 · ד׳תתקצ״ה–ה׳ס׳
מגדולי פוסקים הספרדים. תלמיד הרמב״ן ורבו של הריטב״א. ה״ה חברו של הרשב״א. חיבר את בדק הבית להרשב״א.

1220

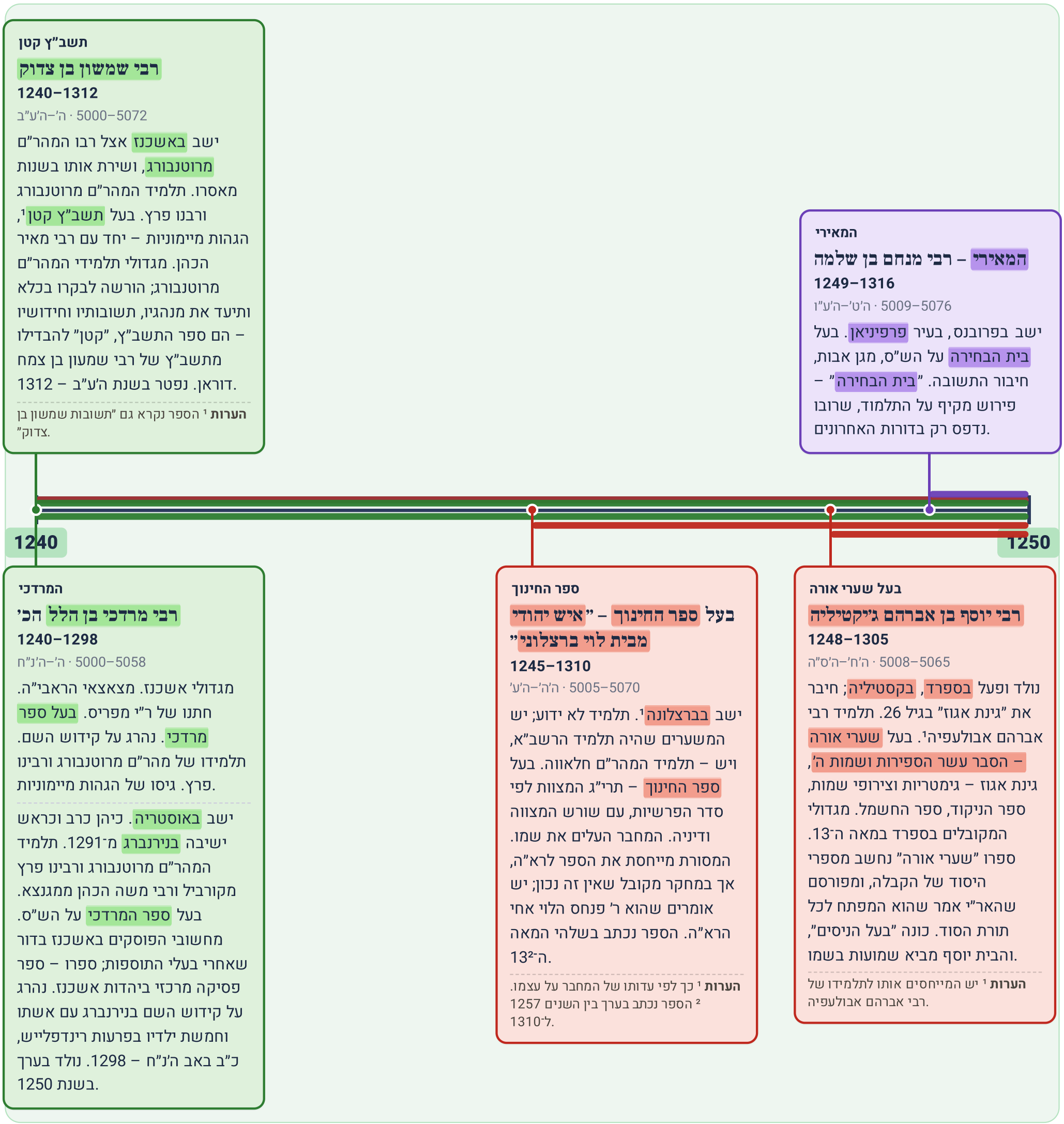
1240

מהר״ם מרוטנבורג
רבי מאיר ב״ר ברוך מרוטנבורג
1220–1293
4980–5053 · ד׳תתק״פ–ה׳נ״ג
נולד בוורמס, שם היה אביו רב, ובה גם נקבר. למד בישיבות בעלי התוספות בוירצבורג ובצרפת. הקים ישיבה ברוטנבורג על הטאובר. נכלא במבצר באנזיסהיים, ובו נפטר. תלמיד רבי יצחק בעל האור זרוע ורבי יחיאל מפריז ורבי יהודה הכהן מפרידברג ורבי שמואל מאיוורא. בעל שו״ת מהר״ם מרוטנבורג, תוספות ופסקים, הלכות שמחות, הלכות ברכות. מאחרוני בעלי התוספות והסמכות ההלכתית של יהדות אשכנז בדורו. נכלא כשניסה לעלות לארץ ישראל וסירב שיפדוהו בכופר עצום; נפטר בכלאו. תלמידיו הרא״ש, המרדכי, בעל הגהות מיימוניות ורבי שמשון בן צדוק – תשב״ץ קטן. נולד בסביבות 1220.

מהר״פ
רבנו פרץ בן אליהו מקורביל
1225–1298
4985–5058 · ד׳תתקפ״ה–ה׳נ״ח
עמד בראש ישיבה גדולה בעירו קורביל. פעל בצרפת – ״עוד היום תלמידיו מאירים ומחזיקים בתלמוד בצרפת״[1]. תלמיד רבי יחיאל מפריז ורבי משה בן שניאור מאיוורא וחכמי איוורא ורבי יצחק מקורביל בעל הסמ״ק[2]. בעל תוספות רבינו פרץ, הגהות לספר מצוות קטן, הגהות לתשב״ץ קטן. מאחרוני בעלי התוספות ומעורכי התוספות. העמיד תלמידים הרבה, ביניהם רבי מרדכי בן הלל בעל המרדכי ורבי שמשון בן צדוק בעל תשב״ץ קטן. הגיה את ספר מצוות קטן של רבו רבי יצחק מקורביל. חי בערך בשנים 1225–1299[3].
הערות [1] כך כתב עליו המאירי. [2] היה לו תלמיד חבר. [3] נולד בערך בשנת 1225 ונפטר בין 1297 ל־1299.

הרשב״א
רבי שלמה בן אברהם אבן אדרת
1235–1310
4995–5070 · ד׳תתקצ״ה–ה׳ע׳
ישב בברצלונה. תלמיד רבנו יונה גירונדי והרמב״ן. בעל חידושי הרשב״א, שו״ת הרשב״א, תורת הבית. רבה של ברצלונה וראש חכמי ספרד בדורו. עמד בראש הפולמוס נגד לימוד הפילוסופיה – החרם על לומדיה מתחת לגיל 25. רבו של הריטב״א.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים



מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

הרא"ש – רבי אשר בן יחיאל
1250–1328
5010–5088 · ה'י'–ה'פ"ח
גדול תלמידי המהר"ם מרוטנבורג. ה"ה גר בארץ אשכנז, עבר בהמשך לספרד.

ישב באשכנז, בעיר קלן. שימש ממלא מקום המהר"ם בוורמס. עמד בראש בית הדין והישיבה בספרד, בעיר טולדו, מ־1303. תלמיד אביו רבי יחיאל והמהר"ם מרוטנבורג. בעל פסקי הרא"ש על הש"ס, תשובות, תוספות, אורחות חיים. גדול הדור באשכנז אחרי המהר"ם; ברח לספרד אחרי פרעות רינדפלייש. אחד משלושת עמודי ההוראה של השולחן ערוך. אביו של בעל הטורים. נפטר בט' בחשון ה'פ"ח – 1327[1].

הערות [1] תאריך זה לפי המכלול.

הריטב"א
רבי יום טוב בן אברהם אשבילי
1250–1330
5010–5090 · ה'י'–ה'צ'
מוצאו מסביליה, ישב בברצלונה ואחר כך עבר לסרגוסה. תלמיד הרא"ה והרשב"א. בעל חידושי הריטב"א על הש"ס, שו"ת הריטב"א, ספר הזיכרון. "ראשון חריף שדבריו נהירים וברורים ללומד". דיין מפורסם בסרגוסה – בית דינו כונה "בית דין הגדול והיפה". חידושיו על הש"ס – ספר יסוד בישיבות.

רבינו בחיי
רבינו בחיי בן אשר אבן חלואה
1255–1340
5015–5100 · ה'ט"ו–ה'ק'
ישב בכתר אראגון, בעיר סרגוסה. תלמיד הרשב"א – למד ממנו תורת הנגלה והרמב"ן – הולך בדרכו בקבלה, אף שלא למד ממנו ישירות. בעל פירוש רבינו בחיי על התורה, כד הקמח, שלחן של ארבע, פירוש על מסכת אבות. פרשן מקרא מחוג מקובלי גירונה; פירושו על התורה מביא את רמזי הקבלה של הרמב"ן בלשון בהירה, ונפוץ מאוד. נולד בשנת ה'ט"ו, ונפטר בערך בשנת ה'ק'.

מהרש"ק
רבי שמשון בן יצחק מקינון
1260–1330
5020–5090 · ה'כ'–ה'צ'
ישב בצרפת, בעיר שינון[1]. כנראה עבר למרסיי אחרי גירוש צרפת בשנת 1306. תלמיד אחיו הגדול רבי מתתיה. בעל ספר הכריתות – כללי התלמוד והפסיקה, ביאור הגט, פירושים על התלמוד, שו"ת. רבנו פרץ הכהן אמר עליו שהיה "רב גדול מכל בני דורו". ספר הכריתות נדפס פעמים רבות והיה לבסיס לספרי־כללים מאוחרים. חי בערך בשנים 1260–1330[2].

הערות [1] העיר נקראת גם קינון. [2] שנותיו אינן ידועות בבירור; כך לפי קורא הדורות, ה'כ–ה'צ.

ראש ישיבה בנורדהאוזן
רבי יעקב נורטהויזן
1270–1349
5030–5109 · ה'ל'–ה'ק"ט
עמד בראש ישיבה בנורדהאוזן. נהרג בה על קידוש השם עם ישיבתו וקהילתו בט"ז באייר ה'ק"ט. תלמיד מהר"ם מרוטנבורג[1]. בעל פסקי תוספות. מחכמי אשכנז במחצית הראשונה של המאה ה־14. ככל הנראה מחבר פסקי התוספות המודפסים בתלמוד, ויש שייחסו אותם לחכם בשם זה בדור שאחריו במגנצא. נהרג על קידוש השם בגזרות ק"ט בימי המוות השחור. רבו של מהר"ש נוישטט בצעירותו[2].

הערות [1] כנראה היה מצעירי תלמידיו, בסוף ימיו של מהר"ם. [2] שפיצר חולק על כך.

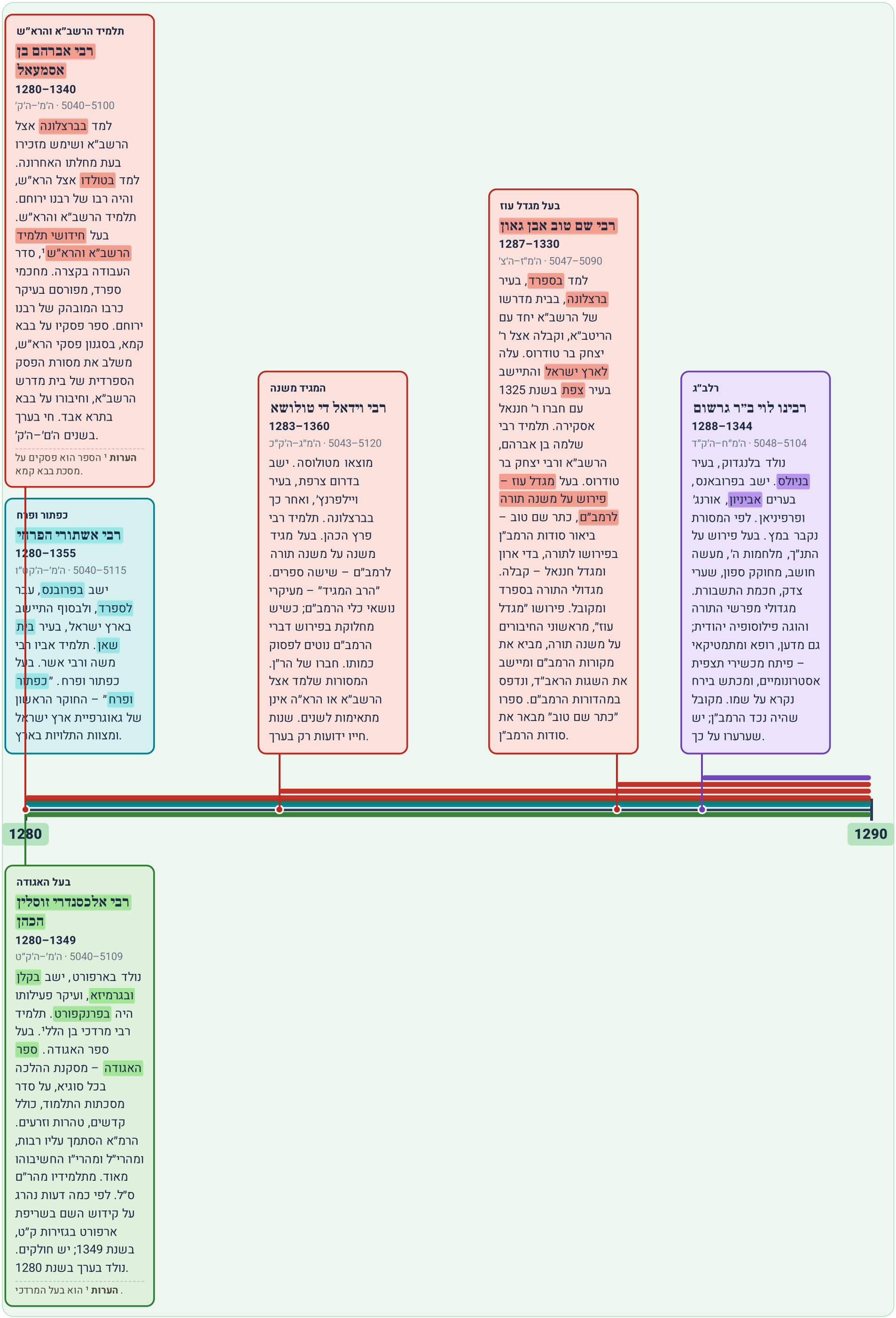
ריקאנטי
רבי מנחם בן בנימין רקנאטי
1250–1310
5010–5070 · ה'י'–ה'ע'
ישב באיטליה, בעיר רקנאטי. בעל פירוש על התורה על דרך הקבלה, טעמי המצוות, פירוש על התפילות, פסקי הלכות – ריקנטי. מראשוני המקובלים באיטליה ופוסק; מרבה לבאר את סודות הרמב"ן, "רבינו הגדול", על התורה ולצטט מהזוהר. פירושו השפיע על המקובלים שאחריו ותורגם ללטינית. יש שאמרו שלמד אצל רבי אלעזר מגרמייזא, אך החיד"א דחה זאת.

הגהות מיימוניות
רבי מאיר הכהן מרוטנבורג
1260–1298
5020–5058 · ה'כ'–ה'נ"ח
ישב בגרמניה, בעיר רוטנבורג. תלמיד המהר"ם מרוטנבורג. בעל הגהות מיימוניות על משנה תורה לרמב"ם, תשובות מיימוניות. צירף לרמב"ם את פסקי חכמי אשכנז ובעלי התוספות. היה עם רבו המהר"ם במאסרו. גיסו של המרדכי. נהרג על קידוש השם בפרעות רינדפלייש, י"ב באב ה'נ"ח, 1298. נולד בערך בשנת 1260.

הטור – בעל הטורים
רבינו יעקב בן הרא"ש
1269–1343
5029–5103 · ה'כ"ט–ה'ק"ג
ישב בגרמניה, בעיר קלן, ואחר כך עבר לספרד, לעיר טולדו. תלמיד אביו הרא"ש. בעל ארבעה טורים, פירוש בעל הטורים על התורה, קיצור פסקי הרא"ש. סידר את ההלכה בארבעה חלקים: או"ח, יו"ד, אה"ע, חו"מ – על מתכונתו נכתבו הבית יוסף והשולחן ערוך. סירב לשמש ברבנות וחי בדוחק. נולד בערך בשנת 1269.

1250
1280

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים



תלמיד הרשב״א והרא״ש
רבי אברהם בן אסמעאל
1280–1340
5040–5100 · ה׳מ׳–ה׳ק׳
למד בברצלונה אצל הרשב״א ושימש מזכירו בעת מחלתו האחרונה. למד בטולדו אצל הרא״ש, והיה רבו של רבנו ירוחם. תלמיד הרשב״א והרא״ש. בעל חידושי תלמיד הרשב״א והרא״ש[1], סדר העבודה בקצרה. מחכמי ספרד, מפורסם בעיקר כרבו המובהק של רבנו ירוחם. ספר פסקיו על בבא קמא, בסגנון פסקי הרא״ש, משלב את מסורת הפסק הספרדית של בית מדרש הרשב״א, וחיבורו על בבא בתרא אבד. חי בערך בשנים ה׳ם׳–ה׳ק׳.
הערות [1] הספר הוא פסקים על מסכת בבא קמא.

כפתור ופרח
רבי אשתורי הפרחי
1280–1355
5040–5115 · ה׳מ׳–ה׳קט״ו
ישב בפרובנס, עבר לספרד, ולבסוף התיישב בארץ ישראל, בעיר בית שאן. תלמיד אביו רבי משה ורבי אשר. בעל כפתור ופרח. ״כפתור ופרח״ – החוקר הראשון של גאוגרפיית ארץ ישראל ומצוות התלויות בארץ.

המגיד משנה
רבי וידאל די טולושא
1283–1360
5043–5120 · ה׳מ״ג–ה׳ק״כ
מוצאו מטולוסה. ישב בדרום צרפת, בעיר ויילפרנץ׳, ואחר כך בברצלונה. תלמיד רבי פרץ הכהן. בעל מגיד משנה על משנה תורה לרמב״ם – שישה ספרים. ״הרב המגיד״ – מעיקרי נושאי כלי הרמב״ם; כשיש מחלוקת בפירוש דברי הרמב״ם נוטים לפסוק כמותו. חברו של הר״ן. המסורות שלמד אצל הרשב״א או הרא״ה אינן מתאימות לשנים. שנות חייו ידועות רק בערך.

בעל מגדל עוז
רבי שם טוב אבן גאון
1287–1330
5047–5090 · ה׳מ״ז–ה׳צ׳
למד בספרד, בעיר ברצלונה, בבית מדרשו של הרשב״א יחד עם הריטב״א, וקבלה אצל ר׳ יצחק בר טודרוס. עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר צפת בשנת 1325 עם חברו ר׳ חננאל אסקירה. תלמיד רבי שלמה בן אברהם, הרשב״א ורבי יצחק בר טודרוס. בעל מגדל עוז – פירוש על משנה תורה לרמב״ם, כתר שם טוב – ביאור סודות הרמב״ן בפירושו לתורה, בדי ארון ומגדל חננאל – קבלה. מגדולי התורה בספרד ומקובל. פירושו ״מגדל עוז״, מראשוני החיבורים על משנה תורה, מביא את מקורות הרמב״ם ומיישב את השגות הראב״ד, ונדפס במהדורות הרמב״ם. ספרו ״כתר שם טוב״ מבאר את סודות הרמב״ן.

רלב״ג
רבינו לוי ב״ר גרשום
1288–1344
5048–5104 · ה׳מ״ח–ה׳ק״ד
נולד בלנגדוק, בעיר בניולס. ישב בפרובאנס, בערים אביניון, אורנג׳ ופרפיניאן. לפי המסורת נקבר במץ. בעל פירוש על התנ״ך, מלחמות ה׳, מעשה חושב, מחוקק ספון, שערי צדק, חכמת התשבורת. מגדולי מפרשי התורה והוגה פילוסופיה יהודית; גם מדען, רופא ומתמטיקאי – פיתח מכשירי תצפית אסטרונומיים, ומכתש בירח נקרא על שמו. מקובל שהיה נכד הרמב״ן; יש שערערו על כך.

בעל האגודה
רבי אלכסנדרי זוסלין הכהן
1280–1349
5040–5109 · ה׳מ׳–ה׳ק״ט
נולד בארפורט, ישב בקלן ובגרמיזא, ועיקר פעילותו היה בפרנקפורט. תלמיד רבי מרדכי בן הלל[1]. בעל ספר האגודה. ספר האגודה – מסקנת ההלכה בכל סוגיא, על סדר מסכתות התלמוד, כולל קדשים, טהרות וזרעים. הרמ״א הסתמך עליו רבות, ומהרי״ל ומהרי״ו החשיבוהו מאוד. מתלמידיו מהר״ם ס״ל. לפי כמה דעות נהרג על קידוש השם בשריפת ארפורט בגזירות ק״ט, בשנת 1349; יש חולקים. נולד בערך בשנת 1280.
הערות [1] הוא בעל המרדכי.

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים

האבודרהם
רבי דוד ברבי יוסף אבודרהם
1290–1350
5050–5110 · ה'נ'–ה'ק"י

נולד בספרד, בעיר אשבילייה[1], ובה התגורר. תלמיד יש אומרים: רבי יעקב בעל הטורים; ויש אומרים: הרא"ש. בעל ספר אבודרהם – "חיבור פירוש הברכות והתפילות"[2]. ספרו, הראשון מסוגו, מרכז את פירוש התפילות, הלכותיהן ומנהגי ספרד ומסביר את הלוח העברי; מהמקורות העיקריים בפירוש התפילה. חי בערך בשנים 1290–1350.

הערות [1] אשבילייה היא העיר סביליה. [2] הספר משנת 1340, ה'ק'.

רבינו ירוחם (ריו"ו)
רבינו ירוחם בן משולם
1290–1350
5050–5110 · ה'נ'–ה'ק"י

ישב בפרובנס, ואחר כך עבר לטולדו. תלמיד הרא"ש לזמן קצר ורבי אברהם בן אסמעאל, תלמיד הרשב"א – רבו המובהק. בעל ספר מישרים, תולדות אדם וחוה. מגדולי הפוסקים; פסקיו מובאים הרבה בבית יוסף והשפיעו על השולחן ערוך. עבר לטולדו ארחי גירוש צרפת בשנת 1306. שנות חייו ידועות רק בערך.

הר"ן
רבינו נסים גירונדי
1290–1376
5050–5136 · ה'נ'–ה'קל"ו

ישב בגירונה, ואחר כך עבר לברצלונה. תלמיד אביו ר' ראובן ורבי פרץ הכהן. בעל פירוש על הלכות הרי"ף, חידושי הר"ן, דרשות הר"ן. דיין וראש ישיבה בברצלונה. פירושו למסכת נדרים הוא הפירוש העיקרי בגמרא. רבו של הריב"ש. נולד בערך בשנת 1290.

בעל זכרון יהודה
רבי יהודה בן הרא"ש
1290–1349
5050–5109 · ה'נ'–ה'ק"ט

נולד באשכנז. היה סגנו של אביו בספרד, בעיר טולדו, ומ־1327 כיהן כרב ואב"ד וראש ישיבה במקומו. תלמיד אביו הרא"ש. בעל זכרון יהודה – שו"ת, אגרת תוכחת – צוואתו. בנו של הרא"ש שירש את מקומו ברבנות טולדו ובראשות ישיבתה. צוואתו "אגרת תוכחת" ומצבתו מלמדות רבות על תולדות חייו.

הרפ"ך
רבי פרץ בן יצחק הכהן
1304–1370
5064–5130 · ה'ס"ד–ה'ק"ל

נולד בפרובנס. כיהן כדיין ומורה הלכה בטולידו. הגיע לברצלונה בעזרת הר"ן; שם למד אצלו הריב"ש, ושם נקבר. תלמיד אביו רבי יצחק בן יהודה הכהן. בעל פירושים על מסכתות שבת, עירובין, נזיר וסנהדרין, ספר מערכת האלהות, המיוחס לו. מגדולי חכמי ספרד במאה ה־14 ורבו של הריב"ש, שהרבה לשבחו. ידידו הקרוב של הר"ן, שכינהו "מורנו הרב הכהן הגדול", ויש אומרים שהתייחס אליו כתלמיד אל רבו. הריב"ש מעיד בשמו שלא היה מחשיב את כוונת הספירות בתפילה.

כל בו (מחבר לא ידוע)
ספר כל בו
1300–1340
5060–5100 · ה'ס'–ה'ק'

נתחבר בפרובנס. בעל כל בו. ספר הלכות ומנהגים: תפילה, שבת ומועדים, נישואין, איסור והיתר ואבלות; מהביאורים הראשונים להגדה. המחבר אינו ידוע; דומה מאוד לספר "אורחות חיים". נתחבר במאה ה־14.

בעל צידה לדרך
רבי מנחם בן זרח
1315–1385
5075–5145 · ה'ע"ה–ה'קמ"ה

נולד בספרד, בנוארה, בעיר איסטלא; שרד את הפרעות ב־1328. כיהן כרב ומלמד תורה בקהילה בעיר אלקלעה. למד בעיר טולדו אצל רבי יהושע אבן שועיב ורבי יהודה בן הרא"ש; כיהן בה כרב וראש ישיבה; שם נקבר. תלמיד רבי יהושע אבן שועיב ורבי יהודה בן הרא"ש ורבי יוסף אבן אלעיש. בעל צידה לדרך – קיצור הלכות בחמישה חלקים. רב מתקופת הראשונים בספרד, בנו של מגורש מצרפת. חיבר את "צידה לדרך" לדון שמואל אברבנאל, שהעמידו כרב וראש ישיבה בטולדו. בהקדמתו תקף את פילוסופי דורו על זלזולם בהלכה. נולד בערך בשנת 1315.

מהרמ"ו סג"ל
רבי משה הלוי מולין
1320–1387
5080–5147 · ה'פ'–ה'קמ"ז

כיהן כרבה של העיר מגנצא כבר בשנת קכ"ט. יש אומרים שנפטר בנירנברג. תלמיד אביו רבי יקותיאל זלמן הלוי. רבה של מגנצא, אביו ורבו של המהרי"ל, המוסר בעשרות מקומות מתורתו וממנהגיו. פעל לחיזוק התורה והרבנות באשכנז אחרי גזירות ק"ט, והיה ראשון החותמים בשנת קמ"א על שינוי תקנות שו"ם. חי בערך בשנים 1320–1387[1].

הערות [1] נולד בערך בשנים 1325–1320.

בעל מנורת המאור
רבי יצחק אבוהב (הראשון)
1320–1390
5080–5150 · ה'פ'–ה'ק"נ

ישב לפי רוב הדעות בספרד. בעל מנורת המאור, ארון העדות ושולחן הפנים. "מנורת המאור" – לקט אגדה ומוסר בשבעה "נרות", יהודי תימן לומדים בו בכל שבת. אינו מהר"י אבוהב "גאון קסטיליה". תקופתו שנויה במחלוקת[1].

הערות [1] יש אומרים שחי במאה ה־13 בספרד, יש אומרים שחי במאה ה־14 בצרפת, ויש אומרים שחי בסוף המאה ה־16. כאן הוצב במאה ה־14.

מהר"ם ס"ל
רבי מאיר בן ברוך הלוי
1320–1406
5080–5166 · ה'פ'–ה'קס"ו

נולד בפולדה. למד בארפורט אצל בעל האגודה, ואחר כך היה כנראה רבה של העיר. כיהן כרב העיר בפרנקפורט; נאסר בעלילה ושוחרר ב־1392. עמד בראש הישיבה בווינה מ־1392 ועד פטירתו. תלמיד רבי אלכסנדרי זוסלין הכהן, בעל האגודה. מחשובי רבני אשכנז אחרי בעלי התוספות. יש שייחסו לו את ייסוד סמיכת "מורנו", והוא היה מעורב בפולמוס הסמיכה בצרפת מול הריב"ש. בישיבתו בווינה למדו מהר"ש נוישטט, שירש את מקומו, וכנראה גם מהרי"ל בצעירותו. לא השאיר חיבור, אך פסקיו מובאים בספרי הדורות הבאים.

הריב"ש
רבי יצחק בר ששת ברפת
1326–1408
5086–5168 · ה'פ"ו–ה'קס"ח

נולד ולמד בברצלונה[1]. כיהן ארבע שנים כרב העיר בסרגוסה. כיהן כרב העיר בולנסיה. ברח לאלג'יר אחרי גזירות קנ"א בשנת 1391, וכיהן בה כרב העיר עד פטירתו. תלמיד הר"ן – רבו המובהק ורבי חסדאי קרשקש הראשון ורבי פרץ הכהן. בעל שו"ת הריב"ש, פיוטים. מגדולי חכמי ספרד במאה ה־14; עוד בחיי רבותיו נשלחו אליו שאלות מקהילות רחוקות. נאסר עם הר"ן ור' חסדאי בעלילת שווא ושוחרר. תלמידו התשב"ץ.

הערות [1] יש אומרים שנולד בולנסיה.

מורו של הרשב"ץ
רבי וידאל אפרים
1325–1391
5085–5151 · ה'פ"ה–ה'קנ"א

נולד בגירונה ולמד בה בישיבת הר"ן לצד הריב"ש. כיהן כרב העיר במיורקה. לימד תלמידים בפאלמה. תלמיד הר"ן. מחכמי מיורקה במאה ה־14 ורבו של הרשב"ץ, שכינהו "מורי הקדוש". מכאן יש שהוכיחו שמסר נפשו על קידוש השם בגזירות קנ"א. הריב"ש, שחיבבו, ניסה לפשר בינו לבין רבי שלמה בן אברהם הצרפתי. רבי יוסף קארו מביא פסק ממנו בבית יוסף. פטירתו כנראה בגזירות קנ"א.

1290 1330

מקום / אזור: צרפת · ספרד · אשכנז · פרובנס · איטליה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

בעל ספר המנהגים
רבי יצחק אייזיק מטירנא
1355–1425
5115–5185 · ה'קט"ו–ה'קפ"ה
גדל ולמד בוינה; לפי חוקרים אולי כיהן בה כרב. לפי השערות כיהן ברבנות בפרשבורג ובטירנא. שהה בנירנברג אחרי פרעות 1421. חיבר בברונא את "תשובת המינים". תלמיד רבי אברהם קלויזנר[1] – רבו המובהק ורבי שלום מנוישטט ורבי אהרן בלומלין. בעל ספר המנהגים, תשובת המינים. תלמיד מהר"ש נוישטט וחברו של המהרי"ל. חיבר את "ספר המנהגים", שהשפיע מאוד על נוסח אשכנז המזרחי ועל מנהגי יהדות מזרח אירופה; הרמ"א מצטטו רבות ב"מפה". נפטר בסביבות 1425.

הערות [1] מכונה גם מהרא"ק.

מהר"ש נוישטט
רבי שלום בן יצחק זעקיל מנוישטאדט
1345–1415
5105–5175 · ה'ק"ה–ה'קע"ה
נולד בוינר נוישטאדט, ושם היה אביו ראש ישיבת נוישטאדט. למד בשווידניץ וברריינוס. עמד בראש הישיבה בוינה אחרי מהר"ם ס"ל, עד פטירתו. תלמיד רבי ישראל מקרמס, בעל הגהות אשר"י ומהר"ם ס"ל ורבי יעקב נורטהויזן ורבי עוזר משלזיה. בעל מנהגי מהר"ש. ראש ישיבה בווינה ומראשי חכמי אשכנז בסוף המאה ה־14; מחסידי אשכנז, פוסק הרבה על פי רבי יהודה החסיד. פסקיו מובאים במנהגי מהרי"ל. מתלמידיו מהרי"ל, שמהר"ש היה רבו המובהק, רבי יצחק אייזיק מטירנא ורבי אהרן בלומלין. נולד בערך באמצע המאה הי"ד. בחורף ה'קע"ה, 1415, עוד היה בחיים, ונפטר כנראה זמן קצר אחר כך.

"הרב" של תלמסאן
רבי אפרים אנקווה
1354–1442
5114–5202 · ה'קי"ד–ה'ר"ב
נולד בספרד, בעיר טולדו; למד אצל הר"ן. עזב את ספרד בגזירות קנ"א ושימש דרשן במרוקו, בעיר מרכש. כיהן כדיין ומורה צדק באלג'יריה, בעיר הונין. כיהן כרב ודיין בעיר תלמסאן עד פטירתו; הקים מוסדות דת ובתי דין. תלמיד הר"ן ורבי יוחנן בן מתתיה. בעל שער כבוד ה'. רב, רופא ופילוסוף מגולי ספרד, שעזב את ספרד בגזירות קנ"א והיה רב ודיין בתלמסאן. בני דורו כינוהו "הרב" סתם, ונודע כצדיק ובעל מופתים – לפי האגדה נכנס לעיר רוכב על אריה. קברו מוקד עלייה לרגל ליהודי צפון אפריקה.

הגהות אשר"י
רבי ישראל מקרמס
1330–1415
5090–5175 · ה'צ'–ה'קע"ה
ישב באוסטריה, בעיר קרמס. בעל הגהות אשר"י על פסקי הרא"ש. הגהותיו מביאות פסקי חכמי אשכנז שקדמו לו. סבו של סבו של בעל תרומת הדשן; תלמידו מהר"ש נוישטט. פעל בראשית המאה ה־14[1].

הערות [1] שנותיו אינן ידועות. לפי המכלול פעל בראשית המאה ה־14, ולפי גרץ מונה עוד בשנים 1407 ו־1415; בציר הזמן הוצב בערך בשנת 1330.

נימוקי יוסף
רבי יוסף חביבא
1340–1420
5100–5180 · ה'ק'–ה'ק"פ
ישב בברצלונה, ואחר כך עבר לסרגוסה. תלמיד הר"ן ורבי חסדאי קרשקש. בעל נימוקי יוסף על הרי"ף, דרשות על התורה. פירושו על הרי"ף נדפס סביבו. שנות חייו משוערות.

1330 1350 1360

בעל אור השם
רבי חסדאי בן אברהם קרשקש
1340–1410
5100–5170 · ה'ק'–ה'ק"ע
נולד בברצלונה; למד בה אצל הר"ן וכיהן בה כרב. עבר לסרגוסה בסביבות 1386, וכיהן בה כרב הקהילה וראש הישיבה. היה מנהיג פוליטי ורוחני של יהודי ספרד, ומקורב לבית המלוכה בארגון. תלמיד הר"ן. בעל אור השם, ספר ביטול עיקרי הנוצרים, דרשת הפסח. רב, פילוסוף ומנהיג יהודי ספרד, מראשי הפולמוס היהודי־נוצרי ומהראשונים שהטילו ספק בפילוסופיה של אריסטו. פעל לשיקום הקהילות אחרי גזירות קנ"א, שבהן נהרג בנו. רבם של רבי יוסף אלבו ושל רבי יוסף חביבא[1]. נולד בערך בשנת 1340 ונפטר אחרי 1410.

הערות [1] רבי יוסף חביבא הוא בעל נימוקי יוסף.

רבן של מגנצא
רבי זלמן רונקיל
1345–1414
5105–5174 · ה'ק"ה–ה'קע"ד
כיהן כרב העיר וכראש ישיבה במגנצא; בישיבתו למד מהרי"ו. כיהן כרבה של העיר ורמיזא[1]. בעל חתן דמים[2]. רב, ראש ישיבה ומקובל, מגדולי רבני אשכנז במפנה המאה ה־15. רבן של מגנצא ושל ורמיזא, ורבו של מהר"י וייל[3]. מהרי"ל, שכיהן כרב במגנצא בחייו, נהג ליטול ממנו רשות בתחילת דרשת שבת הגדול מפני כבודו. פסקיו הובאו אצל מהרי"ל, מהר"י ברונא ומהר"ם מינץ. נפטר בח' בחשוון, כנראה בסביבות 1411–1414[4].

הערות [1] העיר נקראת גם גרמיזא. [2] הספר מיוחס לו. [3] מהר"י וייל מכונה גם מהרי"ו. [4] שנת פטירתו אינה ידועה בוודאות; הוא נפטר בין 1410 ל־1426.

מהרי"ל
רבי יעקב הלוי בן משה מולין
1355–1427
5115–5187 · ה'קט"ו–ה'קפ"ז
נולד במגנצא, והיה רבה וראש הישיבה בה מ־1387. למד בוינר נוישטאדט ובווינה. נפטר ונקבר בגרמיזא. תלמיד רבי שלום מנוישטאדט[1] – רבו המובהק ומהר"ם ס"ל ואביו רבי משה הלוי מולין. בעל מנהגי מהרי"ל[2], שו"ת מהרי"ל. "אבי מנהגי אשכנז" – מנהיגה הרוחני של יהדות אשכנז בדורו; חזן שקבע שאין לשנות מן הניגונים המסורתיים. הרמ"א מביא את מנהגיו בהגהותיו. מתלמידיו מהר"ו וייל, ולפי כמה דעות גם בעל תרומת הדשן. נולד בערך בשנת 1355[3].

הערות [1] מכונה גם מהר"ש נוישטט. [2] את הספר ליקט תלמידו רבי זלמן מסנט גואר. [3] שנת הלידה לפי המכלול.

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · פרובנס · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

בעל דרכי התלמוד
רבי יצחק בן יעקב קנפנטון
1360–1463
5120–5223 · ה'ק"כ–ה'רכ"ג

נולד בקסטיליה. עמד בראש ישיבה גדולה בסמורה. נפטר בפניאפייל בזקנה מופלגת. בעל דרכי התלמוד. מגדולי חכמי ספרד בדור שלפני הגירוש, "רב קשטיליא". היה ראש ישיבה, מקובל, רופא ומתמטיקאי. החזיר את לימוד התלמוד בספרד והעמיד תלמידים רבים, ובהם מהר"י אבוהב ור' יצחק קארו. ספרו דרכי התלמוד עוסק בכללי העיון השיטתי בסוגיות. נפטר בגיל 103.

התשב"ץ (הרשב"ץ)
רבי שמעון בן צמח דוראן
1361–1444
5121–5204 · ה'קכ"א–ה'ר"ד

גדל ולמד במיורקה[1]. ישב בארגוניה. הגיע לאלג'יר מגזירות קנ"א בשנת 1391. תלמיד רבי וידאל אפרים ואביו רבי צמח דוראן ורבי פרץ הכהן. בעל שו"ת התשב"ץ[2], מגן אבות, זוהר הרקיע, יבין שמועה. מגדולי רבני ומנהיגי יהדות אלג'יריה: בא ממיורקה, ברח לאלג'יר בגזירות קנ"א ומילא שם את מקום הריב"ש. פסיקתו הורתה דרך ליהודי צפון אפריקה דורות רבים.

הערות [1] על מקום הולדתו יש מסורות שונות: ברצלונה או פלמה דה מיורקה. [2] אין לבלבלו עם "תשב"ץ קטן" של רבי שמשון בן צדוק, תלמיד מהר"ם מרוטנבורג.

מהר"ז יענט
רבי זלמן יענט
1380–1450
5140–5210 · ה'ק"מ–ה'ר"י

נולד באשכנז, כנראה באחת מערי הריינוס. היה מורה הוראה זמן ממושך ברגנסבורג. היה ראש ישיבה בטרוויזו, ושם נפטר. תלמיד כנראה מתלמידיו המוקדמים של המהרי"ל. בעל סדר טערויז. ר' אפרים זלמן ב"ר שמחה יענט מטערויז. ספרו "סדר טערויז" שימש ספר המנהגים הבלעדי של קהילות אשכנז בצפון איטליה. מרבותיו של המהר"ם מינץ, שלמד אצלו בטרוויזו בשנת 1428. נולד כנראה בסוף המאה ה־14 ופעל במחצית הראשונה של המאה ה־15.

מהרז"ך
רבי זלמן כ"י"ץ
1380–1444
5140–5204 · ה'ק"מ–ה'ר"ד

היה רב הקהילה וראש ישיבה בנירנברג. כנראה למד בוינה. מקום מוצאו כנראה בביברך. תלמיד קיבל הלכות מרבי זלמן רונקיל. בעל ספר היריעה[1]. רב נירנברג וראש ישיבה בה, מומחה מפורסם בהלכות גיטין. מרבותיו של מהר"ם מינץ, ומהר"י ברונא קיבל ממנו סמיכה. הגיע לנירנברג כנער ב־1396.

הערות [1] הספר עוסק בהלכות גיטין.

מהרי"ו
רבי יעקב בן יהודה וייל
1385–1460
5145–5220 · ה'קמ"ה–ה'ר"כ

נולד בוייל דר שטאדט. הוסמך בנירנברג ע"י מהרי"ל 1427, וכיהן בה כדיין. כיהן כרב העיר באאוגסבורג מ־1429. כיהן כרב העיר בארפורט מ־1443. תלמיד מהרי"ל ורבי זלמן רונקיל. בעל שו"ת מהר"י וייל, שחיטות ובדיקות[1]. פוסק אשכנזי שחיבוריו זכו למעמד חשוב בקרב הפוסקים; עניו ורודף שלום – ויתר על ראשות הישיבה בנירנברג כדי לא להסיג גבול. תלמידיו רבי ישראל ברונא ורבי יוחנן לוריא. נולד בין 1380 ל־1390 ונפטר לפני 1460.

הערות [1] הספר נדפס ב־71 מהדורות, ומפרשיו המהרש"ל ועוד.

הרז"ה, יחיא אלטביב
רבי זכריה בן שלמה הרופא
1390–1460
5150–5220 · ה'ק"נ–ה'ר"כ

התגורר בתימן, ביישוב בני קיס שבין צנעא לדַ'מאר; כונה "אלדַ'מארי". פעל בתימן כפרשן מקרא והלכה, והיה רופא במקצועו. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במאמר. בעל מדרש החפץ – מדרש ופירוש על התורה בערבית, נימוקי הרז"ה – פירוש על משנה תורה לרמב"ם, 1427, פירוש למשנה – בדרך שאלה ותשובה, פירוש למורה הנבוכים, ספר אלוגיז – ספר רפואה. מגדולי רבני תימן במחצית הראשונה של המאה ה־15, פרשן מקרא והלכה ורופא, שחיבר 18 חיבורים, רבים מהם על כתבי הרמב"ם. ב"מדרש החפץ" שילב הלכה, אגדה, פילוסופיה ומדע. המהרי"ץ כינהו "אחד מיוחד מרבני אתרא קדמון". שנות חייו משוערות.

1360

1400

דודו של בעל תרומת הדשן
רבי אהרן בלומלין
1360–1421
5120–5181 · ה'ק"כ–ה'קפ"א

נולד בקרמס וכיהן בה כרב העיר יחד עם רבי יעקיל מאיגרא. כיהן כרב ומנהיג הקהילה בוינה; נפטר מעינויים בכלא בגזרת וינה. חינך בוינר נוישטאדט את אחיינו רבי ישראל איסרלן. תלמיד רבי שלום מנוישטט[1]. בעל תשובות[2], פירוש לתורה. דודו ורבו של רבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן. ממנהיגי יהדות אוסטריה, היה חזן, ונטה בפסקיו לקולא. בגזרת וינה הושלך לכלא ועונה כדי שימיר את דתו, ונפטר מעינויים בכלא בשנת 1421, ויש אומרים 1420. תלמידיו היו גם רבי דוד טעבלי שפרינץ ורבי יצחק אייזיק מטירנא. נולד בערך בשנת 1360.

הערות [1] למד אצלו כתלמיד חבר. [2] התשובות מובאות ב"פסקים וכתבים" לתלמידו.

בעל העיקרים
רבי יוסף אלבו
1380–1444
5140–5204 · ה'ק"מ–ה'ר"ד

נולד בארַאגון, בעיר מונריאל דל קמפו. כיהן כרב העיר דרוקה משנת ה'קס"ג, וכיהן ברבנות בערי ארַאגון וקסטיליה. תלמיד רבי חסדאי קרשקש. בעל ספר העיקרים. העמיד את עיקרי הדת על שלושה: מציאות ה', תורה מן השמים, שכר ועונש. השתתף בוויכוח טורטוסה; "הפילוסוף האחרון של יהדות ספרד". חי בערך 1380–1444 בשנים.

תרומת הדשן
רבי ישראל איסרלין
1390–1460
5150–5220 · ה'ק"נ–ה'ר"כ

ישב ברגנסבורג, עבר לברנו, משם למרבורג, ולבסוף התיישב בוינר נוישטאדט. תלמיד דודו רבי אהרן ורבי עוזר משלזיה, לפי חלק מהדעות. בעל תרומת הדשן – שו"ת, פסקים וכתבים. פוסק גדול באשכנז, הרמ"א מרבה להביאו. נינו של בעל הגהות אשר"י.

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · תימן

הרשב"ש

רבי שלמה בן שמעון דוראן

1400–1467

5160–5227 · ה'ק"ס–ה'רכ"ז

נולד באלג'יריה, בעיר אלג'יר; למד אצל אביו הרשב"ץ וישב בבית דינו; כיהן כרבה של העיר מ־1444 ועד פטירתו. תלמיד אביו, הרשב"ץ[1]. בעל שו"ת הרשב"ש, מלחמת מצווה – תשובה להתקפות המומר יהושע הלורקי על התלמוד, תיקון סופרים – על דיני שטרות. בנו של הרשב"ץ ורבה של אלג'יר אחרי פטירת אביו. בקי גם ברפואה, במדעי הטבע ובפילוסופיה; תשובותיו עוסקות בהלכה ובאגדה. בניו מילאו את מקומו כחכמי אלג'יר. נולד בערך בשנת 1400.

הערות [1] הרשב"ץ הוא רבי שמעון בן צמח דוראן.

מהר"י ברונא

רבי ישראל ברונא

1400–1480

5160–5240 · ה'ק"ס–ה'ת"מ

כיהן כרב העיר במוראביה, בעיר ברונא, ומשם השיב תשובות. פתח ישיבה ברגנסבורג אחרי גירוש ברונא בשנת 1454 והתקבל כרב הקהילה. ישב בפראג בשנותיו האחרונות, אחרי עלילת הדם בשנת 1474. תלמיד רבי ישראל איסרלין, תרומת הדשן ורבי יעקב וויל, מהרי"ו ורבי זלמן כ"ץ, המהרז"ך. בעל שו"ת מהר"י ברונא, שחיטות ובדיקות. תלמידו של המהרי"ו. אחרי מות רבותיו נחשב לגדול רבני אשכנז, והרמ"א מביא את פסקיו בשולחן ערוך בשם 'מהר"י ברין'. נאסר בעלילת דם בשנת 1474 ושוחרר.

מהר"י מינץ

רבי יהודה הלוי מינץ

1405–1508

5165–5268 · ה'קס"ה–ה'רס"ח

נולד באשכנז. כיהן כרב העיר וכראש ישיבה באיטליה, בעיר פדובה, 47 שנה, ושם נפטר ה'רס"ט. תלמיד רבי אשר ענשכין – תלמיד קרוב. בעל שו"ת מהר"י מינץ[1]. ייסד בפדובה ישיבה גדולה; תלמידו וחתן בנו – מהר"ם פאדובה. תשובתו המתירה תחפושות בפורים הובאה להלכה ברמ"א. בן דודו של המהר"ם מינץ. האריך ימים – כבן 100. נולד בערך בשנת 1405[2].

הערות [1] נותרו ממנו 16 תשובות, והן נדפסו בסוף שו"ת מהר"ם פאדובה. [2] נאמר עליו שנולד "מעט לאחר שנת ק"ס".

מהר"ם מינץ

רבי משה מינץ

1415–1480

5175–5240 · ה'קע"ה–ה'ר"מ

נולד בצפון איטליה. כיהן כרב בכמה קהילות בגרמניה, ובהן מגנצא[1]. עבר בסוף ימיו לפולין, לעיר פוזנא. תלמיד רבי זלמן כ"ץ ורבי יעקב וויל ורבי ישראל איסרלן[2] ורבי זלמן יענט. בעל שו"ת מהר"ם מינץ. מגדולי יהדות אשכנז בדורו. ספרו נדפס רק ב־1617, ולכן לא הובאו פסקיו בשו"ע וברמ"א. בן דודו של המהר"י מינץ; ביקש לעלות לארץ ישראל ונפטר קודם. חי בערך 1415–1480 בשנים.

הערות [1] כתביו אבדו "בביזת מענץ". [2] הוא בעל תרומת הדשן.

1400

1420

פילוסוף ומפרש מקרא

רבי יוסף בן שם טוב אבן שם טוב

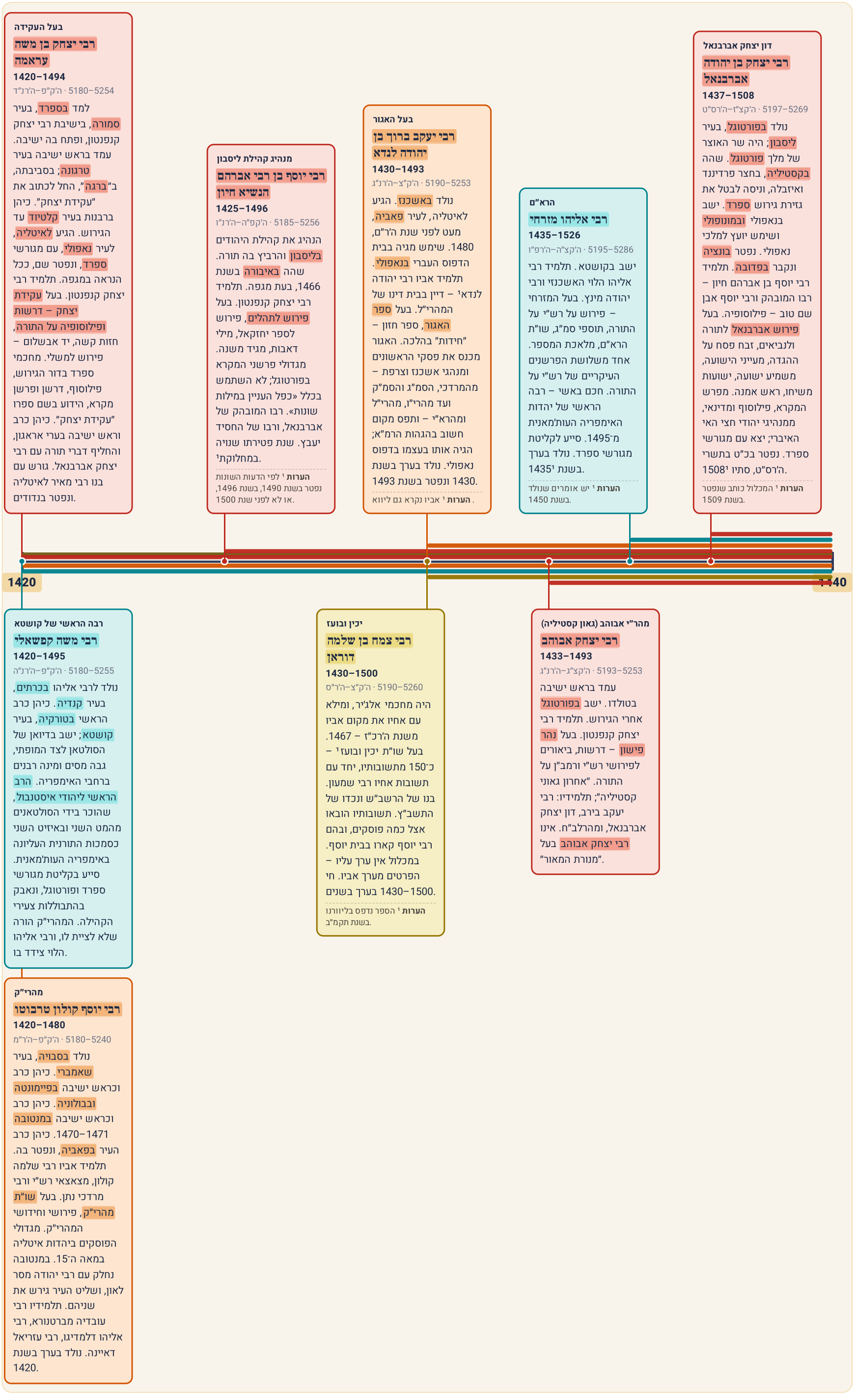
1400–1460

5160–5220 · ה'ק"ס–ה'ר"כ

כתב במדינה דל קמפו את פירושו למגילת איכה בשנת 1441. כתב באלקלה דה אנארס את "ביטול עיקרי הנוצרים" בשנת 1451. נשלח לסגוביה למנוע פרעות ביהודים, וכתב בה פירושים בשנים 1454–1455. שימש בעל תפקיד בחצר המלך חואן השני בקסטיליה. תלמיד אביו המקובל רבי שם טוב אבן שם טוב. בעל עין הקורא, כבוד אלוהים, פירוש על אגרת 'אל תהי כאבותיך', פירוש לאתיקה של אריסטו[1]. פילוסוף שנטה לפשר בין הדעות ולא לשלול לגמרי את לימוד הפילוסופיה. בחצר מלך קסטיליה הרבה להתווכח עם חכמים נוצרים. רבו בפילוסופיה של האברבנאל. לפי צבי גרץ ייתכן שמת על קידוש ה'. נפטר בערך בשנת 1460.

הערות [1] האתיקה של אריסטו נקראת גם "ספר המידות".

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · תימן


1420
1440
בעל העקידה
רבי יצחק בן משה עראמה
1420–1494
5180–5254 · ה'ק"פ–ה'רנ"ד
למד בספרד, בעיר סמורה, בישיבת רבי יצחק קנפנטון, ופתח בה ישיבה. עמד בראש ישיבה בעיר טרגונה; בסביבתה, ב"ברגה", החל לכתוב את "עקידת יצחק". כיהן ברבנות בעיר קלטיוד עד הגירוש. הגיע לאיטליה, לעיר נאפולי, עם מגורשי ספרד, ונפטר שם, ככל הנראה במגפה. תלמיד רבי יצחק קנפנטון. בעל עקידת יצחק – דרשות ופילוסופיה על התורה, חזות קשה, יד אבשלום – פירוש למשלי. מחכמי ספרד בדור הגירוש, פילוסוף, דרשן ופרשן מקרא, הידוע בשם ספרו "עקידת יצחק". כיהן כרב וראש ישיבה בערי אראגון, והחליף דברי תורה עם רבי יצחק אברבנאל. גורש עם בנו רבי מאיר לאיטליה ונפטר בנדודים.
מנהיג קהילת ליסבון
רבי יוסף בן רבי אברהם הנשיא חיון
1425–1496
5185–5256 · ה'קפ"ה–ה'רנ"ו
הנהיג את קהילת היהודים בליסבון והרביץ בה תורה. שהה באיבורה בשנת 1466, בעת מגפה. תלמיד רבי יצחק קנפנטון. בעל פירוש לתהלים, פירוש לספר יחזקאל, מילי דאבות, מגיד משנה. מגדולי פרשני המקרא בפורטוגל; לא השתמש בכלל «כפל העניין במילות שונות». רבו המובהק של אברבנאל, ורבו של החסיד יעבץ. שנת פטירתו שנויה במחלוקת[1].
הערות [1] לפי הדעות השונות נפטר בשנת 1490, בשנת 1496, או לא לפני שנת 1500.
בעל האגור
רבי יעקב ברוך בן יהודה לנדא
1430–1493
5190–5253 · ה'ק"צ–ה'רנ"ג
נולד באשכנז. הגיע לאיטליה, לעיר פאביה, מעט לפני שנת ה'ר"ם, 1480. שימש מגיה בבית הדפוס העברי בנאפולי. תלמיד אביו רבי יהודה לנדא[1] – דיין בבית דינו של המהרי"ל. בעל ספר האגור, ספר חזון – "חידות" בהלכה. האגור מכנס את פסקי הראשונים ומנהגי אשכנז וצרפת – מהמרדכי, הסמ"ג והסמ"ק ועד מהרי"ו, מהרי"ל ומהרא"י – ותפס מקום חשוב בהגהות הרמ"א; הגיה אותו בעצמו בדפוס נאפולי. נולד בערך בשנת 1493 ונפטר בשנת 1430.
הערות [1] אביו נקרא גם ליווא.
הרא"ם
רבי אליהו מזרחי
1435–1526
5195–5286 · ה'קצ"ה–ה'רפ"ו
ישב בקושטא. תלמיד רבי אליהו הלוי האשכנזי ורבי יהודה מינץ. בעל המזרחי – פירוש על רש"י על התורה, תוספי סמ"ג, שו"ת הרא"ם, מלאכת המספר. אחד משלושת הפרשנים העיקריים של רש"י על התורה. חכם באשי – רבה הראשי של יהדות האימפריה העות'מאנית מ־1495. סייע לקליטת מגורשי ספרד. נולד בערך בשנת 1435[1].
הערות [1] יש אומרים שנולד בשנת 1450.
דון יצחק אברבנאל
רבי יצחק בן יהודה אברבנאל
1437–1508
5197–5269 · ה'קצ"ז–ה'רס"ט
נולד בפורטוגל, בעיר ליסבון; היה שר האוצר של מלך פורטוגל. שהה בקסטיליה, בחצר פרדיננד ואיזבלה, וניסה לבטל את גזירת גירוש ספרד. ישב בנאפולי ובמונופולי ושימש יועץ למלכי נאפולי. נפטר בונציה ונקבר בפדובה. תלמיד רבי יוסף בן אברהם חיון – רבו המובהק ורבי יוסף אבן שם טוב – פילוסופיה. בעל פירוש אברבנאל לתורה ולנביאים, זבח פסח על ההגדה, מעייני הישועה, משמיע ישועה, ישועות משיחו, ראש אמנה. מפרש המקרא, פילוסוף ומדינאי, ממנהיגי יהודי חצי האי האיברי; יצא עם מגורשי ספרד. נפטר בכ"ט בתשרי ה'רס"ט, סתיו 1508[1].
הערות [1] המכלול כותב שנפטר בשנת 1509.
רבה הראשי של קושטא
רבי משה קפשאלי
1420–1495
5180–5255 · ה'ק"פ–ה'רנ"ה
נולד לרבי אליהו בכרתים, בעיר קנדיה. כיהן כרב הראשי בטורקיה, בעיר קושטא; ישב בדיואן של הסולטאן לצד המופתי, גבה מסים ומינה רבנים ברחבי האימפריה. הרב הראשי ליהודי איסטנבול, שהוכר בידי הסולטאנים מהמט השני ובאיזיט השני כסמכות התורנית העליונה באימפריה העות'מאנית. סייע בקליטת מגורשי ספרד ופורטוגל, ונאבק בהתבוללות צעירי הקהילה. המהרי"ק הורה שלא לציית לו, ורבי אליהו הלוי צידד בו.
יכין ובועז
רבי צמח בן שלמה דוראן
1430–1500
5190–5260 · ה'ק"צ–ה'ר"ס
היה מחכמי אלג'יר, ומילא עם אחיו את מקום אביו משנת ה'רכ"ז – 1467. בעל שו"ת יכין ובועז[1] – כ־150 מתשובותיו, יחד עם תשובות אחיו רבי שמעון. בנו של הרשב"ש ונכדו של התשב"ץ. תשובותיו הובאו אצל כמה פוסקים, ובהם רבי יוסף קארו בבית יוסף. במכלול אין ערך עליו – הפרטים מערך אביו. חי 1430–1500 בערך בשנים.
הערות [1] הספר נדפס בליוורנו בשנת תקמ"ב.
מהר"י אבוהב (גאון קסטיליה)
רבי יצחק אבוהב
1433–1493
5193–5253 · ה'קצ"ג–ה'רנ"ג
עמד בראש ישיבה בטולדו. ישב בפורטוגל אחרי הגירוש. תלמיד רבי יצחק קנפנטון. בעל נהר פישון – דרשות, ביאורים לפירושי רש"י ורמב"ן על התורה. "אחרון גאוני קסטיליה"; תלמידיו: רבי יעקב בירב, דון יצחק אברבנאל, ומהרלב"ח. אינו רבי יצחק אבוהב בעל "מנורת המאור".
מהרי"ק
רבי יוסף קולון טרבוטו
1420–1480
5180–5240 · ה'ק"פ–ה'ר"מ
נולד בסבויה, בעיר שאמברי. כיהן כרב וכראש ישיבה בפיימונטה ובבולוניה. כיהן כרב וכראש ישיבה במנטובה 1470–1471. כיהן כרב העיר בפאביה, ונפטר בה. תלמיד אביו רבי שלמה קולון, מצאצאי רש"י ורבי מרדכי נתן. בעל שו"ת מהרי"ק, פירושי וחידושי המהרי"ק. מגדולי הפוסקים ביהדות איטליה במאה ה־15. במנטובה נחלק עם רבי יהודה מסר לאון, ושליט העיר גירש את שניהם. תלמידיו רבי עובדיה מברטנורא, רבי אליהו דלמדיגו, רבי עזריאל דאיינה. נולד בערך בשנת 1420.
מקום / אזור:
ספרד
אשכנז
איטליה
צפון אפריקה
ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים
תימן

בעל הליכות עולם

רבי ישועה בן יוסף הלוי מתלמסאן

1440–1500

5200–5260 · ה'ר'–ה'ר"ס

נולד באלג'יריה, בעיר תלמסאן. עבר לספרד, לעיר טולדו, בשנת ה'רכ"ז, 1467, ופעל בה עד הגירוש. תלמיד רבי יעקב הכהן אשכנזי. בעל הליכות עולם – כללי התלמוד[1]. ספרו מספרי היסוד בכללי התלמוד: סדרי רב ותלמיד, לשונות התלמוד וכללי הניתוח; מרן רבי יוסף קארו חיבר עליו "כללי הגמרא" ומהר"ש אלגאזי "יבין שמועה". שנת פטירתו אינה ידועה; חי בערך עד שנת 1500.

הערות [1] הספר נדפס בליסבון בשנת ה'ר"נ.

הרע"ב

רבי עובדיה מברטנורא

1445–1515

5205–5275 · ה'ר"ה–ה'רע"ה

ישב באיטליה, בעיר ברטינורו, ולבסוף התיישב בירושלים. תלמיד רבי יוסף קולון[1]. בעל פירוש המשנה[2], עמר נקא על פירוש רש"י. פירושו על המשנה נדפס בכל משנה; רב העיר ומנהיג יהודי ירושלים. נולד בערך בין 1440 ל-1450[3].

הערות [1] רבי יוסף קולון מכונה מהרי"ק. [2] הפירוש מכונה "ברטנורא". [3] שנת פטירתו שנויה במחלוקת.

הוספה: עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים

בעל תולדות יצחק

רבי יצחק בן יוסף קארו

1458–1535

5218–5295 · ה'רי"ח–ה'רצ"ה

נולד בטולדו ולמד בישיבה. הקים ישיבה בליסבון. ישב בטורקיה, בקושטא ובמגנזיה, אחרי גירוש פורטוגל בשנת 1497. תלמיד רבי יצחק קנפנטון. בעל תולדות יצחק – דרשות על התורה, חסדי דוד, תשובות בשו"ת אבקת רוכל. ראש ישיבה, דרשן ורופא ממגורשי ספרד; דודו ומגדלו של מרן רבי יוסף קארו[1], שגדל בביתו בקושטא והתייעץ עמו בהלכה. כל בניו מתו במסע הגירוש.

הערות [1] בסדר הדורות הקצר הוא מכונה "דודו ורבו של מרן".

החסיד יעבץ

רבי יוסף בן חיים יעבץ

1440–1508

5200–5268 · ה'ר'–ה'ר"ס"ח

נולד ולמד בפורטוגל, בעיר ליסבון. אחרי הגירוש ישב בנאפולי ובפירארה. כתב במנטובה את "חסדי ה'". תלמיד רבי יוסף בן אברהם חיון ודון יצחק אברבנאל. בעל אור החיים, פירוש היעבץ למסכת אבות, מאמר חסדי ה', יסוד האמונה, מאמר האחדות, פירוש תהילים. מגדולי הרבנים בדור גירוש ספרד; חיזק את המגורשים בדרשותיו על האמונה וההשגחה. אמרתו: בגירוש עמדו בניסיון דווקא פשוטי העם בעלי האמונה הפשוטה. התנגד ללימודי פילוסופיה. גיסו של בעל עקידת יצחק. נולד בערך בשנת 1440.

בעל העין יעקב

רבי יעקב בן שלמה אבן חביב

1450–1516

5210–5276 · ה'ר"י–ה'רע"ו

נולד בקסטיליה, בעיר סמורה. עמד בראש ישיבה בעיר סלמנקה. ישב בפורטוגל אחרי גירוש ספרד. הנהיג את קהילת המגורשים בשלוניקי, ונפטר בה ה'רע"ו. בעל עין יעקב – אגדות התלמוד עם פירוש, ביאור לטור, תשובות. מגדולי חכמי ספרד, "גדול הדור"; תיקן תקנות רבות בשלוניקי, בעיקר בענייני אישות והאנוסים. העין יעקב זכה ליותר ממאה מהדורות ונלמד בבתי הכנסת בין מנחה לערבית. אביו ורבו של המהרלב"ח. נולד בערך בשנת ה'ר"י – 1450[1].

הערות [1] בספר "סדר הדורות הקצר" שנות חייו הן 1459–1516.

בעל ספר יוחסין

רבי אברהם בן שמואל זכות

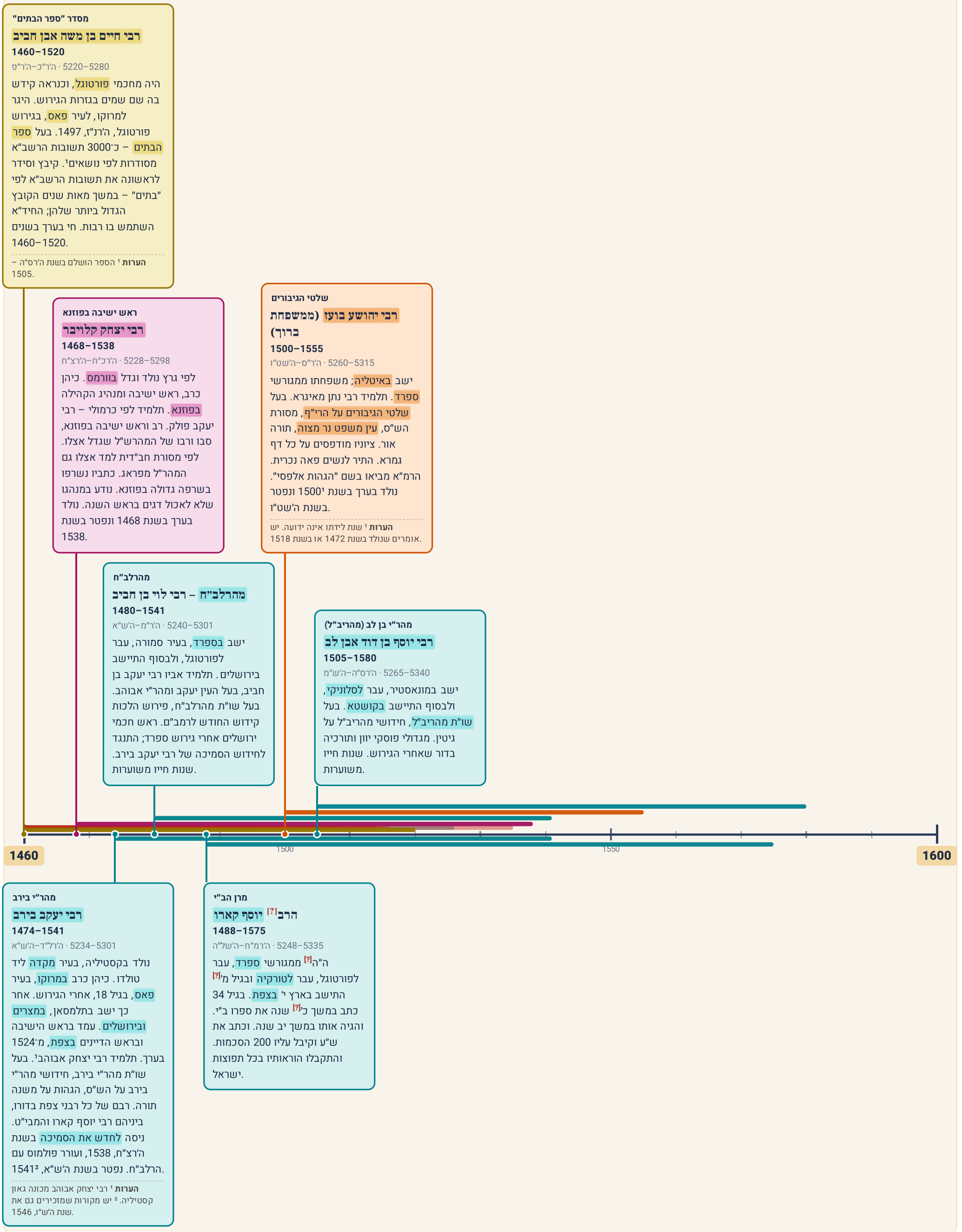
1452–1514

5212–5274 · ה'רי"ב–ה'רע"ד

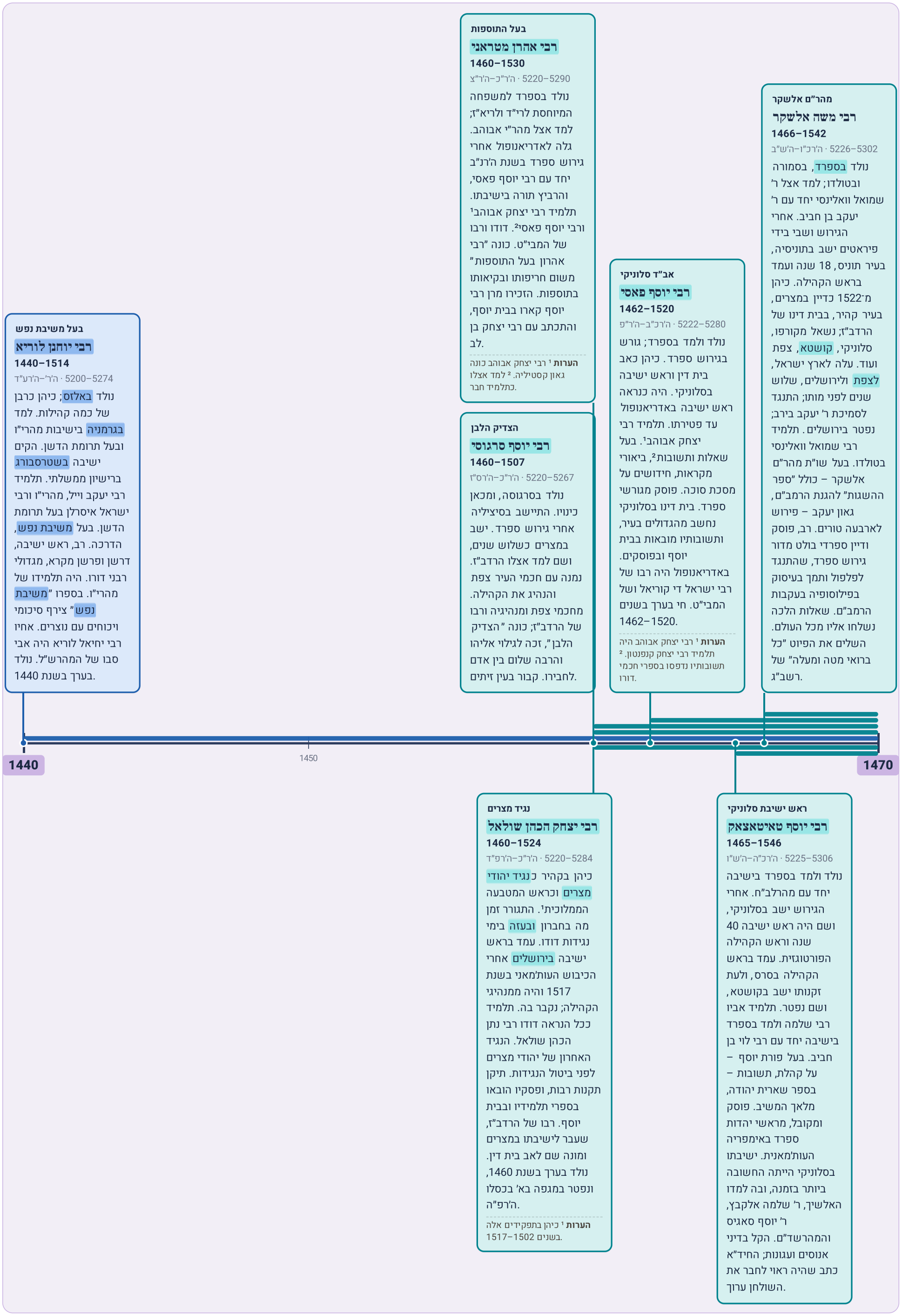
נולד ולמד בקסטיליה, בעיר סלמנקה. היה אסטרונום מלכותי בפורטוגל. פרסם בתוניס את ספר יוחסין. הגיע לירושלים ב־1513 ונפטר בה. תלמיד רבי יצחק אבוהב – רבו המובהק. בעל ספר יוחסין, החיבור הגדול – לוחות אסטרונומיים, תשלום הערוך. אסטרונום בעל שם עולמי: שכלל את האצטרולב, מנחושת במקום עץ, ולוחותיו שימשו את קולומבוס ואת וסקו דה גמה. נמלט מפורטוגל בלי להמיר את דתו. ספר יוחסין – סדר קבלת התורה ממשה רבנו ועד ימיו.

1440 1450 1460

מקום / אזור: ספרד · אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · תימן



מקום / אזור: ספרד · אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא



מהר"ם אלשקר

רבי משה אלשקר

1466–1542

5226–5302 · ה'רכ"ו–ה'ש"ב

נולד בספרד, בסמורה ובטולדו; למד אצל ר' שמואל וואלינסי יחד עם ר' יעקב בן חביב. אחרי הגירוש ושבי בידי פיראטים ישב בתוניסיה, בעיר תוניס, 18 שנה ועמד בראש הקהילה. כיהן מ־1522 כדיין במצרים, בעיר קהיר, בבית דינו של הרדב"ז; נשאל מקורפו, סלוניקי, קושטא, צפת ועוד. עלה לארץ ישראל, לצפת ולירושלים, שלוש שנים לפני מותו; התנגד לסמיכת ר' יעקב בירב; נפטר בירושלים. תלמיד רבי שמואל וואלינסי בטולדו. בעל שו"ת מהר"ם אלשקר – כולל "ספר ההשגות" להגנת הרמב"ם, גאון יעקב – פירוש לארבעה טורים. רב, פוסק ודיין ספרדי בולט מדור גירוש ספרד, שהתנגד לפלפול ותמך בעיסוק בפילוסופיה בעקבות הרמב"ם. שאלות הלכה נשלחו אליו מכל העולם. השלים את הפיוט "כל ברואי מטה ומעלה" של רשב"ג.

אב"ד סלוניקי

רבי יוסף פאסי

1462–1520

5222–5280 · ה'רכ"ב–ה'ר"פ

נולד ולמד בספרד; גורש בגירוש ספרד. כיהן כאב בית דין וראש ישיבה בסלוניקי. היה כנראה ראש ישיבה באדריאנופול עד פטירתו. תלמיד רבי יצחק אבוהב[1]. בעל שאלות ותשובות[2], ביאורי מקראות, חידושים על מסכת סוכה. פוסק מגורשי ספרד. בית דינו בסלוניקי נחשב מהגדולים בעיר, ותשובותיו מובאות בבית יוסף ובפוסקים.
באדריאנופול היה רבו של רבי ישראל די קוריאל ושל המבי"ט. חי בערך בשנים 1462–1520.

הערות [1] רבי יצחק אבוהב היה תלמיד רבי יצחק קנפנטון. [2] תשובותיו נדפסו בספרי חכמי דורו.

בעל התוספות

רבי אהרן מטראני

1460–1530

5220–5290 · ה'ר"כ–ה'ר"צ

נולד בספרד למשפחה המיוחסת לרי"ד ולריא"ז; למד אצל מהר"י אבוהב. גלה לאדריאנופול אחרי גירוש ספרד בשנת ה'רנ"ב יחד עם רבי יוסף פאסי, והרביץ תורה בישיבתו. תלמיד רבי יצחק אבוהב[1] ורבי יוסף פאסי[2]. דודו ורבו של המבי"ט. כונה "רבי אהרון בעל התוספות" משום חריפותו ובקיאותו בתוספות. הזכירו מרן רבי יוסף קארו בבית יוסף, והתכתב עם רבי יצחק בן לב.

הערות [1] רבי יצחק אבוהב כונה גאון קסטיליה. [2] למד אצלו כתלמיד חבר.

הצדיק הלבן

רבי יוסף סרגוסי

1460–1507

5220–5267 · ה'ר"כ–ה'רס"ז

נולד בסרגוסה, ומכאן כינויו. התיישב בסיציליה אחרי גירוש ספרד. ישב במצרים כשלוש שנים, ושם למד אצלו הרדב"ז. נמנה עם חכמי העיר צפת והנהיג את הקהילה. מחכמי צפת ומנהיגיה ורבו של הרדב"ז; כונה "הצדיק הלבן", זכה לגילוי אליהו והרבה שלום בין אדם לחבירו. קבור בעין זיתים.

בעל משיבת נפש

רבי יוחנן לוריא

1440–1514

5200–5274 · ה'ר'–ה'רע"ד

נולד באלזס; כיהן כרבן של כמה קהילות. למד בגרמניה בישיבות מהרי"ו ובעל תרומת הדשן. הקים ישיבה בשטרסבורג ברישיון ממשלתי. תלמיד רבי יעקב וייל, מהרי"ו ורבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן. בעל משיבת נפש, הדרכה. רב, ראש ישיבה, דרשן ופרשן מקרא, מגדולי רבני דורו. היה תלמידו של מהרי"ו. בספרו "משיבת נפש" צירף סיכומי ויכוחים עם נוצרים. אחיו רבי יחיאל לוריא היה אבי סבו של המהרש"ל. נולד בערך בשנת 1440.

ראש ישיבת סלוניקי

רבי יוסף טאיטאצאק

1465–1546

5225–5306 · ה'רכ"ה–ה'ש"ו

נולד ולמד בספרד בישיבה יחד עם מהרלב"ח. אחרי הגירוש ישב בסלוניקי, ושם היה ראש ישיבה 40 שנה וראש הקהילה הפורטוגזית. עמד בראש הקהילה בסרס, ולעת זקנותו ישב בקושטא, ושם נפטר. תלמיד אביו רבי שלמה ולמד בספרד בישיבה יחד עם רבי לוי בן חביב. בעל פורת יוסף – על קהלת, תשובות – בספר שארית יהודה, מלאך המשיב. פוסק ומקובל, מראשי יהדות ספרד באימפריה העות'מאנית. ישיבתו בסלוניקי הייתה החשובה ביותר בזמנה, ובה למדו האלשיך, ר' שלמה אלקבץ, ר' יוסף סאגיס והמהרשד"ם. הקל בדיני אנוסים ועגונות; החיד"א כתב שהיה ראוי לחבר את השולחן ערוך.

נגיד מצרים

רבי יצחק הכהן שולאל

1460–1524

5220–5284 · ה'ר"כ–ה'רפ"ד

כיהן בקהיר כנגיד יהודי מצרים וכראש המטבעה הממלוכית[1]. התגורר זמן מה בחברון ובעזה בימי נגידות דודו. עמד בראש ישיבה בירושלים אחרי הכיבוש העות'מאני בשנת 1517 והיה ממנהיגי הקהילה; נקבר בה. תלמיד ככל הנראה דודו רבי נתן הכהן שולאל. הנגיד האחרון של יהודי מצרים לפני ביטול הנגידות. תיקן תקנות רבות, ופסקיו הובאו בספרי תלמידיו ובבית יוסף. רבו של הרדב"ז, שעבר לישיבתו במצרים ומונה שם לאב בית דין. נולד בערך בשנת 1460, ונפטר במגפה בא' בכסלו ה'רפ"ה.

הערות [1] כיהן בתפקידים אלה בשנים 1502–1517.

מקום / אזור: צרפת, ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

הרדב"ז

רבי דוד בן שלמה אבן זמרא

1479–1573

5239–5333 · ה'רל"ט–ה'של"ג

נולד בספרד; אחרי הגירוש ישב בפאס, בצפת ובירושלים. כיהן במצרים כאב בית דין וכראש ישיבה כארבעים שנה, והיה מנהיג יהדות מצרים. ישב בצפת בעשרים שנותיו האחרונות. תלמיד רבי יוסף סרגוסי ורבי יצחק הכהן שולאל. בעל שו"ת הרדב"ז, פירוש הרדב"ז על משנה תורה לרמב"ם. מנהיגה של יהדות מצרים אחרי הכיבוש העות'מאני; ביטל במצרים את מניין השטרות. תלמידיו רבי בצלאל אשכנזי ומהריק"ש.[1]

הערות [1] שנות חייו הן לפי המכלול; יש המאחרים אותן לפי המסורת שחי 110 שנה.

בעל שו"ת בנימין זאב

רבי בנימין בן מתתיהו

1475–1545

5235–5305 · ה'רל"ה–ה'ש"ה

נולד ולמד ביוון, בעיר ארטה; כיהן כרב העיר עד שהודח בשנת 1531. למד בעיר קורפו אצל חכמיה, בהם רבי גרשון בון פאצו. התגורר תקופה באיטליה, בעיר ונציה. תלמיד דודו הרב כלב ורבי גרשון בון פאצו וחמיו רבי שלמה ב"ר שמואל הספרדי. בעל בנימין זאב – שו"ת. מפוסקי ההלכה והמשיבים המפורסמים בדורו ביוון ובטורקיה, הידוע על שם ספר השו"ת שלו "בנימין זאב". נקלע למחלוקות קשות עם רבני דורו. שנות חייו משוערות.

בעל תהלה לדוד

רבי דוד בן יהודה מסר לאון

1470–1526

5230–5286 · ה'ר"ל–ה'רפ"ו

למד באיטליה, בנאפולי ובפדובה, בישיבת אביו ונסמך בגיל 18; למד ונסמך אצל רבי יהודה מינץ. ישב ביוון, בעיר סלוניקי, בערך מ־1506 והשלים בה את "עין הקורא". כיהן מבערך 1510 באלבניה, בעיר ולורה, כרב קהילת מגורשי פורטוגל. תלמיד אביו, רבי יהודה מסר לאון ורבי יהודה מינץ. בעל תהלה לדוד – חיבור פילוסופי בעקבות הרמב"ם, עין הקורא – פירוש על מורה נבוכים, כבוד חכמים – על הסמיכה לרבנות ועל מגורשי ספרד. רב, פוסק ופילוסוף מראשי יהדות איטליה בראשית המאה ה־16. ב"תהלה לדוד" הגן על דרכו של הרמב"ם מול מבקריו, ובוולורה עמד במחלוקת עם מגורשי ספרד על מנהג הסמיכה. נולד בערך בשנת 1470.

1470

1480

מנהיג אלג'יר

רבי אברהם אבן טוואה

1470–1555

5230–5315 · ה'ר"ל–ה'שט"ו

מוצא משפחתו בספרד, בקטלוניה. הגיע לאלג'יריה, לעיר אלג'יר, ככל הנראה בגירוש ספרד; עמד בראש ישיבה, כיהן כדיין ושליח ציבור, ונפטר בה. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במקור. בעל שו"ת ספיר – 350 תשובות, שו"ת נפך – 150 תשובות, שו"ת חוט המשולש – הטור השלישי, פיוטים. פייטן, דיין ופוסק, מנהיגה הרוחני של אלג'יר ומגדולי פוסקי אלג'יריה במאה ה־16; קהילות ג'רבה ופאס פנו אליו בשאלות. חיזק את המנהגים הקיימים והתנגד להנהגת חומרות חדשות, משום שלום ומניעת מחלוקת. שנות חייו משוערות.

מקום / אזור: צרפת צפון אפריקה ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים

הרבי ר' שכנא

רבי שלום שכנא מלובלין

1495–1558

5255–5318 · ה'רנ"ה–ה'שי"ח

למד בצעירותו בפוזנא. למד בקראקא כעשר שנים אצל רבי יעקב פולק. כיהן כרב העיר לובלין וגלילותיה וכראש ישיבה; מ־1542 "רב כולל וזקן היהודים" ליהודי פולין. תלמיד רבי יעקב פולק. ממפתחי שיטת הלימוד המכונה "חילוקים". רבם של רבים מגדולי הדור שאחריו, ובהם רבי חיים אחי המהר"ל והרמ"א, שהיה גם חתנו בזיווג ראשון. סירב לפרסם את כתביו ופסקיו בספר. נולד בערך בשנת 1495.

בעל סדר אליהו זוטא

רבי אליהו קפשאלי

1490–1555

5250–5315 · ה'ר"נ–ה'שט"ו

נולד בכרתים, בעיר קנדיאה; היה ראש הקהל בשנת 1514 ורב הכולל של קהילות קנדיאה בשנת 1528. למד באיטליה, בעיר פדובה, בישיבת מהר"י מינץ. המשיך ללמוד בעיר ונציה אצל רבי ישראל מפירושא. תלמיד אביו רבי אלקנה ורבי ישראל מפירושא ודודו רבי מנחם בן שמואל דלמדיגו. בעל סדר אליהו זוטא – כרוניקה, מאה שערים, נועם וחובלים – הגנה על רבי בנימין בן מתתיה. החכם הנודע שבמשפחת קפשאלי, רבה של קנדיאה ומעורכי תקנות קנדיאה. ב"סדר אליהו זוטא" תיאר את הלכי הרוח בזמנו ואת מגורשי ספרד. ספרייתו הגדולה וכתבי היד שלו שמורים כיום בספריית הוותיקן.

בעל עבודת הקודש

רבי מאיר בן יחזקאל אבן גבאי

1480–1540

5240–5300 · ה'ר"מ–ה'ש'

נולד בספרד; גלה ממנה בילדותו בגירוש בשנת 1492. התיישב ככל הנראה בטורקיה וחיבר בה את ספריו. נקבר בארץ ישראל. בעל עבודת הקודש – סיכום מקיף של תורת הקבלה, דרך אמונה – על עשר הספירות, תולעת יעקב – פירוש התפילות. מחשובי המקובלים בתקופת גירוש ספרד. ספרו "עבודת הקודש" הוא כנראה הסיכום המקיף ביותר של הקבלה שקדמה למקובלי צפת, ונחשב עד היום לספר קבלה פופולרי. התנגד ללימוד הפילוסופיה. שנת פטירתו אינה ידועה בדיוק.

1480

1500

החסיד

רבי יוסף סאגיס

1492–1572

5252–5332 · ה'רנ"ב–ה'של"ב

נולד, כנראה, בספרד, בעיר סאגיס. ישב בילדותו במצרים, בעיר אלכסנדריה. עמד בראש ישיבה בצפת והיה חבר בית הדין. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק. רב ומקובל, כונה "החסיד" ו"פורטוגיסו". מוזכר בשולחן ערוך. תלמידו רבי אלעזר אזכרי בעל "ספר חרדים". נפטר במגפה, בשנה שבה נפטר האר"י. נולד בערך בשנת 1492.

בעל כתם פז

רבי שמעון לביא

1485–1585

5245–5345 · ה'רמ"ה–ה'שמ"ה

נולד בספרד, בקסטיליה; גלה עם משפחתו בגירוש ספרד. גדל במרוקו, בעיר פאס, הוסמך בה לרב ולרופא וכיהן כרב; החל לחבר את "כתם פז". עצר בלוב, בעיר טריפולי, בדרכו לארץ ישראל בשנת 1559, השתקע בה, יסד בתי מדרש והנהיג את הקהילה עד מותו. תלמיד למד בפאס. בעל כתם פז – פירוש על ספר הזוהר, בר יוחאי – פיוט לכבוד רשב"י. חכם, מקובל ופייטן מדור גירוש ספרד, מחבר הפיוט "בר יוחאי". בדרכו לארץ ישראל נשאר בטריפולי, השיב בה תורה לקהילה והנחיל לה את המנהג הספרדי, ונחשב למנהיגה של יהדות לוב.

ספר המסעות

רבי משה באסולה

1480–1560

5240–5320 · ה'ר"מ–ה'ש"כ

נולד באיטליה, בעיר פזארו, ושימש בה רב בצעירותו. עמד בראש ישיבה בעיר אנקונה. ביקר בצפת בשנים 1521–1522; בערוב ימיו עלה והשתקע בה, ונפטר שם. בעל ספר המסעות. רב ומקובל; "ספר המסעות" מתאר את ארץ ישראל ואת קהילת צפת בראשית תור הזהב שלה. בצפת התיידד עם הרמ"ק.

מקום / אזור: פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · צפון אפריקה · איטליה · צרפת

מהרשד"ם
רבי שמואל די מדינה
1506–1589
5266–5349 · ה'רס"ו–ה'שמ"ט

נולד ביוון, בעיר סלוניקי, ולמד אצל ר' יוסף טאיטאצאק; כבר בגיל 25 נודע כרב בעירו. כיהן בסלוניקי כאב"ד וראש ישיבה; נשלחו אליו שאלות מאיטליה ומכל הבלקן; ונפטר בה. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק ורבי לוי בן חביב. בעל שו"ת מהרשד"ם – כאלף תשובות, בן שמואל. מגדולי חכמי סלוניקי, אב"ד וראש ישיבה שעודדה לימוד עצמאי וחשיבה ביקורתית. פסקיו השפיעו רבות על פסיקת ההלכה עד ימינו. ביקש שלא ייכתב על מצבתו דבר מלבד הפסוק "שלום רב לאהבי תורתך".

מהריד"ק
רבי ישראל די קוריאל
1500–1577
5260–5337 · ה'ר"ס–ה'של"ז

נולד באדריאנופול ולימד בה, וכנראה גם בקושטא. ישב כמה שנים במצרים, ומ־1535 בערך ישב בצפת ארבעים שנה. תלמיד רבי יוסף פאסי ורבי יעקב בירב. בעל אור צדיקים, דרשות ומאמרים, חידושי מהרי"ק על התורה. ראש ישיבה גדולה בצפת ומראשי בית הדין לצד מרן והמבי"ט[1]; לפי מסורת – אחד מארבעת הנסמכים של מהר"י בירב. תלמידו רבי בצלאל אשכנזי. סבו של רבי ישראל נג'ארה. נולד בערך בשנת 1500.

הערות [1] הוא למד יחד עם המבי"ט.

בעל לכה דודי
רבי שלמה הלוי אלקבץ
1505–1584
5265–5344 · ה'רס"ה–ה'שמ"ד

נולד בסלוניקי; למד בישיבת רבי יוסף טאיטאצאק. עבר בניקופול ובאדריאנופול בדרכו לארץ ישראל. ישב בצפת מ־1535. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק. בעל לכה דודי, ברית הלוי, מנות הלוי, אילת אהבים, שרש ישי. מקובל ופייטן; יסד את תיקון ליל שבועות עם מרן בניקופול. רבו וגיסו של הרמ"ק; הניחו את יסודות קבלת צפת לפני בוא האר"י. חי בערך בשנים 1505[1]–1584[2].

הערות [1] לפי נתון אחר נולד בין השנים 1499 ל־1505. [2] לפי נתון אחר נפטר בין השנים ה'של"ו להת'של"ח.

בעל לקח טוב
רבי משה נג'ארה
1508–1581
5268–5341 · ה'רס"ח–ה'שמ"א

נולד בצפת, והיה מחכמי העיר בתקופת האר"י. נמלט לדמשק בה'של"ט ונתמנה בה לראש הרבנים; שם נפטר ונקבר. תלמיד האר"י – מתלמידיו, גורי האר"י. בעל לקח טוב. מגורי האר"י. הוסמך לרבנות בצעירותו והיה דרשן בחסד עליון. בספרו "לקח טוב" סידר את דרשות חז"ל על פסוקי המצוות. אביו של הפייטן רבי ישראל נג'ארה וחתנו של רבי ישראל די קוריאל.

1500

1510

המבי"ט
רבי משה מטראני
1500–1580
5260–5340 · ה'ר"ס–ה'ש"מ

נולד בסלוניקי. למד באדריאנופול אצל דודו. ישב בצפת מגיל 18; כיהן 54 שנה בבית הדין. נפטר בירושלים ונקבר בצפת. תלמיד רבי יעקב בירב ודודו רבי אהרן מטראני. בעל שו"ת המבי"ט, קרית ספר על משנה תורה, בית אלקים. תלמידו המובהק של מהר"י בירב, נסמך עם רבי יוסף קארו; חברו של מרן ובן פלוגתתו. אחרי פטירת מרן – אב בית הדין בצפת. אביו של המהרי"ט.

רב ורופא בשאלוניקי
רבי יצחק יעבץ
1505–1547
5265–5307 · ה'רס"ה–ה'ש"ז

למד באיטליה, בעיר פדובה, אצל חותנו ואצל מהר"י מינץ. כיהן כרב ופעל כרופא ביוון, בעיר שאלוניקי. תלמיד רבי יהוסף אבן שרגא, חותנו ומהר"י מינץ. בעל הקדמה לספר "חסדי ה'" לאביו, קריאת שמע – מאמר על דקדוק אמרותיה ואותיותיה. בנו של רבי יוסף יעבץ, רב ורופא בשאלוניקי. הביא לדפוס את חיבורי אביו. נולד בערך בשנת 1505.

האלשיך הקדוש
רבי משה אלשיך
1506–1600
5266–5360 · ה'רס"ו–ה'ש"ס

נולד באדריאנופול; למד בישיבת מרן. למד בסלוניקי בישיבת רבי יוסף טאיטאצאק. ישב בצפת מ־1535; כיהן כדיין ועמד בראש שתי ישיבות. תלמיד רבי יוסף קארו ורבי יוסף טאיטאצאק. בעל תורת משה – "אלשיך" על התורה, שו"ת הרב משה, ירים משה על אבות. דרשן ופוסק; נסמך על ידי מרן, וסמך את רבי חיים ויטאל ואת רבי יום טוב צהלון. רבו של רח"ו בתלמוד ובהלכה.

מקום / אזור: צרפת · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא

מהר״ל מפראג
רבי יהודה ליווא בן בצלאל
1512–1609
5272–5369 · ה׳רע״ב–ה׳שס״ט

נולד בפוזנא. כיהן בניקלשבורג כרבה של מוראביה 1573–1553. כיהן כרבה של פוזנא 1588–1584, 1599–1592. כיהן כאב״ד וכראש ישיבה בפראג, ורבה מ־1599. תלמיד אינו מזכיר שום אדם כמורו – כנראה למד בעיקר בעצמו וייתכן שהיה תלמיד המהרש״ל. בעל גור אריה על פירוש רש״י לתורה, גבורות ה׳, נצח ישראל, באר הגולה, נר מצווה, תפארת ישראל. מגדולי ישראל בתחילת העת החדשה: פוסק, מקובל והוגה דעות, בעל מהלכים אצל הקיסר רודולף השני; תורתו השפיעה על החסידות ועל מתנגדיה. תלמידיו בעל תוספות יום טוב, בעל הכלי יקר, רבי דוד גנז. נולד בערך בשנת 1512.

בעל מעשי ה׳
רבי אליעזר אשכנזי
1513–1586
5273–5346 · ה׳רע״ג–ה׳שמ״ו

כיהן כדיין במצרים, בעיר קהיר, משנת 1539 עד כ־1561. התיישב בקפריסין, בעיר פמגוסטה, ורכש מעמד נכבד. כיהן כרב באיטליה, בערים ונציה וקרימונה, ונקלע למחלוקות. כיהן כרב העיר והמדינה בפולין, בעיר פוזנא, ונפטר בקרקוב. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק. בעל מעשי ה׳ – על חמשה חומשי תורה, יוסף לקח. רב, פרשן מקרא, פייטן ופילוסוף, בעל אישיות עצמאית ודעתנית שנדד בשל כך בין קהילות רבות. בפרשנותו דבק בפשוטו של מקרא ולא נרתע לחלוק על הראשונים. המהר״ל מפראג יצא נגד אחת מדעותיו.

בעל ידי משה
רבי משה אלמושנינו
1516–1580
5276–5340 · ה׳רע״ו–ה׳ש״מ

נולד ביוון, בעיר סלוניקי; כיהן כרב של שתי קהילות וניסה לאחד את קהילות העיר. נסע לטורקיה, לעיר קושטא, בשנת 1566, להשתדל אצל הסולטן בעד יהודי סלוניקי. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק. בעל ידי משה – על חמש מגילות, פרקי משה – על פרקי אבות, תפילה למשה, מאמץ כח – דרשות, הנהגת החיים – ספר מוסר בלאדינו. רב, פרשן מקרא ופילוסוף מסלוניקי, ממשפחת אנוסים מאראגון. בקי גם במדעים, ברפואה ובאסטרונומיה, וחיבר כ־28 ספרים בעברית ובספרדית. ״הנהגת החיים״ הוא הספר המקורי הראשון שנכתב בלאדינו במאה ה־16.

בעל ספר המוסר
רבי זכריה אלצ׳אהרי
1519–1589
5279–5349 · ה׳רע״ט–ה׳שמ״ט

התגורר בתימן, בעיר כוכבאן, מצפון־מערב לצנעא. למד קבלה מהאר״י ומתלמידיו במסעו לארץ ישראל, בערים צפת וטבריה, והתרשם מישיבת רבי יוסף קארו. היה ממנהיגי הקהילה בתימן, בעיר צנעא; נכלא שבע שנים עם מנהיגיה אחרי המלחמה בטורקים וכתב בכלא את ״ספר המוסר״. תלמיד האר״י ותלמידיו[1]. בעל ספר המוסר – מקאמות על מסעותיו, צידה לדרך – פירוש קבלי לתורה, קריה יפהפיה – שיר, ספר הלכות שחיטה וטרפות. מגדולי חכמי תימן, משורר ונוסע, שסייר בהודו, בפרס, בעיראק, בטורקיה, בארץ ישראל ובמצרים. ״ספר המוסר״ שלו, בלשון המקאמה, הוא מהיצירות השיריות האחרונות בעברית עד העת החדשה. נולד בערך בשנת 1519 ונפטר כבן שבעים.

הערות [1] למד מהם קבלה.

מהרש״ל
רבי שלמה לוריא
1510–1573
5270–5334 · ה׳ר״ע–ה׳של״ד

ישב בבריסק, עבר לאוסטרהא, ומשם ללובלין. תלמיד סבו רבי יצחק קלויבר. בעל ים של שלמה, חכמת שלמה, שו״ת מהרש״ל. מגדולי פוסקי ההלכה ופרשני התלמוד בפולין; ראש ישיבה בבריסק, באוסטרהא ובלובלין, ונאבק בשיטת הפלפול. בן דורו וקרובו של הרמ״א. מתלמידיו: הסמ״ע ובעל הכלי יקר.

בעל ראשית חכמה
רבי אליהו די וידאש
1518–1587
5278–5347 · ה׳רע״ח–ה׳שמ״ז

נולד בצפת. עמד בראש רבני חברון מ־1566; נפטר ונקבר בה. תלמיד הרמ״ק והאר״י ורבי אברהם הלוי ברוכים. בעל ראשית חכמה, תוצאות חיים. מגורי האר״י; קיבל את כתבי הרמ״ק אחרי פטירתו. ״ראשית חכמה״ – ספר יסוד בקבלה ובמוסר. נולד בערך בשנת 1518.

רבי אלישע גאליקו
1515–1578
5275–5338 · ה׳רע״ה–ה׳של״ח

נולד באיטליה. עלה בצעירותו לצפת; עמד בראש ישיבה והיה חבר בית דינו של מרן. תלמיד רבי יוסף קארו. בעל פירוש על שיר השירים, פירושים על אסתר וקהלת, שו״ת[1]. מתלמידיו המובהקים של מרן, שגם סמכו. תלמידו רבי שמואל די אוזידא. נולד בערך בשנת 1515.

הערות [1] השו״ת נמצאים בכתב יד.

1510

1520

מקום / אזור: צרפת · אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן

בעל צל העולם

רבי מתתיהו דלקרוט

1520–1592

5280–5352 · ה'ר"פ–ה'שנ"ב

נולד בליטא. למד באיטליה קבלה ספרדית, ובאוניברסיטת בולוניה חשבון, טבע ותכונה. שימש מגיה בבית הדפוס בונציה; הכין לדפוס את ספר מצוות גדול. נמלט עם ספריו לבריסק אחרי שרפת התלמוד באיטליה בשנת 1553, וישב בה עד פטירתו. בעל צל העולם, פירוש על שערי אורה, פירוש על הריקאנטי על התורה, ביאור על ספר מערכת אלקות. מקובל בשיטת הקבלה הספרדית הקדם-לוריאנית ובקי בחכמת הטבע והתכונה. רבו בקבלה של הלבוש, שלמד אצלו באיטליה והתגורר בביתו. ספרו צל העולם עוסק בענייני העולם הזה והבא ובחכמת הטבע. נולד בשליש הראשון של המאה ה-16 ונפטר בערך בשנת 1592.

בעל דברי ריבות

רבי יצחק אדרבי

1520–1577

5280–5337 · ה'ר"פ–ה'של"ז

נולד ביוון, בעיר סלוניקי; למד אצל רבי יוסף טאיטאצאק; כיהן כרב קהילת לישבון ומ־1549 כרב קהילת "שלום" עד פטירתו. תלמיד רבי יוסף טאיטאצאק, רבו המובהק. בעל דברי ריבות – שו"ת, דברי שלום – דרשות. מגדולי הפוסקים במאה ה־16, שאליו נשלחו שאלות מרחבי הבלקן. חברו ועמיתו של המהרשד"ם, ובתי הדין של שניהם היו מהחשובים בסלוניקי.

1520

1522

הרמ"א

רבי משה איסרליש

1520–1572

5281–5332 · ה'רפ"א–ה'של"ב

נולד בקז'ימייז'[1], והיה בה ז'יין וראש ישיבה ורבה של הקהילה. תלמיד רבי שלום שכנא מלובלין[2]. בעל המפה – הגהות על השולחן ערוך, דרכי משה על הטור, תורת חטאת, שו"ת הרמ"א, תורת העולה. גדול פוסקי אשכנז במאה ה־16: בהגהותיו "המפה" התאים את השולחן ערוך למנהגי אשכנז. המהרש"ל היה קרוב משפחתו והתכתב ונחלק עמו. תלמידיו הסמ"ע, בעל הלבושים, רבי אברהם הורוביץ ועוד. נולד בג' אדר ב' ה'רפ"א[3].

הערות [1] קז'ימייז' נמצאת בקראקא. [2] לימים היה חותנו. [3] יש אומרים שנולד כעשור מאוחר יותר.

בעל השיטה מקובצת

רבי בצלאל אשכנזי

1520–1592

5280–5352 · ה'ר"פ–ה'שנ"ב

נולד בארץ ישראל, בירושלים או בצפת; למד אצל רבי ישראל די קוריאל. למד במצרים אצל הרדב"ז והחליפו בהנהגת הקהילה. עמד בראש ישיבה בצפת בסביבות ה'ש"ם. עמד בראש הקהל בירושלים ויצא כשד"ר. תלמיד הרדב"ז ורבי ישראל די קוריאל. בעל שיטה מקובצת[1], שו"ת רבי בצלאל אשכנזי, כללי התלמוד. בעל השיטה מקובצת: אסף וסידר את פירושי הראשונים על מסכתות הש"ס, והגיה את נוסח התלמוד, בעיקר בסדר קדשים. תלמיד הרדב"ז ורבי ישראל די קוריאל, ורבו של האר"י. חי בערך בשנים 1520–1592[2].

הערות [1] הספר נקרא גם "אספת זקנים". [2] יש המאחרים את פטירתו לשנת 1594.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן

בעל ערך לחם

רבי יעקב קאשטרו

1525–1610

5285–5370 · ה׳רפ״ה–ה׳ש״ע

נולד במצרים. למד בירושלים אצל מהרלב״ח. כיהן בקהיר כרב קהל המוסתערבים וכ״מרא דאתרא״ של מצרים. ביקר בצפת בשנת ה׳ש״ל והתאכסן בבית מרן הב״י. תלמיד מהרלב״ח והרדב״ז. בעל ערך לחם – הגהות על השולחן ערוך, שו״ת אהלי יעקב, תולדות יעקב על מסכת ביצה, קול יעקב – דרשות. מרבניה הנודעים של מצרים, תלמיד הרדב״ז. כל חכמי מצרים סמכו על הכרעותיו. נתפרסם בעיקר בהגהותיו ״ערך לחם״ על השולחן ערוך, שתואמות פעמים רבות את הגהות הרמ״א.

מהר״ם גלאנטי

רבי משה גאלנטי (הראשון)

1522–1612

5282–5372 · ה׳רפ״ב–ה׳שע״ב

נולד ברומא. עלה בצעירותו לצפת; כיהן כרבה הראשי של צפת משנת ה׳ש״ם, 1580. תלמיד רבי יוסף קארו. בעל שו״ת מהר״ם גלאנטי, קהלת יעקב, מפתח הזוהר. תלמיד חכם, פוסק ומקובל; נסמך על ידי מרן בגיל 22, ובא אחרי המבי״ט כרבה של צפת. נולד בערך בשנת 1522[1] ונפטר אחרי 1612.

הערות [1] שנת לידתו במחלוקת. לפי מסורת המשפחה נפטר בגיל 90, ולכן לידתו הוצבה בערך בשנת 1522.

1522

1530

הרמ״ק

רבי משה קורדובירו

1522–1570

5282–5330 · ה׳רפ״ב–ה׳ש״ל

גדל בצפת וגר בה; עמד בראש ישיבה. תלמיד רבי יוסף קארו – בתלמוד ובהלכה וגיסו רבי שלמה אלקבץ – בקבלה ונסמך לדיינות על ידי רבי יעקב בירב. בעל פרדס רימונים, תומר דבורה, אור יקר על הזוהר, אילימה רבתי. מגדולי מקובלי צפת; ספריו השפיעו על תורת האר״י. תלמידיו רבי חיים ויטאל ורבי אליהו די וידאש. מקום לידתו אינו ידוע.

בעל ירח יקר

רבי אברהם גאלאנטי

1525–1560

5285–5320 · ה׳רפ״ה–ה׳ש״כ

נולד ברומא. עלה לצפת, והיה מתלמידי הרמ״ק. תלמיד הרמ״ק. בעל ירח יקר על הזוהר, קינת סתרים על איכה, זכות אבות. מקובל; חי חיי סגפנות כאביו ואחיו הגדול רבי משה גאלנטי. לפי מסורת הקים מצבה על קבר רשב״י במירון. חי בערך בשנים 1525–1560[1].

הערות [1] לפי המכלול נולד בתחילת המאה ה־16, והשנה 1525 משוערת.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן

בעל הכלים
רבי שמואל לאנייאדו
1530–1605
5290–5365 · ה'ר"צ–ה'שס"ה
חי תקופה בארץ ישראל, בעיר צפת, ושמע תורה מחכמיה. יצא בעצת ר' יוסף קארו לסוריה, לעיר חלב – ארם צובא, להנהיג את הקהילה; עמד בראש הרבנים מ־1601. תלמיד אביו רבי אברהם לאנייאדו ושמע מחכמי צפת, כגון הרמ"ק והאר"י. בעל כלי יקר – פירוש לנביאים ראשונים, כלי חמדה – פירוש על התורה ועל מדרש רבה, כלי פז – פירוש לספר ישעיה. פרשן מקרא וראש הרבנים בארם צובא, ראשון משפחת לניאדו שצאצאיה כיהנו ברבנות חלב. ספריו נקראו בשמות עם המילה "כלי" ולכן כונה "בעל הכלים". שנות חייו משוערות.

התנא האלקי מצפת
רבי יהוסף אשכנזי
1530–1570
5290–5330 · ה'ר"צ–ה'ע"ל
נולד בפראג, ועבר לפוזן בעקבות חותנו ר' אהרון הורבית. ישב בורונה, ועל שמה כונה ר' יוסף מוירונה. ישב בצפת בשיא גדולתה; לפי המסורת למד בה משנות עם האר"י בלילי שבת. בעל הגהות למשנה. מומחה גדול לנוסח המשנה, וידע את ששה סדרי משנה בעל פה. הגהותיו שוקעו ב"מלאכת שלמה". נחלק על חכמי צפת בעניין חיוב מעשרות בפירות הנלקחים מן הנוכרים. רבו של רבי אלעזר אזכרי, בעל החרדים.

בעל ספר חרדים
רבי אלעזר אזכרי
1533–1600
5293–5360 · ה'רצ"ג–ה'ש"ס
נולד בצפת, חי בה ונקבר בה. תלמיד רבי יוסף סאגיס ורבי יוסף אשכנזי ונסמך על ידי רבי יעקב בירב; למד בישיבת הרמ"ק. בעל ספר חרדים, ידיד נפש, מילי דשמיא, פירושים לירושלמי. מקובל, דרשן ומשורר; ייסד בה'שמ"ח, 1588, את חבורת "סוכת שלום" לחזרה בתשובה. "ידיד נפש" נכנס לסידורים.

האר"י הקדוש
רבי יצחק לוריא
1534–1572
5294–5332 · ה'רצ"ד–ה'של"ב
נולד בירושלים. גדל במצרים אצל דודו; למד מפי רבי בצלאל אשכנזי והרדב"ז. ישב בצפת משנת ה'ש"ל, 1570, עד פטירתו. תלמיד רבי בצלאל אשכנזי והרדב"ז והרמ"ק. בעל כתבי האר"י[1], אתקינו סעודתא. גדול מקובלי צפת, הוגה קבלת האר"י; פעל בצפת כשנתיים וחולל מהפכה בקבלה. תלמידיו "גורי האר"י" – הגדולים רבי חיים ויטאל ורבי יוסף אבן טבול.
הערות [1] כתבי האר"י נמצאים בכתבי רבי חיים ויטאל.

1530
1540

אב"ד צפת
רבי שלמה סאגיס
1530–1587
5290–5347 · ה'ר"צ–ה'שמ"ז
נולד בצפת; עמד בראש ישיבה גדולה והיה אב בית הדין. כיהן ברבנות במצרים זמן מה. תלמיד כנראה האר"י[1]. רב, מקובל ופוסק; חי בעוני. בישיבתו למדו המהרי"ט, רבי חייא רופא ורבי גדליה קורדובירו. נולד בערך בשנת 1530 ונפטר בשנת 1587[2].
הערות [1] לפי כמה מקורות היה גם חתנו. [2] יש אומרים שנפטר בין השנים 1587 ל־1589.

בעל הלבושים
רבי מרדכי בן אברהם יפה
1530–1612
5290–5372 · ה'ר"צ–ה'שע"ב
נולד בפראג. אחרי גירוש פראג בשנת 1561 ישב במנטובה ובונציה. כיהן כרב בהורודנה, בלובלין ובקרמניץ. כיהן כרבה של פראג 1592–1599 במקום המהר"ל. כיהן כרבה של פוזנא מ־1599 עד פטירתו. תלמיד המהרש"ל והרמ"א ורבי מתתיהו דלקרוט – בקבלה. בעל הלבושים – עשרה ספרי "לבוש", לבוש מלכות, על הטור והשולחן ערוך. מחכמי בוהמיה ופולין, פוסק ומפרש השולחן ערוך; עסק גם במקרא, קבלה ומדעים, ונחלק בתוקף על רבו המהרש"ל שאסר לימוד חכמות חיצוניות. נולד בערך בשנת 1530.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן

בעל צוף דבש
רבי וידאל הצרפתי
1540–1619
5300–5379 · ה׳ש׳–ה׳שע״ט
נולד במרוקו, בעיר פאס; כיהן בה כדיין מבערך 1590 וכאב״ד כשלושים שנה עד פטירתו. עמד בראש ישיבת ״תלמוד תורה״ בפאס ושימש בה שליח ציבור קבוע בבית הכנסת. תלמיד אביו, רבי יצחק הצרפתי ורבי אברהם עוזיאל. בעל צוף דבש – דרושים על התורה, אמרי יושר – פירוש על מדרש רבה, דרך הקודש – פירוש על הספרא, השגות על הרא״ם. מורה צדק ואב״ד בפאס, מצאצאי גולי ספרד, שכונה ״סיניור״. פירושיו הולכים בדרך הפשט של רש״י ושל ראב״ע, והחיד״א העיד ש״דבריו צריכים עיון ועומק רב״.

בעל מדרש שמואל
רבי שמואל די אוזידא
1540–1604
5300–5364 · ה׳ש׳–ה׳שס״ד
נולד בצפת; ייסד בה ישיבה גדולה. יצא בשליחות לקושטא, ה׳שנ״ז. תלמיד רבי אלישע גאליקו והאר״י ורבי חיים ויטאל. בעל מדרש שמואל על אבות, לחם דמעה, אגרת שמואל. מתלמידיו הראשונים של האר״י וחברו של הרמ״ק; ״מדרש שמואל״ – אוסף פירושים על פרקי אבות. נולד בערך בשנת 1540.

מהרש״ך
רבי שלמה בן אברהם הכהן
1540–1602
5300–5362 · ה׳ש׳–ה׳שס״ב
נולד ביוון, בעיר סרס, ולמד בה אצל רבי יוסף פורמון. כיהן כרב הקהילה במקדוניה, בעיר מונאסטיר. כיהן ביוון, בעיר סלוניקי, כרב קהילת מגורשי קסטיליה; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי יוסף פורמון ורבי שמואל די מדינה ורבי מרדכי מטלון. בעל שו״ת מהרש״ך – ארבעה חלקים, השגות על משנה תורה לרמב״ם. פוסק הלכה ומגדולי חכמי יוון בדור שלאחר רבי יוסף קארו, רב קהילת מגורשי קסטיליה בסלוניקי. מפסקיו המפורסמים – שאין להצמיד חוב לשינויי ערך המטבע, בניגוד למהרשד״ם.

בעל צמח דוד
רבי דוד גנז
1541–1613
5301–5373 · ה׳ש״א–ה׳שע״ג
נולד בגרמניה, בעיר ליפשטדט. למד בישיבה בבון ובפרנקפורט. למד בקראקא בישיבת הרמ״א. פעל בעיקר בפראג, מ־1559 ועד פטירתו. תלמיד הרמ״א והמהר״ל מפראג ורבי אליעזר טריוש מפרנקפורט. בעל צמח דוד, נחמד ונעים. רב, אסטרונום, מתמטיקאי והיסטוריון. עבד במצפה הכוכבים של טיכו ברהה יחד עם קפלר, ובכתביו נזכרים לראשונה בעברית קופרניקוס והמודל ההליוצנטרי. תלמידם של הרמ״א והמהר״ל מפראג.

1540
1542

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן

מהרח"ו

רבי חיים ויטאל

1542–1620

5302–5380 · ה'ש"ב–ה'ש"פ

נולד בצפת. ישב בירושלים כשמונה שנים. כיהן בדמשק מ־1595 כרבה של קהילת סיציליה. תלמיד רבי משה אלשיך והרמ"ק והאר"י. בעל עץ חיים, שמונה שערים, שערי קדושה, ספר החזיונות. תלמידו המובהק של האר"י, כתב וערך את קבלת האר"י.

הלחם משנה

רבי אברהם די בוטון

1545–1588

5305–5348 · ה'ש"ה–ה'שמ"ח

כיהן כרב, פוסק וראש ישיבה ביוון, בעיר סלוניקי; נפטר בה במגפה בגיל 43. תלמיד רבי שמואל די מדינה, המהרשד"ם ורבי אברהם סיקוואלו. בעל לחם משנה – פירוש למשנה תורה לרמב"ם, לחם רב – שו"ת. ממפרשי משנה תורה לרמב"ם. פירושו "לחם משנה" משווה את דברי הרמב"ם לראשונים ולמפרשים שקדמו לו, ונדפס במהדורה הסטנדרטית של משנה תורה.

אב"ד קראקא

רבי משולם פייבוש מקראקא

1547–1617

5307–5377 · ה'ש"ז–ה'שע"ז

עמד בראש ישיבה בבריסק, ושם לימד את הב"ח. כיהן ברבנות בשידלוב. כיהן כרב העיר אוסטרהא בשנת ה'שנ"ו. כיהן כאב"ד וראש ישיבה בקראקא 18 שנה[1]. תלמיד רבי שלמה לוריא[2]. רבו של הב"ח, שמילא את מקומו כרב קראקא. מגדולי דורו; נודע במומחיותו בשמות גיטין וכתובות, ובפרשת הגט מווינה נמנה על המתירים. מעט מתשובותיו נדפסו בספרי תלמידיו. כונה גם רבי פיוויש.

הערות [1] כיהן בקראקא בשנים ה'שנ"ט–ה'שע"ח. [2] מכונה המהרש"ל.

המערבי

רבי יוסף אבן טבול

1545–1616

5305–5376 · ה'ש"ה–ה'שע"ו

נולד, כנראה, בצפון אפריקה, באזור המגרב. היה תלמיד האר"י בצפת, ולימד בה קבלה אחרי פטירתו. ישב באלכסנדריה 1602–1608 בערך, ונפטר בה. תלמיד האר"י. בעל דרושי חפצי בה, פירושים לזוהר. מגדולי תלמידי האר"י לצד רבי חיים ויטאל. נולד בערך בשנת 1545.

1542

1550

מקום / אזור: תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

הרח"כ, בעל הנס

רבי חיים כפוסי

1550–1631

5310–5391 · ה'ש"י–ה'שצ"א

נולד באלג'יריה, בעיר אלג'יר, למשפחה ממגורשי ספרד. כיהן כפוסק ודיין במצרים, בעיר קהיר; נקבר בה, וקברו ובית הכנסת על שמו קיימים עד היום. נדד בין אלכסנדריה לדמיאט ובין קהיר. תלמיד ישב בישיבת רבי יצחק בירב[1] ולפי המסורת – האר"י בתורת הנסתר. בעל שו"ת רבי חיים כפוסי – 60 תשובות, באור החיים – דרושים וביאורים על התורה. פוסק ופרשן מגדולי חכמי מצרים, שנחלק בהלכה עם המהריק"ש. לפי האגדה התעוור לאחר שחשדוהו בשוחד ונפקחו עיניו בנס, ומאז חתם "ה' נסי חיים כפוסי" ונקרא "בעל הנס". נולד בערך בשנת 1550.

הערות [1] רבי יצחק בירב הוא בנו של רבי יעקב בירב.

1550

1555

בעל הכלי יקר

רבי שלמה אפרים מלונטשיץ

1550–1619

5310–5379 · ה'ש"י–ה'שע"ט

נולד בפולין, בעיר לונטשיץ. כיהן ברבנות בירוסלב. פעל בלבוב, והיה מהדרשנים המפורסמים בדורו. עמד בראש ישיבה בפראג וכיהן כרב העיר. תלמיד המהרש"ל, "מורו ורבו" והמהר"ל מפראג. בעל כלי יקר, עוללות אפרים, עיר גיבורים, שפתי דעת. דרשן ומוכיח נודע, ממבקרי החברה היהודית בדורו, ומראשי ועד ארבע ארצות; תלמיד המהרש"ל, ורב וראש ישיבה בפראג לצד המהר"ל ואחריו. מתלמידיו בעל תוספות יום טוב.

מקום / אזור: תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

מהר״א ששון
רבי אהרן ששון
1555–1626
5315–5386 · ה׳שט״ו–ה׳שפ״ו
נולד באימפריה העות׳מאנית לרבי יוסף, מצאצאי מגורשי ספרד. למד ביוון, בעיר שאלוניקי, בישיבת רבי מרדכי מטלון ומפי רבי שלמה לבית הלוי, וכיהן בה כרב. התיישב בשנותיו האחרונות בטורקיה, בעיר קושטא; נפטר בה בשנת שפ״ו. תלמיד רבי מרדכי מטלון ורבי שלמה לבית הלוי ורבי שמואל די מדינה – המהרשד״ם. בעל שו״ת תורת אמת. ״מהר״א ששון״ – רב בשאלוניקי ובקושטא ומחבר שו״ת ״תורת אמת״. חידושיו על הש״ס נשרפו. מתלמידיו רבי יוסף איסקפה, רבי חיים שבתי, מהרח״ש, ורבי חיים אלפאנדרי הזקן. נולד בערך בשנת שט״ו.

בעל בני שמואל
רבי שמואל חיון
1555–1608
5315–5368 · ה׳שט״ו–ה׳שס״ח
נולד ביוון, בעיר סלוניקי, וגדל בה בבית סבו המהרשד״ם; כיהן כאב בית דין וראש ישיבה; נפטר בה. תלמיד רבי אברהם די בוטון, בעל לחם רב וסבו רבי שמואל די מדינה, מהרשד״ם ורבי יצחק אדרבי. בעל בני שמואל – פירוש על הטור חושן משפט ותשובות. פוסק הלכה, אב בית דין וראש ישיבה בסלוניקי, נכדו של המהרשד״ם. עסק רבות בחושן משפט, ותשובותיו נדפסו בספרי חכמי דורו. חיבר גם פיוטים לחבורת ״מעורי השחר״. נולד בערך בשנת 1555.

בעל יה רבון
רבי ישראל נג׳ארה
1555–1628
5315–5388 · ה׳שט״ו–ה׳שפ״ח
נולד בדמשק ושימש בה שליח ציבור. חזר לצפת ונשא בה אשה. שימש פוסק ורב הקהילה בעזה, ונפטר בה. תלמיד אביו רבי משה נג׳ארה וסבו רבי ישראל די קוריאל. בעל יה רבון עלם, יערת דבש, פיוטים. מגדולי המשוררים והפייטנים העבריים בכל הזמנים; התאים מנגינות לשירת הקודש.

מהרח״ש, בעל תורת חיים
רבי חיים שבתי
1557–1647
5317–5407 · ה׳שי״ז–ה׳ת״ץ
נולד ביוון, בעיר סלוניקי; עמד בראש הישיבה בקהילת ״שלום״ ארבעים שנה; מ־1638 כיהן כרב ראשי לכל קהילות העיר. תלמיד רבי אהרן ששון, בעל תורת אמת ורבי שמואל די מדינה – מהרשד״ם ורבי שלמה הכהן – מהרש״ך. בעל תורת חיים – שו״ת, מודעה ואונס. מגדולי רבני סלוניקי ופוסקי דורו, שהשיב מאות תשובות לכל תפוצות הגולה. מאות תלמידים למדו בישיבתו ושימשו ברבנות בערי הבלקן. נולד בערך בשנת 1557.

מהריט״ץ
רבי יום טוב צהלון
1559–1619
5319–5379 · ה׳שי״ט–ה׳שע״ט
כיהן כדיין וראש ישיבה בצפת. יצא כשד״ר לאיטליה, להולנד, למצרים ולקושטא. תלמיד רבי יוסף קארו והמבי״ט ורבי משה אלשיך, שסמכו. בעל שו״ת מהריט״ץ, לקח טוב על אסתר, מגן אבות. ״לקח טוב״, שכתב בגיל 17–18, נדפס בצפת ב־1577 – כנראה הספר הראשון שנדפס בארץ ישראל. הצעיר שבנסמכים. נפטר בשנת 1618[1].

הערות
[1] בגוף ערך המכלול מובאת שנת פטירתו ה׳שע״ט.

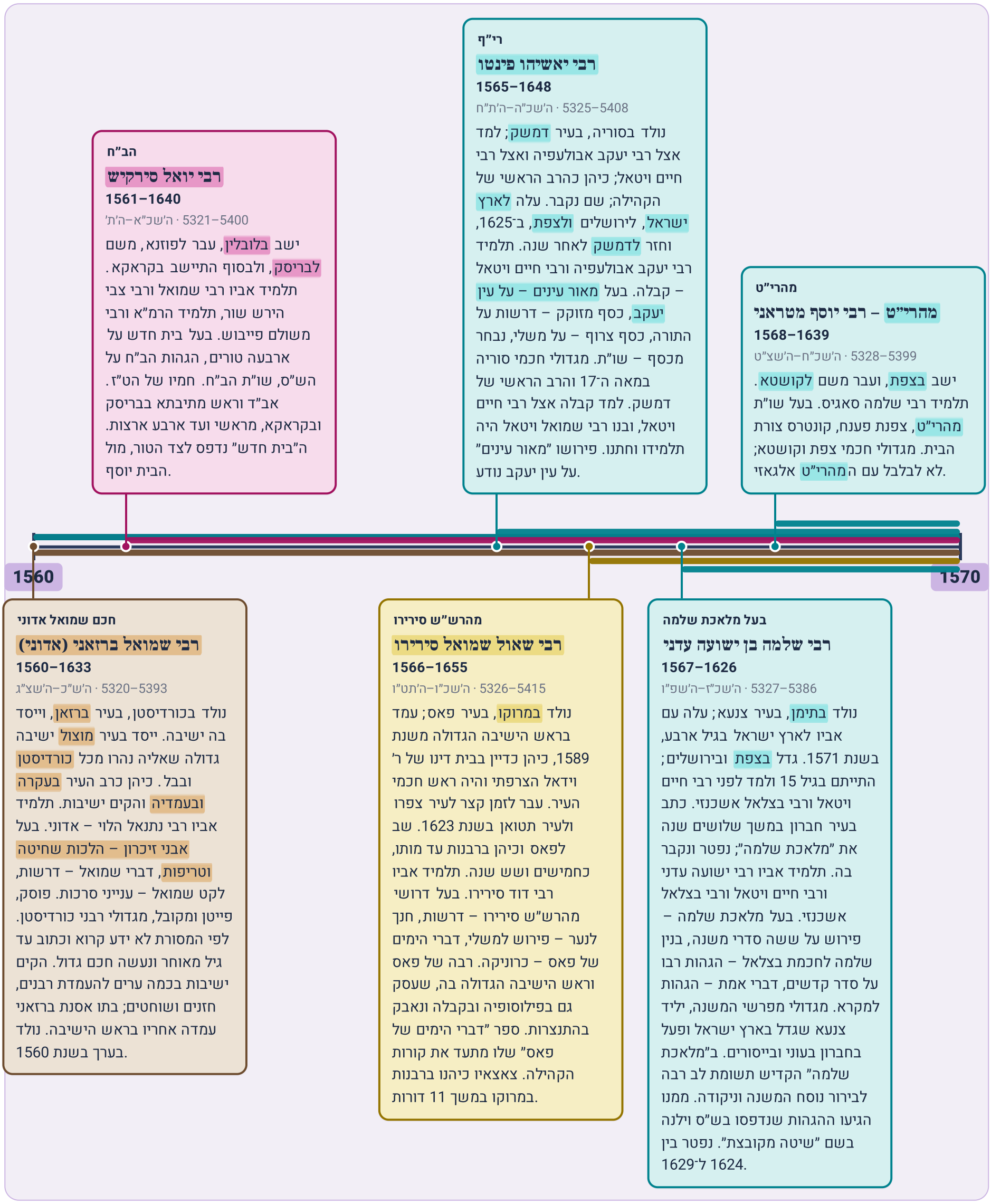
1555

1560

הסמ״ע
רבי יהושע וולק (פלק) כ״ץ
1555–1614
5315–5374 · ה׳שט״ו–ה׳שע״ד
ישב בקראקא ועבר ללבוב. תלמיד המהרש״ל והרמ״א. בעל ספר מאירת עינים, סמ״ע, על חושן משפט, דרישה ופרישה על הטור – ״גית ישראל״. מגדולי האחרונים; ראש ישיבה שתלמידיו כיהנו כמעט בכל קהילות פולין. חתם על תקנת ועד ארבע ארצות נגד קניית רבנות בכסף. נולד בערך בשנת 1555.

מהרש״א
רבי שמואל אליעזר הלוי איידלס
1555–1631
5315–5391 · ה׳שט״ו–ה׳שצ״א
נולד בקז׳ימייז׳ שבקראקא ולמד בישיבת הרמ״א. כיהן כרב בחלם ובטיקטין. כיהן כרב וכראש ישיבה באוסטרהא, ״עיר המהרש״א״. תלמיד הרמ״א. בעל חידושי הלכות מהרש״א, חידושי אגדות מהרש״א. מגדולי האחרונים ומפרשי התלמוד – חידושיו נדפסים ברוב מהדורות הש״ס. חמותו מרת איידל פרנסה את ישיבתו, ולכן כונה ״איידל׳ס״. חתום על תקנת ועד ארבע ארצות נגד קניית משרות רבנות. אמו ממשפחת המהר״ל.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן


1560
1570
הב"ח
רבי יואל סירקיש
1561–1640
5321–5400 · ה'שכ"א–ה'ת'
ישב בלובלין, עבר לפוזנא, משם לבריסק, ולבסוף התיישב בקראקא. תלמיד אביו רבי שמואל ורבי צבי הירש שור, תלמיד הרמ"א ורבי משולם פייבוש. בעל בית חדש על ארבעה טורים, הגהות הב"ח על הש"ס, שו"ת הב"ח. חמיו של הט"ז. אב"ד וראש מתיבתא בבריסק ובקראקא, מראשי ועד ארבע ארצות. ה"בית חדש" נדפס לצד הטור, מול הבית יוסף.
רי"ף
רבי יאשיהו פינטו
1565–1648
5325–5408 · ה'שכ"ה–ה'ת"ח
נולד בסוריה, בעיר דמשק; למד אצל רבי יעקב אבולעפיה ואצל רבי חיים ויטאל; כיהן כהרב הראשי של הקהילה; שם נקבר. עלה לארץ ישראל, לירושלים ולצפת, ב־1625, וחזר לדמשק לאחר שנה. תלמיד רבי יעקב אבולעפיה ורבי חיים ויטאל – קבלה. בעל מאור עינים – על עין יעקב, כסף מזוקק – דרשות על התורה, כסף צרוף – על משלי, נבחר מכסף – שו"ת. מגדולי חכמי סוריה במאה ה־17 והרב הראשי של דמשק. למד קבלה אצל רבי חיים ויטאל, ובנו רבי שמואל ויטאל היה תלמידו וחתנו. פירושו "מאור עינים" על עין יעקב נודע.
מהרי"ט
מהרי"ט – רבי יוסף מטראני
1568–1639
5328–5399 · ה'שכ"ח–ה'שצ"ט
ישב בצפת, ועבר משם לקושטא. תלמיד רבי שלמה סאגיס. בעל שו"ת מהרי"ט, צפנת פענח, קונטרס צורת הבית. מגדולי חכמי צפת וקושטא; לא לבלבל עם המהרי"ט אלגאזי.
חכם שמואל אדוני
רבי שמואל ברזאני (אדוני)
1560–1633
5320–5393 · ה'ש"כ–ה'שצ"ג
נולד בכורדיסטן, בעיר ברזאן, וייסד בה ישיבה. ייסד בעיר מוצול ישיבה גדולה שאליה נהרו מכל כורדיסטן ובבל. כיהן כרב העיר בעקרה ובעמדיה והקים ישיבות. תלמיד אביו רבי נתנאל הלוי – אדוני. בעל אבני זיכרון – הלכות שחיטה וטריפות, דברי שמואל – דרשות, לקט שמואל – ענייני סרכות. פוסק, פייטן ומקובל, מגדולי רבני כורדיסטן. לפי המסורת לא ידע קרוא וכתוב עד גיל מאוחר ונעשה חכם גדול. הקים ישיבות בכמה ערים להעמדת רבנים, חזנים ושוחטים; בתו אסנת ברזאני עמדה אחריו בראש הישיבה. נולד בערך בשנת 1560.
מהרש"ש סיריו
רבי שאול שמואל סיריו
1566–1655
5326–5415 · ה'שכ"ו–ה'תט"ו
נולד במרוקו, בעיר פאס; עמד בראש הישיבה הגדולה משנת 1589, כיהן כדיין בבית דינו של ר' וידאל הצרפתי והיה ראש חכמי העיר. עבר לזמן קצר לעיר צפרו ולעיר תטואן בשנת 1623. שב לפאס וכיהן ברבנות עד מותו, כחמישים ושש שנה. תלמיד אביו רבי דוד סיריו. בעל דרושי מהרש"ש סיריו – דרשות, חנך לנער – פירוש למשלי, דברי הימים של פאס – כרוניקה. רבה של פאס וראש הישיבה הגדולה בה, שעסק גם בפילוסופיה ובקבלה ונאבק בהתנצרות. ספר "דברי הימים של פאס" שלו מתעד את קורות הקהילה. צאצאיו כיהנו ברבנות במרוקו במשך 11 דורות.
בעל מלאכת שלמה
רבי שלמה בן ישועה עדני
1567–1626
5327–5386 · ה'שכ"ז–ה'שפ"ו
נולד בתימן, בעיר צנעא; עלה עם אביו לארץ ישראל בגיל ארבע, בשנת 1571. גדל בצפת ובירושלים; התייתם בגיל 15 ולמד לפני רבי חיים ויטאל ורבי בצלאל אשכנזי. כתב בעיר חברון במשך שלושים שנה את "מלאכת שלמה"; נפטר ונקבר בה. תלמיד אביו רבי ישועה עדני ורבי חיים ויטאל ורבי בצלאל אשכנזי. בעל מלאכת שלמה – פירוש על ששה סדרי משנה, בנין שלמה לחכמת בצלאל – הגהות רבו על סדר קדשים, דברי אמת – הגהות למקרא. מגדולי מפרשי המשנה, יליד צנעא שגדל בארץ ישראל ופעל בחברון בעוני ובייסורים. ב"מלאכת שלמה" הקדיש תשומת לב רבה לבירור נוסח המשנה וניקודה. ממנו הגיעו ההגהות שנדפסו בש"ס וילנה בשם "שיטה מקובצת". נפטר בין 1624 ל־1629.
מקום / אזור:
תימן
פולין־ליטא
ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים
בבל
צפון אפריקה
איטליה
אשכנז

בעל חסד לאברהם

רבי אברהם אזולאי

1570–1643

5330–5403 · ה'ש"ל–ה'ת"ג

נולד במרוקו, בעיר פאס. עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר חברון בערך בשנת 1606, וחי בה עד פטירתו. ישב בעיר עזה בעת המגפה בשנת 1619 וכתב בה את "חסד לאברהם". תלמיד רבי חיים ויטאל. בעל חסד לאברהם – קבלה, אור החמה – פירוש על הזוהר, בעלי ברית אברם – פירוש לתנ"ך, אהבה בתענוגים – פירוש למשנה. מקובל, סב סבו של החיד"א, שעלה מפאס לחברון. ספריו הקבליים, ובראשם "חסד לאברהם", נפוצו מאוד אחרי פטירתו. אחרי שניצל מטביעת ספינתו בדרכו לארץ חתם בצורת אונייה.

מהר"ם כ"ץ

רבי מאיר הכהן (אבי הש"ך)

1575–1643

5335–5403 · ה'של"ה–ה'ת"ג

נולד בפרנקפורט. למד בקראקא בישיבת מהר"ם מלובלין. כיהן כאב בית דין באמסטיבובה. בסוף ימיו כיהן כאב בית דין במוהילב. תלמיד רבי מאיר מלובלין[1] ורבי יהושע פלק כ"ץ[2]. בעל תשובות, שנדפסו בסוף "גבורת אנשים" לבנו. פוסק ואב בית דין שהתפרסם כגדול בתורה; אביו ורבו הראשון של הש"ך, ולמד בחברותא עם בעל "מגיני שלמה". חיבר שיר לקראת הופעת "שפתי כהן" של בנו. נפטר כנראה בה'ת"ג[3].

הערות [1] מכונה מהר"ם מלובלין. [2] מכונה הסמ"ע. [3] יש אומרים שנפטר בה'ת"ה, או בפרעות ת"ח ות"ט.

תוספות יום טוב

רבי יום טוב ליפמן הלר

1579–1654

5339–5414 · ה'של"ט–ה'תי"ד

ישב בפראג, עבר לוינה, ומשם לקרקוב. תלמיד מהר"ל מפראג ורבי יעקב גינצבורג. בעל תוספות יום טוב על המשנה, פלפולא חריפתא ומעדני מלך על הרא"ש. פירושו על המשנה נדפס סביב המשנה; על הרא"ש: "מעדני מלך" ו"פלפולא חריפתא".

1570

1580

בעל ראש יוסף

רבי יוסף איסקפה

1570–1662

5330–5422 · ה'ש"ל–ה'תכ"ב

למד ביוון, בעיר סלוניקי, בישיבת רבי אהרן ששון; כיהן בה כרב וכראש ישיבה. כיהן בטורקיה, בעיר איזמיר, כרבה הראשון של הקהילה וכראש ישיבה עד מותו. תלמיד רבי אהרן בן יוסף ששון. בעל ראש יוסף – על הטור והבית יוסף; גם שו"ת בשם זה, עבודת משא – מנהגי קהילת איזמיר ותקנות המסים. מגדולי רבני איזמיר ורבה הראשון של הקהילה; פסקיו הותירו את חותמם על העיר דורות רבים. היה רבו של שבתי צבי והחרימו כשהתיימר להיות משיח. "ראש יוסף" היה הספר הראשון שנדפס בדפוס העברי באיזמיר.

בעל מגיני שלמה

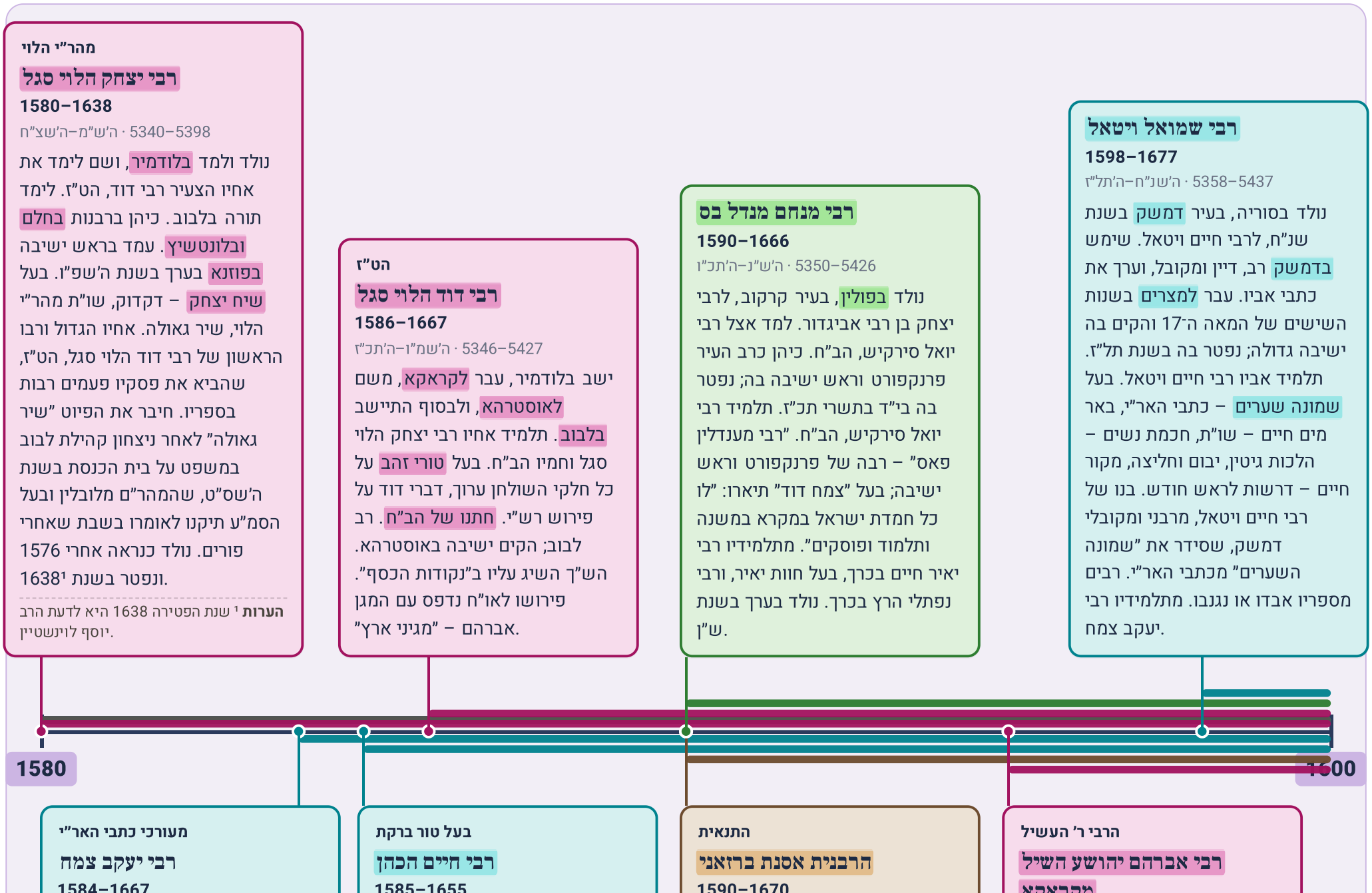
רבי יהושע חריף

1578–1648

5338–5408 · ה'של"ח–ה'ת"ח

נולד בוילנה ולמד מחכמי העיר. למד בלובלין ובפרמישלא אצל המהר"ם לובלין ורבי שמואל מפרמישלא. כיהן ברבנות בפרמישלא, בטיקטין, בגרודנא ובלבוב. כיהן כראש ישיבה וכרב העיר בקראקא משנת ה'ת', ושם נקבר. תלמיד רבי יהושע וולק כ"ץ, הסמ"ע והמהר"ם לובלין ורבי שמואל מפרמישלא. בעל מגיני שלמה, שו"ת פני יהושע, ביאור על עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו. נודע כחריף מופלא. בספרו "מגיני שלמה" הגן על רש"י מקושיות התוספות. רבם של הש"ך ושל רבי משה לימא בעל "חלקת מחוקק". נפטר בקראקא בכ"ז באב ת"ח.

מקום / אזור: תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז



מהר"י הלוי

רבי יצחק הלוי סגל

1580–1638

5340–5398 · ה'ש"מ–ה'שצ"ח

נולד ולמד בלודמיר, ושם לימד את אחיו הצעיר רבי דוד, הט"ז. לימד תורה בלבוב. כיהן ברבנות בחלם ובלונטשיץ. עמד בראש ישיבה בפוזנא בערך בשנת ה'שפ"ו. בעל שיח יצחק – דקדוק, שו"ת מהר"י הלוי, שיר גאולה. אחיו הגדול ורבו הראשון של רבי דוד הלוי סגל, הט"ז, שהביא את פסקיו פעמים רבות בספריו. חיבר את הפיוט "שיר גאולה" לאחר ניצחון קהילת לבוב במשפט על בית הכנסת בשנת ה'שס"ט, שהמהר"ם מלובלין ובעל הסמ"ע תיקנו לאומרו בשבת שאחרי פורים. נולד כנראה אחרי 1576 ונפטר בשנת 1638[1].

הערות [1] שנת הפטירה 1638 היא לדעת הרב יוסף לוינשטיין.

הט"ז

רבי דוד הלוי סגל

1586–1667

5346–5427 · ה'שמ"ו–ה'תכ"ז

ישב בלודמיר, עבר לקראקא, משם לאוסטרהא, ולבסוף התיישב בלבוב. תלמיד אחיו רבי יצחק הלוי סגל וחמיו הב"ח. בעל טורי זהב על כל חלקי השולחן ערוך, דברי דוד על פירוש רש"י. חתנו של הב"ח. רב לבוב; הקים ישיבה באוסטרהא. הש"ך השיג עליו ב"נקודות הכסף". פירושו לאו"ח נדפס עם המגן אברהם – "מגיני ארץ".

רבי מנחם מנדל בס

1590–1666

5350–5426 · ה'ש"נ–ה'תכ"ו

נולד בפולין, בעיר קרקוב, לרבי יצחק בן רבי אביגדור. למד אצל רבי יואל סירקיש, הב"ח. כיהן כרב העיר פרנקפורט וראש ישיבה בה; נפטר בה בי"ד בתשרי תכ"ז. תלמיד רבי יואל סירקיש, הב"ח. "רבי מענדלין פאס" – רבה של פרנקפורט וראש ישיבה; בעל "צמח דוד" תיארו: "לו כל חמדת ישראל במקרא במשנה ותלמוד ופוסקים". מתלמידיו רבי יאיר חיים בכרך, בעל חוות יאיר, ורבי נפתלי הרץ בכרך. נולד בערך בשנת ש"ן.

רבי שמואל ויטאל

1598–1677

5358–5437 · ה'שנ"ח–ה'תל"ז

נולד בסוריה, בעיר דמשק בשנת שנ"ח, לרבי חיים ויטאל. שימש בדמשק רב, דיין ומקובל, וערך את כתבי אביו. עבר למצרים בשנות השישים של המאה ה־17 והקים בה ישיבה גדולה; נפטר בה בשנת תל"ז. תלמיד אביו רבי חיים ויטאל. בעל שמונה שערים – כתבי האר"י, באר מים חיים – שו"ת, חכמת נשים – הלכות גיטין, יבום וחליצה, מקור חיים – דרשות לראש חודש. בנו של רבי חיים ויטאל, מרבני ומקובלי דמשק, שסידר את "שמונה השערים" מכתבי האר"י. רבים מספריו אבדו או נגנבו. מתלמידיו רבי יעקב צמח.

מעורכי כתבי האר"י

רבי יעקב צמח

1584–1667

5344–5427 · ה'שמ"ד–ה'תכ"ז

נולד בפורטוגל, בעיר ליסבון, למשפחת אנוסים ועסק ברפואה. חזר בגלוי ליהדות ביוון, בעיר סלוניקי, ולמד בה תורה. למד נגלה וקבלה בצפת ובדמשק; בדמשק היה תלמיד רבי שמואל ויטאל. למד בארץ ישראל, בירושלים, בישיבת רבי יצחק גאון ולחם בשבתי צבי. תלמיד רבי שמואל ויטאל ורבי יצחק גאון. בעל נגיד ומצוה – קיצור כוונות האר"י, קול ברמה – פירוש על האידרא, זוהר הרקיע – פירוש על הזוהר, צמח צדיק – דרושים קבליים. מקובל ורופא, יליד משפחת אנוסים, שערך וסידר חיבורים רבים בקבלת האר"י, ובהם כתבי "המהדורא בתרא" של רבי חיים ויטאל שהוצאו מגניזתם. נלחם עם חכמי ירושלים בשבתי צבי. נולד בערך בשנת 1570[1].

הערות [1] לפי דעה אחרת נולד בשנת 1584.

בעל טור ברקת

רבי חיים הכהן

1585–1655

5345–5415 · ה'שמ"ה–ה'תט"ו

עבר בצעירותו לארץ ישראל, לעיר צפת. למד קבלה בסוריה, בעיר דמשק, אצל רבי חיים ויטאל. כיהן כרב וכראב"ד בעיר חלב; ייסד בתי מדרש. הדפיס מחדש את ספריו באיטליה, בעיר ונציה, ונפטר בה. תלמיד רבי חיים ויטאל. בעל מקור חיים – על השולחן ערוך על דרך הקבלה, טור ברקת – על השולחן ערוך אורח חיים, תורת חכם – על התורה. מקובל, תלמידו של רבי חיים ויטאל ורב בארם צובא. בספריו פירש את ההלכה על דרך הקבלה.

התנאית

הרבנית אסנת ברזאני

1590–1670

5350–5430 · ה'ש"נ–ה'ת"ל

נולדה ונפטרה בכורדיסטן, בעיר מוסול. עמדה בראש ישיבת אביה בכורדיסטן לאחר פטירת בעלה. תלמיד אביה רבי שמואל ברזאני. בעל איגרות לנדבנים, פיוטים. למדנית ופייטנית שעמדה בראש ישיבה בכורדיסטן ונודעה בכינוי "התנאית".

הרבי ר' העשיל

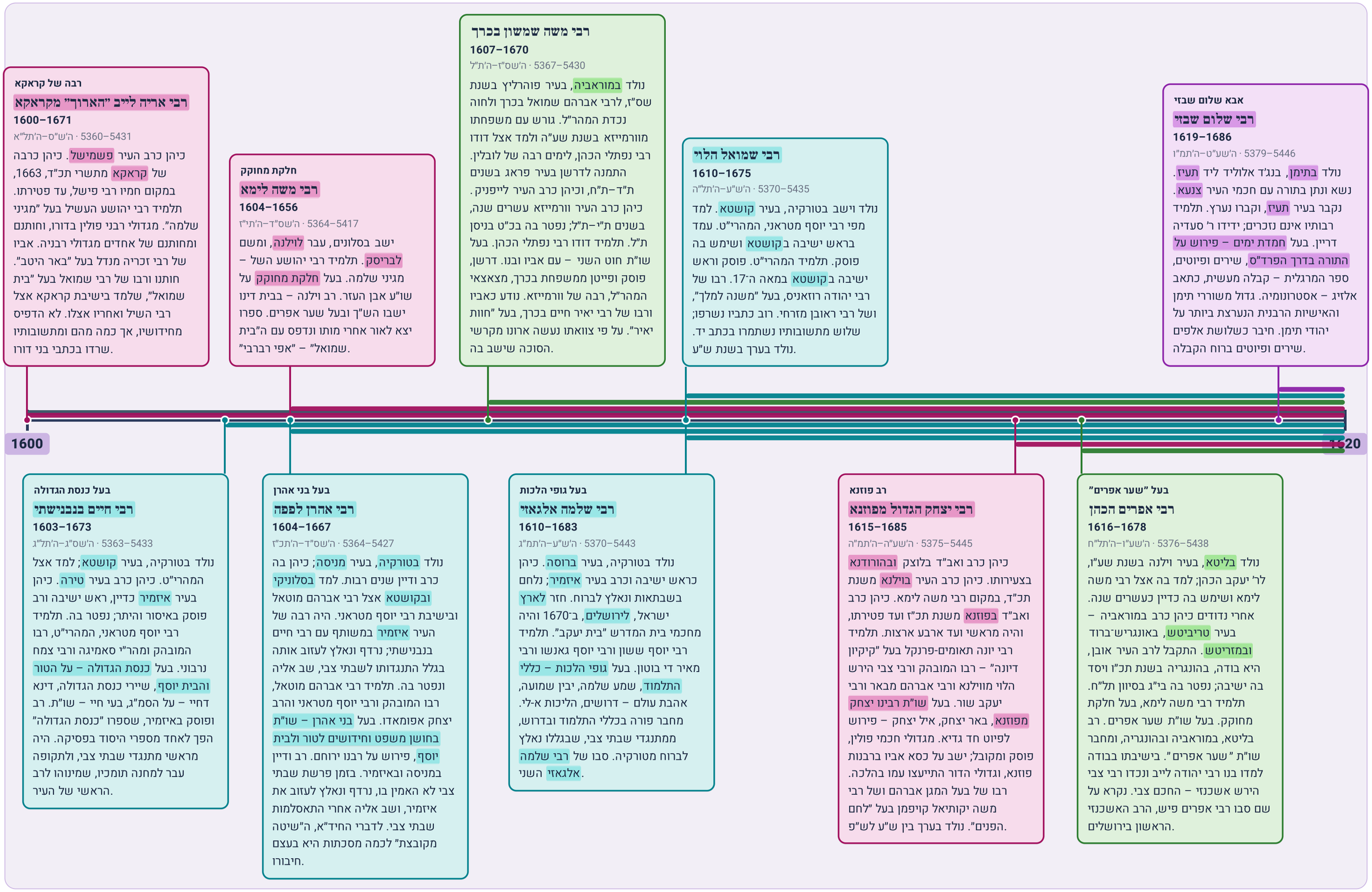
רבי אברהם יהושע השיל מקראקא

1595–1663

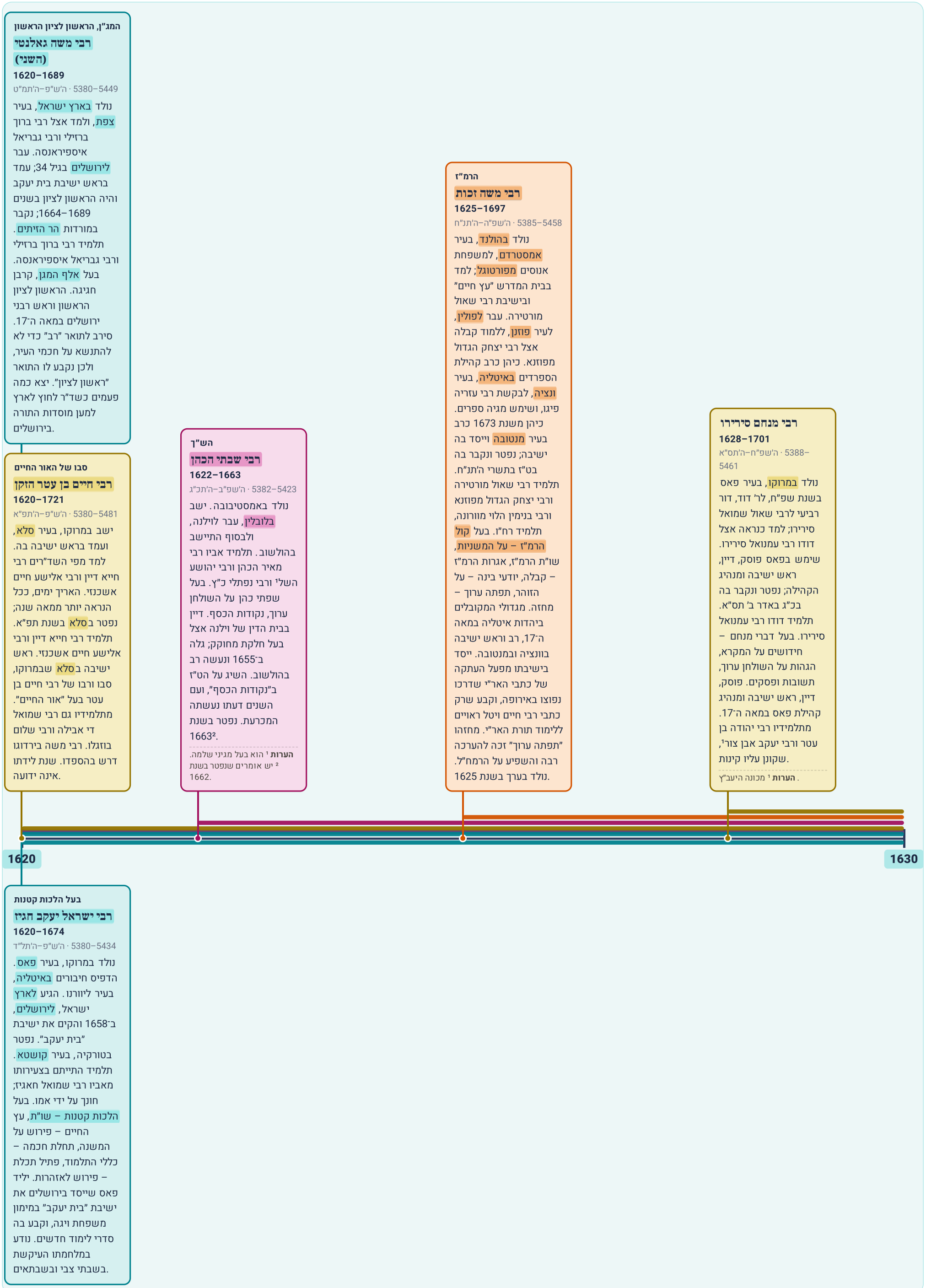
5355–5423 · ה'שנ"ה–ה'תכ"ג

למד בבריסק מפי אביו ונודע כעילוי; היה שותף לאביו בראשות הישיבה. עמד בראש ישיבה בלובלין עם אביו; כיהן כרב העיר אחרי פטירת אביו בשנת 1643. פעל בוינה בשתדלנות למען הקהילות החרבות בגזירות ת"ח–ת"ט. כיהן כרב העיר קראקא וכראש ישיבה מ־1654 עד פטירתו, במקום התוספות יום טוב. תלמיד אביו רבי יעקב מלובלין. בעל חנוכת התורה, שו"ת בספר זרע חיים, חידושים על מסכת בבא קמא. מגדולי דורו ורבם של רבים מגדולי פוסקי פולין, בהם הש"ך, הט"ז ורבי שמואל בעל הבית שמואל; כונן מחדש את ישיבות פולין אחרי גזירות ת"ח–ת"ט. רוב כתביו אבדו.

מקום / אזור: תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז



מקום / אזור: תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז


1620
1630
המג"ן, הראשון לציון הראשון
רבי משה גאלנטי (השני)
1620–1689
5380–5449 · ה'ש"פ–ה'תמ"ט
נולד בארץ ישראל, בעיר צפת, ולמד אצל רבי ברוך ברזילי ורבי גבריאל איספיראנסה. עבר לירושלים בגיל 34; עמד בראש ישיבת בית יעקב והיה הראשון לציון בשנים 1664–1689; נקבר במורדות הר הזיתים. תלמיד רבי ברוך ברזילי ורבי גבריאל איספיראנסה. בעל אלף המגן, קרבן חגיגה. הראשון לציון הראשון וראש רבני ירושלים במאה ה־17. סירב לתואר "רב" כדי לא להתנשא על חכמי העיר, ולכן נקבע לו התואר "ראשון לציון". יצא כמה פעמים כשד"ר לחוץ לארץ למען מוסדות התורה בירושלים.
סבו של האור החיים
רבי חיים בן עטר הזקן
1620–1721
5380–5481 · ה'ש"פ–ה'תפ"א
ישב במרוקו, בעיר סלא, ועמד בראש ישיבה בה. למד מפי השד"רים רבי חייא דיין ורבי אלישע חיים אשכנזי. האריך ימים, ככל הנראה יותר ממאה שנה; נפטר בסלא בשנת תפ"א. תלמיד רבי חייא דיין ורבי אלישע חיים אשכנזי. ראש ישיבה בסלא שבמרוקו, סבו ורבו של רבי חיים בן עטר בעל "אור החיים". מתלמידיו גם רבי שמואל די אבילה ורבי שלום בוזגלו. רבי משה בירדוגו דרש בהספדו. שנת לידתו אינה ידועה.
בעל הלכות קטנות
רבי ישראל יעקב חגיז
1620–1674
5380–5434 · ה'ש"פ–ה'תל"ד
נולד במרוקו, בעיר פאס. הדפיס חיבורים באיטליה, בעיר ליוורנו. הגיע לארץ ישראל, לירושלים, ב־1658 והקים את ישיבת "בית יעקב". נפטר בטורקיה, בעיר קושטא. תלמיד התייתם בצעירותו מאביו רבי שמואל חאגיז; חונך על ידי אמו. בעל הלכות קטנות – שו"ת, עץ החיים – פירוש על המשנה, תחלת חכמה – כללי התלמוד, פתיל תכלת – פירוש לאזהרות. יליד פאס שייסד בירושלים את ישיבת "בית יעקב" במימון משפחת ויגה, וקבע בה סדרי לימוד חדשים. נודע במלחמתו העיקשת בשבתי צבי ובשבתאים.
הש"ך
רבי שבתי הכהן
1622–1663
5382–5423 · ה'שפ"ב–ה'תכ"ג
נולד באמסטיבובה. ישב בלובלין, עבר לוילנה, ולבסוף התיישב בהולשוב. תלמיד אביו רבי מאיר הכהן ורבי יהושע השל' ורבי נפתלי כ"ץ. בעל שפתי כהן על השולחן ערוך, נקודות הכסף. דיין בבית הדין של וילנה אצל בעל חלקת מחוקק; גלה ב־1655 ונעשה רב בהולשוב. השיג על הט"ז ב"נקודות הכסף", ועם השנים דעתו נעשתה המכרעת. נפטר בשנת 1663[2].
הערות [1] הוא בעל מגיני שלמה. [2] יש אומרים שנפטר בשנת 1662.
הרמ"ז
רבי משה זכות
1625–1697
5385–5458 · ה'שפ"ה–ה'תנ"ח
נולד בהולנד, בעיר אמסטרדם, למשפחת אנוסים מפורטוגל; למד בבית המדרש "עץ חיים" ובישיבת רבי שאול מורטירה. עבר לפולין, לעיר פוזנן, ללמוד קבלה אצל רבי יצחק הגדול מפוזנא. כיהן כרב קהילת הספרדים באיטליה, בעיר ונציה, לבקשת רבי עזריה פיגו, ושימש מגיה ספרים. כיהן משנת 1673 כרב בעיר מנטובה וייסד בה ישיבה; נפטר ונקבר בה בט"ז בתשרי ה'תנ"ח. תלמיד רבי שאול מורטירה ורבי יצחק הגדול מפוזנא ורבי בנימין הלוי מוורונה, תלמיד רח"ו. בעל קול הרמ"ז – על המשניות, שו"ת הרמ"ז, אגרות הרמ"ז – קבלה, יודעי בינה – על הזוהר, תפתה ערוך – מחזה. מגדולי המקובלים ביהדות איטליה במאה ה־17, רב וראש ישיבה בוונציה ובמנטובה. ייסד בישיבתו מפעל העתקה של כתבי האר"י שדרכו נפוצו באירופה, וקבע שרק כתבי רבי חיים ויטל ראויים ללימוד תורת האר"י. מחזהו "תפתה ערוך" זכה להערכה רבה והשפיע על הרמח"ל. נולד בערך בשנת 1625.
רבי מנחם סיריירו
1628–1701
5388–5461 · ה'שפ"ח–ה'תס"א
נולד במרוקו, בעיר פאס בשנת שפ"ח, לר' דוד, דור רביעי לרבי שאול שמואל סיריירו; למד כנראה אצל דודו רבי עמנואל סיריירו. שימש בפאס פוסק, דיין, ראש ישיבה ומנהיג הקהילה; נפטר ונקבר בה בכ"ג באדר ב' תס"א. תלמיד דודו רבי עמנואל סיריירו. בעל דברי מנחם – חידושים על המקרא, הגהות על השולחן ערוך, תשובות ופסקים. פוסק, דיין, ראש ישיבה ומנהיג קהילת פאס במאה ה־17. מתלמידיו רבי יהודה בן עטר ורבי יעקב אבן צור[1], שקונן עליו קינות.
הערות [1] מכונה היעב"ץ.
מקום / אזור: אשכנז איטליה צפון אפריקה בבל ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים פולין־ליטא תימן

החוות יאיר

רבי יאיר חיים בכרך מוורמייזא

1638–1702

5398–5462 · ה'שצ"ח–ה'תס"ב

נולד במוראביה, בעיר לייפניק, בשנת ה'שצ"ח. הוסמך להוראה בפרנקפורט בידי רבי מנחם מנדל בס בשנת ה'תכ"א. כיהן ברבנות בגרמניה, בערים מיינץ וקובלנץ; בקובלנץ בשנים ה'תכ"ו–ה'תכ"ט. גדל בוורמייזא, וורמס, וישב בה כ־20 שנה; מונה לרב העיר בשנת ה'תנ"ט; נפטר ונקבר בה בא' בטבת ה'תס"ב. תלמיד אביו רבי משה שמשון בכרך ורבי מנחם מנדל בס – הסמיכו להוראה. בעל חוות יאיר – שו"ת, מקור חיים – על השולחן ערוך, חוט השני – תשובות אביו וסבו, מר קשישא – כללי התלמוד. מגדולי האחרונים באשכנז ומחבר שו"ת "חוות יאיר", שנקרא גם לזכר סבתו הלמדנית חוה בכרך, נכדת המהר"ל. הוגה מקורי, בקי במתמטיקה ובמוזיקה; התנגד לפלפול מוגזם ולעיסוק בתורת הנסתר, והיה מראשוני הפוסקים שזיהו את חילזון הפורפורא כמקור התכלת. מתלמידיו רבי דוד אופנהיים.

מגן אברהם

רבי אברהם אבלי הלוי גומבינר

1637–1682

5397–5443 · ה'שצ"ז–ה'תמ"ג

ישב בגומבין, עבר ללשנו, ומשם לקאליש. תלמיד רבי יצחק הגדול מפוזנא[1]. בעל מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים, פירוש לתוספתא נזיקין, זית רענן על ילקוט שמעוני. מגדולי האחרונים. ראש ישיבה ודיין בקאליש; מענותנותו לא כיהן ברבנות עיר. ספרו נדפס אחרי מותו, יחד עם הט"ז.

הערות [1] הוא רבי יצחק בן אליקום.

ריב"א – בעל חובות יהודה

רבי יהודה בן אלעזר

1630–1690

5390–5450 · ה'ש"צ–ה'ת"נ

שימש כרב, דיין ורופא בפרס, בעיר כאשאן; פעל בה בימי רדיפות השאה עבאס השני בשנים 1656–1662 ואחריהן. תלמיד רבותיו אינם ידועים; אביו רבי אלעזר היה כנראה ממנהיגי קהילת כאשאן. בעל חובות יהודה – חיבור פילוסופי בפרסית יהודית, חיבור על אסטרונומיה בפרסית יהודית, 1665, חיבור ברפואה, 1660, תמסאל־נאמה – ספר האלגוריות, על מוסר. רופא, פילוסוף ודיין יהודי־פרסי במאה ה־17. בספרו "חובות יהודה", שכתב בפרסית יהודית כדי שיהיה קריא לבני קהילתו, ביקש להוכיח שהתורה רציונלית ועולה בקנה אחד עם השכל, על יסודות אריסטוטליים. שנות חייו משוערות.

1630

1640

מקום / אזור: פרס · תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

רבי אדם בעל שם

רבי אדם בעל שם

1640–1712

5400–5472 · ה׳ת׳–ה׳תע״ב

לפי חוברת שנדפסה בפראג ובאמסטרדם נולד בעיירה וינג ליד פרנקפורט. לפי מסורת חב״ד למד אצל רבי שלמה שמואל בפולוצק, ואחר כך בישיבת רבי יואל בעיר בעל שם זמושץ', ועמד משנת תנ״ח בראש חבורת הצדיקים הנסתרים. במכתבי ״הגניזה החרסונית״[1] חתום ״אדם בעל שם מרופשיץ״. תלמיד רבי יואל בעל שם. מקובל ובעל מופת, הידוע בעיקר מ״שבחי הבעש״ט״: לפני פטירתו ציווה לבנו למסור את כתביו הקבליים לנער ישראל בן אליעזר – לימים הבעל שם טוב. זהותו שנויה במחלוקת בין החוקרים. נפטר בערך בין תס״ד לתע״ד[2].

הערות [1] רבים רואים במכתבי הגניזה החרסונית זיוף. [2] כך לפי שבחי הבעש״ט; לפי המכלול חי במאה ה־16–17.

בעל עדות ביהוסף

רבי יוסף בן יצחק אלמושנינו

1643–1689

5403–5449 · ה׳ת״ג–ה׳תמ״ט

נולד בארץ ישראל, בירושלים; למד בישיבת בית יעקב אצל רבי ישראל יעקב חגיז. למד בסרביה, בעיר בלגרד, אצל רבי שמחה הכהן; כיהן בה כרב הראשי בשנים 1668–1688. עם כיבוש בלגרד הובל לשבי לבוהמיה, לעיר ניקלשבורג, ונפטר בה. תלמיד רבי ישראל יעקב חגיז וחותנו רבי שמחה הכהן פרוידמן. בעל עדות ביהוסף – שו״ת. הרב הראשי של יהודי בלגרד, שהייתה אז מרכז הלכה, והתכתב עם רבי משה בן חביב והחכם צבי. הואשם בשבתאות. כשנכבשה בלגרד בידי ההבסבורגים הובל לשבי בניקלשבורג ונפטר שם; כתביו נבזזו ונקנו בחזרה בידי בניו.

1640

1650

באר היטב (יו״ד, חו״מ)

רבי זכריה מנדל בן אריה לייב מבעלזא

1640–1706

5400–5466 · ה׳ת׳–ה׳תס״ו

נולד בקראקא, עבר לטורבין, ולבסוף התיישב בבעלזא. בעל באר היטב על יורה דעה וחושן משפט. בנו הבכור של רבי אריה לייב ״הארוך״, רבה של קראקא. רב בעלזא וראש ישיבתה כ־17 שנה מ־1689, מראשי ועד ארבע ארצות. חיבורו נדפס בשנים תקי״ד ותקכ״ד, עשרות שנים אחרי מותו, והשלים את ה״באר היטב״ של רבי יהודה אשכנזי. נפטר בערך בשנת 1706.

מקום / אזור: פרס · תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

בעל גנת ורדים

רבי אברהם בן מרדכי הלוי

1650–1712

5410–5472 · ה׳ת״י–ה׳תע״ב

למד במצרים, בעיר רוזטה, בישיבת אביו ומילא את מקומו כראש הישיבה ואב״ד. כיהן בעיר קהיר כדיין ואחר כך כראש רבני מצרים. תלמיד אביו רבי מרדכי הלוי, בעל דרכי נועם. בעל גנת ורדים – שו״ת, גן המלך, מלחמת מצוה – קונטרס, יאיר נתיב. ראש רבני מצרים בקהיר. שו״ת ״גנת ורדים״ השפיע מאוד בכל המזרח וגם על חכמי אשכנז, ובעל ״באר היטב״ מביאו פעמים רבות. הוציא לאור את תשובות אביו ״דרכי נועם״. נולד בערך בשנת 1650.

רבי אברהם ברודא

1650–1717

5410–5477 · ה׳ת״י–ה׳תע״ז

נולד בבוהמיה, בעיר פראג בשנת ת״י, לרבי שאול ברודא. כיהן כרב בעיר ליכטנשטאדט, ומ־1690 כרב המדינה של בוהמיה בפראג. כיהן כרב העיר מץ. כיהן כרב העיר פרנקפורט; נפטר בה בל׳ בניסן תע״ז. בעל חידושי גאונים – על בבא קמא, בבא מציעא וסנהדרין. רב וראש ישיבה מגדולי דורו, ״רבן של כל בני הגולה״ בלשון בני דורו, ואבי משפחת ברוידא. ייסד ישיבות בכל ערי רבנותו. מתלמידיו רבי יונה לנדסופר, רבי נתנאל וייל ורבי יעקב פופרש, וכן רבי יהונתן אייבשיץ.

1650

1655

בית שמואל

רבי שמואל בן אורי שרגא פייבוש

1650–1703

5410–5463 · ה׳ת״י–ה׳תס״ג

נולד בפולין, בעיר וודיסלב. למד בקראקא. כיהן כרב בשידלוב, ושם חיבר את ספרו. כיהן כאב״ד וכראש ישיבה בפיורדא 1691–1694. תלמיד רבי יהושע השל מקראקא ורבי אריה לייב ״הארוך״ מקראקא – לימים חותנו. בעל בית שמואל על שולחן ערוך אבן העזר. מן הנושאי כלים המרכזיים על אבן העזר; ״לגאול״ חלק זה שמיעטו לעסוק בו. חתנו רבי אהרן הרט, לימים הרב הראשי הראשון של בריטניה. נולד באמצע המאה ה־17 ונפטר בין 1699 ל־1707.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · תימן · פרס

החכם צבי
רבי צבי הירש אשכנזי
1658–1718
5418–5478 · ה'תי"ח–ה'תע"ח

נולד במוראביה, בעיר טרביטש; למד אצל סבו באובן[1] ושנתיים בסלוניקי. ישב בקהילות אה"ו, בעיר אלטונה, 18 שנים וייסד בה ישיבה; כיהן כרב קהילות אה"ו בשנים ה'תס"ז–ה'תס"ט. כיהן בהולנד, בעיר אמסטרדם, כרב קהילת האשכנזים; הדפיס בה את שו"ת חכם צבי[2]. כיהן בגליציה, בעיר לבוב, כרב מספר חודשים; נפטר ונקבר בה בא' באייר ה'תע"ח. תלמיד אביו, רבי יעקב ז"ק וסבו, רבי אפרים הכהן, רב אובן, בעל שער אפרים והרב אליהו קובו בסלוניקי. בעל שו"ת חכם צבי – שו"ת וחידושים. רב ופוסק, מחשובי הרבנים בסוף המאה ה־17 ובתחילת המאה ה־18. שילב את שיטת הלימוד הספרדית, שלמד בסלוניקי ושממנה תוארו "חכם", עם השיטה האשכנזית. נלחם בשבתאות ובנחמיה חייא חיון, ובעקבות המחלוקת עזב את אמסטרדם. אביו ורבו של רבי יעקב עמדין. נולד ב־1658[3].

הערות [1] אובן היא העיר בודה. [2] הספר נדפס באמסטרדם בשנת תע"ב. [3] יש אומרים שנולד ב־1656.

בעל שבט מוסר
רבי אליהו הכהן האתמרי
1659–1729
5419–5489 · ה'תי"ט–ה'תפ"ט

נולד בטורקיה, בעיר איזמיר, וישב בה כל חייו; היה דיין, דרשן ומקובל, ואפוטרופוס לעניים. בעל שבט מוסר – ספר מוסר, מדרש תלפיות – אוסף מדרשים ואגדות, ילקוט האתמרי – מדרשים, עיני העדה – על המסורה. דיין, דרשן ומקובל מחכמי איזמיר, שחיבר עשרות ספרי מוסר, מדרש ופרשנות. ספרו "שבט מוסר" יצא בעשרות מהדורות ותורגם ליידיש, ללאדינו ולערבית יהודית. הטיף לעשירים לפזר מכספם לצדקה. נולד בערך בשנת 1659.

בעל "משנה למלך"
רבי יהודה רוזאניס מקושטא
1657–1727
5417–5487 · ה'תי"ז–ה'תפ"ז

נולד בטורקיה, בעיר קושטא, בשנת ה'תי"ז. הקים בקושטא ישיבה שנהרו אליה תלמידים רבים; היה פוסק ואב בית דין – חכם באשי; עסק במסחר ובנקאות לפרנסתו. נפטר בקושטא בכ"ב בניסן ה'תפ"ז. תלמיד רבי שמואל הלוי, תלמיד המהרי"ט. בעל משנה למלך – על משנה תורה לרמב"ם, פרשת דרכים – דרושים, דרך מצוותיך – מניין המצוות, הערות על ספר החינוך. רב, פוסק ואב בית דין בקושטא וראש ישיבה; מתלמידיו רבי יעקב כולי, שערך את ספריו, ורבי דוד פאלקון. חיבורו המפורסם והמשפיע, "משנה למלך" על משנה תורה לרמב"ם, לא הודפס בחייו. מתנגד חריף לשבתאות, שחתם על חרמות נגד נתן העזתי ונחמיה חיון. מכונה בפוסקים "הרב תנא".

הפרי חדש
רבי חזקיה די סילוה
1656–1695
5416–5456 · ה'תט"ז–ה'תנ"ו

נולד באיטליה, בעיר ליוורנו, בכ"ח בכסלו תט"ז, ולמד בה. עלה לירושלים כבן 20; עמד בראש ישיבת בית יעקב ולאחר מכן היה רבה של העיר מ־1694. שהה בשליחות כשד"ר בהולנד, בעיר אמסטרדם, בשנים 1688–1692, וסיים בה את ספרו. נפטר בירושלים כבן 39 ונקבר בהר הזיתים. תלמיד רבי שלמה קוסטא בליוורנו ורבי ישראל יעקב חאגיז – ישיבת בית יעקב ורבי משה גאלנטי השני. בעל פרי חדש – על השולחן ערוך, מים חיים – על הרמב"ם ועל הש"ס, בינה ודעת – בין השמשות. פוסק ושד"ר, מגדולי רבני ארץ ישראל במאה ה־17, ראש ישיבת בית יעקב ורבה של ירושלים. ספרו פרי חדש בוחן את הפוסקים באופן ביקורתי לאור התלמוד, וחולק גם על השולחן ערוך והרמ"א. חכמי מצרים החרימו את הספר, אך לימים נתקבל כאחד מספרי היסוד בפסיקה. מתלמידיו: רבי שלמה אלגאזי, רבה של מצרים.

רבי אל־כביר
רבי יהודה בן עטר
1655–1733
5415–5493 · ה'תט"ו–ה'תצ"ג

נולד במרוקו, בעיר פאס; כיהן כדיין וכאב"ד ועמד בראש הקהילה. נדד לעיר מקנס בשנת 1701 וכיהן בה כדיין. תלמיד רבי וידאל הצרפתי השלישי ורבי מנחם סירירו. בעל מנחת יהודה – דרשות על התורה, שיר מכתם – הלכות שחיטה וטריפות, שו"ת. אב בית הדין של פאס ומגדולי רבני מרוקו בדורו, שכונה "רבי אל־כביר". לימד את תלמידיו דרשנות, ובין תלמידיו רבי אליהו הצרפתי ורבי שם טוב בן אמוזג.

1655
1660

מקום / אזור: פרס · תימן · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

בעל "פנים מאירות"
רבי מאיר איזנשטט
1670–1744
5430–5504 · ה'ת"ל–ה'תק"ד

נולד בליטא בשנת ת"ל לרבי יצחק אשכנזי, נכד אחות הש"ך. למד אצל רבי אברהם אבלי גומבינר, בעל "מגן אברהם", ורבי דוד אופנהיים. כיהן כרב בפולין, בעיר שידלובצא. עמד בראש ישיבת ורמייזא כעשר שנים משנת ת"ס. כיהן כרב בעיר פרוסניץ שבמוראביה. כיהן כרב אייזנשטט ושבע הקהילות; נפטר ונקבר בה בכ"ז בסיון תק"ד. תלמיד רבי אברהם אבלי גומבינר, מגן אברהם ורבי דוד אופנהיים. בעל שו"ת פנים מאירות, כתנות אור – על התורה וחמש מגילות, אור הגנוז – על כתובות. "מהר"ם א"ש" – רבה של אייזנשטט ושבע הקהילות ומחבר שו"ת "פנים מאירות". מתלמידיו רבי יהונתן אייבשיץ ורבי ירמיהו רוזנבוים.

רבי ראובן בר שמואל מזרחי
1679–1746
5439–5506 · ה'תל"ט–ה'תק"ו

נולד באזרבייג'ן, בכפר קוסאר[1] שליד קובה, בשנת 1679[2]. כיהן כרב הראשי של קהילות יהודי ההרים בקווקז. אבי שושלת רבני מזרחי בקובה. לפי מסורת העדה ניצלה קהילת קוסאר בימיו מגזרת נאדר שאה; על ספר שנבקע בחרבו של השאה רשם לימים נכד נכדו, רבי גרשון בר ראובן, את סיפור ההצלה.

הערות [1] הכפר נקרא גם קוסארי. [2] לפי רשימת יוחסין משפחתית חי בשנים 1662–1741.

מחדש היישוב בטבריה
רבי חיים אבולעפיה
1660–1744
5420–5504 · ה'ת"כ–ה'תק"ד

נולד בארץ ישראל, בעיר חברון, ולמד בירושלים בישיבת בית יעקב. כיהן כרב העיר צפת, אחרי שש שנים כשד"ר בטורקיה. כיהן כרב הקהילה בטורקיה, בעיר איזמיר, בשנים 1721–1740, והדפיס בה את ספריו. חידש את היישוב היהודי בעיר טבריה בהזמנת דאהר אל עומר בשנת 1740; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי משה גלנטי השני ורבי שלמה אלגאזי ורבי אברהם אמיגו. בעל יוסף לקח – על התורה, עץ החיים – על התורה, מקראי קודש – על פסח ויום טוב, ישרש יעקב – על עין יעקב, חנן אלוהים – תקנות. רב ושד"ר, ששימש רבה של איזמיר וזכה לכבוד אף אצל המוסלמים. בהזמנת דאהר אל עומר חידש את היישוב היהודי בטבריה אחרי 70 שנות חורבן, בנה בה את בית הכנסת "עץ החיים" ודאג לפרנסת תושביה.

בעל אש דת
רבי חיים אלפאנדרי
1665–1733
5425–5493 · ה'תכ"ה–ה'תצ"ג

כיהן בטורקיה, בעיר קושטא, כרב ופוסק מגדולי דורו; השיב בשנת 1686 לפסק של מהר"ם בן חביב. ביקר במצרים בבית ר' חיים ויטאל והדפיס תיקוני הזוהר לפי כתב יד שהגיהו. התיישב בארץ ישראל, בעיר צפת, וסבל עם יהודי העיר מהשלטונות בשנת 1727. ישב ימים מספר בעיר ירושלים. תלמיד דודו רבי יעקב אליפנדרי, בעל מוצל מאש. בעל אש דת – דרושים על התורה, דרך הקודש – על משניות עשר קדושות, קדושא דבי שמשא – קונטרס על מבוא השמש, מגיד מראשית – קובץ תשובות סבו, אביו ושלו. רב ופוסק מגדולי דורו בקושטא, נכדו של ר' חיים אלפאנדרי הזקן. החיד"א כינהו "מופת דורנו". עלה לארץ ישראל, ותלמידו המובהק היה ר' גדליה חיון מייסד בית אל. נולד בערך בשנת 1665.

רבי יצחק בן שמואל מזרחי
1679–1746
5439–5506 · ה'תל"ט–ה'תק"ו

נולד באזרבייג'ן, בכפר קוסאר[1] שליד קובה, בשנת 1679[2]. כיהן כרב הראשי של קהילות יהודי ההרים בקווקז. אבי שושלת רבני מזרחי בקובה. לפי מסורת העדה ניצלה קהילת קוסאר בימיו מגזרת נאדר שאה; על ספר שנבקע בחרבו של השאה רשם לימים נכד נכדו, רבי גרשון בר ראובן, את סיפור ההצלה.

הערות [1] הכפר נקרא גם קוסארי. [2] לפי רשימת יוחסין משפחתית חי בשנים 1662–1741.

רבי ישעיהו באסאן
1673–1739
5433–5499 · ה'תל"ג–ה'תצ"ט

נולד באיטליה, בעיר ורונה, לרבי ישראל חזקיהו באסאן. למד בעיר מנטובה אצל רבי משה זכות, הרמ"ז, ורבי יהודה בריאל. שימש כרב בישיבה בעיר פדובה בשנים 1715–1723 והיה רבו של הרמח"ל. התמנה לרב העיר רג'ו אמיליה בשנת ת"צ; נפטר בה בא' בניסן תצ"ט. תלמיד רבי משה זכות, הרמ"ז ורבי בנימין הכהן ויטאלי ורבי יהודה בריאל. בעל שו"ת לחמי תודה. רב איטלקי ומשורר, רבן של פדובה ורג'ו אמיליה ורבו של הרמח"ל. בזמן הפולמוס נגד הרמח"ל היה מגינו העיקרי. נולד בערך בשנת תל"ג.

מנחת יעקב · שבות יעקב
רבי יעקב ריישר
1661–1733
5421–5493 · ה'תכ"א–ה'תצ"ג

ישב בפראג, עבר לאנסבך, משם לוורמייזא, ולבסוף התיישב במץ. בעל שבות יעקב – שו"ת, מנחת יעקב על תורת החטאת, חק יעקב, עיון יעקב. "מנחת יעקב" על "תורת החטאת" לרמ"א – איסור והיתר; שו"ת "שבות יעקב".

1660

1680

בעל חזון נחום
רבי אליעזר נחום
1662–1744
5422–5504 · ה'תכ"ב–ה'תק"ד

נולד בטורקיה, בעיר קושטא, והקים ישיבה. כיהן כאב"ד וכראש ישיבה בעיר אדריאנופול. עלה לעת זקנתו לארץ ישראל, לירושלים, וכיהן כראשון לציון. תלמיד רבי יעקב שטרימר. בעל חזון נחום – פירוש על המשנה, אותיות אליעזר, משנת רבי אליעזר – שו"ת. ראש ישיבה באדריאנופול ובקושטא שעלה לירושלים וכיהן בה כראשון לציון. מרבותיו של החיד"א.

רבה של פראג – נשאל דוד
רבי דוד אופנהיים מפראג
1664–1736
5424–5497 · ה'תכ"ד–ה'תצ"ז

נולד בגרמניה, בעיר וורמיזא בשנת ה'תכ"ד. כיהן כעשרים שנה כרבה של העיר ניקלשבורג ושל מוריביה. כיהן בבוהמיה כרבה של העיר פראג מה'תס"ט; הקים בה ישיבה ותמך בה מכספו. נפטר בפראג בז' בתשרי ה'תצ"ז ונקבר בבית הקברות היהודי העתיק. תלמיד רבי גרשון אשכנזי בעל עבודת הגרשוני ממץ ורבי יצחק בנימין וולף בעל נחלת בנימין ורבי יעקב ז"ק אשכנזי, אבי החכם צבי. בעל נשאל דוד – שו"ת, מועד דוד – על שבת וביצה, מציאת דוד – על בבא מציעא, יד דוד – על התורה. פוסק, רבה של ניקלשבורג ומוריביה ואחר כך של פראג, שם הקים ישיבה ותמך בה מכספו. נחשב לרב משפיע במיוחד בשל קשריו עם שליטי הקיסרות. נודע בעושרו ובאוסף הספרים וכתבי היד העצום שלו, שעבר לספריית הבודליאנה באוקספורד. חיבר כעשרים ספרים בהלכה ובאגדה, רובם נשארו בכתב יד, ובהם שו"ת נשאל דוד.

יעב"ץ
רבי יעקב אבן צור
1673–1753
5433–5513 · ה'תל"ג–ה'תקי"ג

נולד במרוקו, בעיר פאס; כיהן בה כסופר בית הדין, כדיין, ואחר כך כאב"ד ורב העיר כשלושים שנה; שם נקבר. כיהן כרב העיר במקנס כאחת עשרה שנה. הקים בית כנסת בעיר תטואן וישב בה שנים אחדות. תלמיד אביו רבי ראובן, רבו המובהק ורבי יהודה בן עטר ורבי וידאל הצרפתי. בעל משפט וצדקה ביעקב – שו"ת, עט סופר – נוסחאות שטרות, עת לכל חפץ – שירה ופיוטים, לשון לימודים – אגרות. מגדולי חכמי מרוקו במאה ה־18: פוסק, מקובל, דרשן ופייטן. ירש את רבי יהודה בן עטר כאב"ד ורב פאס ונחשב לגדול פוסקי מרוקו בזמנו. תיקן שהמסים בקהילה ייגבו לפי יכולת.

רכב"ם, בעל כף נקי
רבי כליפא בן מלכא
1675–1750
5435–5510 · ה'תל"ה–ה'תק"י

נולד במרוקו, בעיר אספי; חזר אליה אחרי לימודיו עד שנאלץ לעזוב מפחד המלכות. למד בעיר פאס אצל ר' יהודה בן עטר ור' שמואל הצרפתי. חיבר בעיר אגאדיר את "כף נקי" וניהל עסק מסחרי עם אמסטרדם; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי יהודה בן עטר ורבי שמואל הצרפתי. בעל כף נקי – הגהות על מחזור התפילה ועוד חמישה חלקים, רך וטוב – על השולחן ערוך. רב, מקובל, בלשן ופייטן מיהדות מרוקו, שידע שפות רבות והתווכח עם נוצרים. נודע במחלוקתו עם ה"אור החיים", כשהגן על מנהג מרוקו להתיר אכילת חגבים. הוראותיו הגיעו לפוסקים בעיקר דרך ספרי החיד"א. שנות חייו משוערות.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

ראשון לציון, בעל שמע יעקב

רבי ישראל יעקב אלגאזי

1680–1756

5440–5516 · ה'ת"מ–ה'תקט"ז

גדל ולמד בטורקיה, בעיר איזמיר; הביא לדפוס את ספר "חמדת ימים". עלה לארץ ישראל, לירושלים, בשנת 1731; כיהן כדיין, ראש ישיבת בית אל משנת 1751 וראשון לציון משנת 1755. התיישב לזמן קצר בעיר צפת בשנת 1741. תלמיד רבי חיים אבולעפיה, בעל עץ החיים ורבי יצחק הכהן רפפורט, בעל בתי כהונה. בעל שמע יעקב – דרשות על בראשית ושמות, ארעא דרבנן – כללים בהלכה מה מדאורייתא ומה מדרבנן, אמת ליעקב – דיני ספר תורה וקריאתו, קהלת יעקב – על הש"ס, נאות יעקב – שו"ת. מחכמי איזמיר וירושלים, ראש ישיבת המקובלים בית אל אחרי ר' גדליה חיון וראשון לציון. חיבר ספרים רבים בהלכה ובדרוש. בנו המהרי"ט אלגאזי כיהן גם הוא כראשון לציון.

המהרי"ל, בעל זרע יצחק

רבי יצחק לומברוזו

1680–1752

5440–5512 · ה'ת"מ–ה'תקי"ב

כיהן בתוניסיה, בעיר תוניס, כדיין קהילת הגראנה משנת 1718 וכרבה הראשי משנת 1738, ומ־1741 כהרב הראשי של כל יהדות תוניסיה. תלמיד רבי אברהם טייב ורבי צמח צרפתי ורבי אברהם הכהן. בעל זרע יצחק – חידושים על התלמוד ושו"ת. מגדולי רבני תוניסיה ואבי שושלת לומברוזו; כיהן כרב הראשי של יהדות תוניסיה ונחשב לרבם של רוב רבני תוניסיה. ספרו "זרע יצחק" היה הספר העברי הראשון שנדפס בתוניס במאה ה־18.

הפני יהושע

רבי יעקב יהושע פלק

1680–1756

5441–5516 · ה'תמ"א–ה'תקט"ז

נולד בפולין, בעיר קרקוב בכ"ח בכסלו ה'תמ"א, ולמד בה בילדותו. שימש בגליציה, בעיר לבוב, פרנס העיר ומחזיק ישיבה; ניצל בה מפיצוץ אבק השרפה בשנת ה'תס"ג; כיהן כרבה בשנים 1718–1724. כיהן ברבנות בברלין ובמץ בשנים 1731–1741. כיהן כרב ראשי בגרמניה, בעיר פרנקפורט על המיין בשנים 1741–1751; נפטר באופנבך ונקבר בפרנקפורט בי"ד בשבט ה'תקט"ז. תלמיד רבי גבריאל אסקלס ורבי שמואל אב"ד ריישא, אחי אמו והחכם צבי, שקיבל ממנו סמיכה. בעל פני יהושע – חידושים על הש"ס, חרבות צורים – השגות על "לוחות עדות". מחבר "פני יהושע", חידושים על הש"ס בדרך העיון, הסברה והפלפול – מאבני היסוד במשא־ומתן התלמודי בישיבות. כתב אותו בעקבות נדר שנדר תחת ההריסות בלבוב, להמשיך את דרך ה"מגיני שלמה" ביישוב קושיות התוספות על רש"י. במחלוקת אייבשיץ–עמדין צידד בעמדין ונאלץ לעזוב את פרנקפורט. מתלמידיו המגיד ממזריטש.

מייסד "בית אל"

רבי גדליה חיון

1683–1750

5443–5510 · ה'תמ"ג–ה'תק"י

נולד בטורקיה, בעיר קושטא בשנת תמ"ג, ולמד בה אצל רבי חיים אלפאנדרי. עלה בגיל ארבעים לארץ ישראל, לעיר ירושלים, ויסד בה את ישיבת המקובלים "בית אל"; יצא בשליחות כשד"ר. נפטר בירושלים בשנת תק"י[1] ונקבר בהר הזיתים. תלמיד רבי חיים אלפאנדרי. מקובל ושד"ר, מייסד ישיבת המקובלים "בית אל" בירושלים ומחשובי חכמיה. החיד"א, שלמד בישיבתו, כינהו "קדוש" ו"בעל מופת". מתלמידיו הרש"ש, שעמד אחריו בראש הישיבה.

הערות [1] יש אומרים שנפטר בשנת תקי"א.

1680 1685

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

בעל ”בתי כהונה”

רבי יצחק הכהן רפפורט

1685–1755

5445–5515 · ה׳תמ״ה–ה׳תקט״ו

נולד בארץ ישראל, בעיר ירושלים בשנת תמ״ה, לרבי יהודה שעלה מלובלין. למד בישיבת ”בית יעקב” אצל רבי חזקיה די סילוה, הפרי חדש, ואחריו אצל רבי אברהם יצחקי ורבי יהוסף קונקי. כיהן כרב ופוסק בטורקיה, בעיר איזמיר, לצד רבי אברהם אבן עזרא. שב לירושלים וכיהן בסוף ימיו כראשון לציון; נפטר בה בי״ז בתמוז תקט״ו. תלמיד רבי חזקיה די סילוה – הפרי חדש ורבי אברהם יצחקי. בעל בתי כהונה – שו״ת, ביאורים לפוסקים, חידושי ש״ס ודרושים. רב ופוסק באיזמיר ובירושלים, הראשון לציון בסוף ימיו. החיד״א, ששימש לפניו, ראה תיבה מלאה מכתביו. מתלמידיו רבי ישראל יעקב אלגאזי ורבי מסעוד רקח.

בעל ה”מעם לועז”

רבי יעקב כולי

1689–1732

5449–5492 · ה׳תמ״ט–ה׳תצ״ב

נולד בארץ ישראל, בירושלים, לרבי מכיר כולי. עבר עם אביו להתגורר בעיר צפת בערך בשנת ה׳תנ״ט. כיהן כדיין בטורקיה, בעיר קושטא, בבית דינו של רבי יהודה רוזאניס; הוציא לאור את ה”משנה למלך” והחל ב”ילקוט מעם לועז”; נפטר ונקבר בה בי״ט באב ה׳תצ״ב. בעל ילקוט מעם לועז – על בראשית ושמות, בלאדינו, משנה למלך – הגהות ”אמר המגיה”, משנה כסף – על הרמב״ם, סימנים דאורייתא. מחכמי ירושלים ושד״ריה, נכדו של רבי משה בן חביב. ההדיר את ה”משנה למלך” של רבי יהודה רוזאניס בצירוף הגהותיו. ספרו ”ילקוט מעם לועז”[1] בלאדינו השפיע רבות על יהדות טורקיה והבלקן, והחיד״א שיבחו. נולד בערך בשנת 1689.

הערות [1] הספר הושלם אחריו בידי חכמי קושטא.

1685

1690

מקום / אזור: פרס · תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

בעל כרתי ופלתי ואורים ותומים

רבי יהונתן אייבשיץ

1694–1764

5454–5524 · ה'תנ"ד–ה'תקכ"ד

נולד בפולין, בעיר פינצ'וב; כונה "העילוי מפינצ'וב". כיהן בבוהמיה, בעיר פראג, כדרשן הקהילה וכראש הישיבה הגדולה כחצי יובל, וכממלא מקום אב"ד. כיהן ברבנות בצרפת, כרב העיר מץ משנת תק"א; הכין לדפוס את "כרתי ופלתי". כיהן ברבנות קהילות אה"ו, כרבה של אלטונה מתק"י; נפטר ונקבר בה בכ"א באלול תקכ"ד. תלמיד רבי מאיר איזנשטט, מהר"ם א"ש – "רבו הראשון" ורבי אליעזר הלוי איטינגא בהאלישוי וראה את עצמו כתלמיד רבי אברהם ברודא. בעל כרתי ופלתי – על יורה דעה, אורים ותומים – על חושן משפט, יערות דבש – דרשות, בני אהובה – על ספר נשים לרמב"ם. רב, מקובל, ראש ישיבה ודרשן, מגדולי פוסקי ההלכה ביהדות אשכנז בזמנו. כיהן כדרשן וראש ישיבה בפראג, ואחר כך כרב מץ וכרבן של קהילות אה"ו. רבי יעקב עמדין חשד בו בשבתאות בשל קמעות שכתב ופתח בפולמוס להחרמתו, אך רוב רבני דורו גיבוהו והפולמוס דעך. נולד בערך בשנת 1694.

בעל שלחן גבוה

רבי יוסף מולכו

1692–1768

5452–5528 · ה'תנ"ב–ה'תקכ"ח

נולד ביוון, בעיר סלוניקי; עמד בראש שוחטי העיר והיה פוסק בענייני שחיטה. כיהן כרב בטורקיה, בעיר אדריאנופול. עלה עם אביו בשנת 1748 לארץ ישראל, לירושלים, למד בישיבת "יפאר ענוים" ונפטר בה. תלמיד רבי יוסף דוד. בעל שלחן גבוה – על השולחן ערוך אורח חיים ויורה דעה, זובח תודה – הלכות שחיטה, אהלי יוסף – שו"ת. ראש השוחטים בסלוניקי ופוסק מרכזי בהלכות שחיטה, שפעל להעלאת רמת השוחטים. בזקנותו עלה לירושלים וגידל בה תלמידים.

בעל מעשה רקח

רבי מסעוד חי רקח

1690–1768

5450–5528 · ה'ת"נ–ה'תקכ"ח

נולד בטורקיה, בעיר איזמיר, ולמד אצל רבני העיר. עלה לארץ ישראל ויצא כשד"ר לצפון אפריקה בשנת 1749. כיהן כאב בית הדין בלוב, בעיר טריפולי, משנת 1749 ועד פטירתו. תלמיד רבי חיים אבולעפיה השני ורבי יצחק הכהן רפפורט. בעל מעשה רקח – פירוש על משנה תורה לרמב"ם, דברי הברייתא – דרוש ופירוש לחמש מגילות, חידושי השם – על התלמוד. יצא מארץ ישראל כשד"ר והתיישב בטריפולי, שם כיהן כאב"ד וחולל מהפכה רוחנית בקרב יהודי לוב. "מעשה רקח" נחשב מספרי היסוד בפירושי משנה תורה, בזכות השוואת שבעה נוסחים של הרמב"ם.

1690

1695

באר היטב (או"ח, אה"ע)

רבי יהודה אשכנזי מטיקטין

1690–1748

5450–5508 · ה'ת"נ–ה'תק"ח

ישב בטיקטין. בעל באר היטב על אורח חיים ואבן העזר. בנו של רבי שמעון סופר מפרנקפורט. רב ודיין בטיקטין. חיבורו המשיך את ה"באר היטב" של רבי ישעיה הלוי ונדפס באמשטרדם[1]; בדפוסים הנפוצים מודפס הבאר היטב שלו על אורח חיים.

הערות [1] החלק על אורח חיים נדפס בשנת תק"ב.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז

רבה של בגדד

רבי צדקה חוצין

1699–1772

5459–5532 · ה'תנ"ט–ה'תקל"ב

נולד בסוריה, בעיר חלב; למד אצל רבי רפאל שלמה לניאדו. כיהן כרב הראשי בעיראק, בעיר בגדאד, כשלושים שנה, בשנים 1743–1772; נפטר במגפה. תלמיד רבי רפאל שלמה לניאדו. בעל צדקה ומשפט – שו"ת, אורח צדקה – על ארבעה טורים, מעיל צדקה – על ארבעה טורים, עבודת הצדקה – פירוש על התורה. הרב הראשי של בגדאד כשלושים שנה, שנבחר מחכמי חלב אחרי מגפת הדבר. בנה מקוואות ובתי כנסת ותיקן תקנות ומנהגים הנהוגים בידי יהודי בבל עד היום. היה בקי גם בכתבי האר"י.

היעב"ץ

רבי יעקב עמדין

1698–1776

5458–5536 · ה'תנ"ח–ה'תקל"ו

נולד בדוכסות הולשטיין, בעיר אלטונה בט"ו בסיוון ה'תנ"ח. התגורר בברסלאו לאחר נישואיו בשנת ה'תע"ו. כיהן ברבנות בגרמניה, בעיר אמדן, ארבע שנים מה'תפ"ח; ממנה שם משפחתו. פתח בית דפוס עברי באלטונה; נפטר ונקבר בה בל' בניסן ה'תקל"ו. תלמיד אביו, החכם צבי ורבי מרדכי הכהן כ"ץ, רבו וחותנו. בעל סידור יעב"ץ, עמודי שמים – תפילה, שאילת יעב"ץ – שו"ת, מור וקציעה – על הטור והשו"ע אורח חיים, לחם שמים – פירוש למשנה, מטפחת ספרים – על ספר הזוהר, מגילת ספר – אוטוביוגרפיה. מגדולי הרבנים במאה ה־18, בנו של החכם צבי. ממובילי המאבק בשבתאות: האשים את רבי יהונתן אייבשיץ ברמזים שבתאיים בקמיעותיו ועורר פולמוס חריף שהסעיר את יהדות אירופה, ויצא גם נגד הרמח"ל. התפטר מרבנות אמדן וסירב לכהן ברבנות עד סוף ימיו. חיבר למעלה משישים ספרים, והמוכר שבהם הוא סידור יעב"ץ.

מהרד"ם, בעל שתילי זיתים

רבי דוד משרקי

1696–1770

5456–5530 · ה'תנ"ו–ה'תק"ל

נולד בתימן, בעיר צנעא; כיהן כרב בית הכנסת של הנגיד שלום עראקי – בית אלאוסטא – וכשוחט ובודק; שם נפטר. תלמיד אביו רבי שלמה וסבו מארי אהרון משרקי ומארי צאלח בן יחיא. בעל שתילי זיתים – על השולחן ערוך, רביד הזהב – שו"ת וחידושים, ראשי בשמים. פוסק תימני שעמד בראש האסכולה שקיבלה את השינויים בפסיקה ובנוסח התפילה בתימן. החכם התימני הראשון שפירש את השולחן ערוך כסדרו. רבו המובהק של מהרי"ץ, שחלק על שיטתו.

רבי זאב וולף קיציס

1695–1788

5455–5548 · ה'תנ"ה–ה'תקמ"ח

נולד באוקראינה, בעיר מז'יבוז' בשנת תנ"ה. כיהן כרב קהילת טולצ'ין. עבר למז'יבוז' ועמד שם עם רבי דוד פורקס בראש חבורת החסידים; נפטר בה בי"ב בחשוון תקמ"ט ונקבר באוהל הבעש"ט. תלמיד רבי ישראל בעל שם טוב. מתלמידי הבעל שם טוב ובן לוויתו הקרוב. נודע כגאון ובקי בכל חלקי התורה ובשאר החכמות. נקבר באוהל הבעש"ט במז'יבוז'.

1695

1700

השאגת אריה

רבי אריה לייב גינצבורג

1695–1785

5455–5545 · ה'תנ"ה–ה'תקמ"ה

נולד בתחום האיחוד הפולני-ליטאי, בעיר פינסק. הקים ישיבה במינסק בערך בשנת ת"ץ, שנודעה בשיטת הפלפול והחילוקים. כיהן כרב המקום בוולוז'ין וייסד בה ישיבה לתלמידים נבחרים בשנת תקי"א; לימד את רבי חיים מוולוז'ין. כיהן בצרפת, בעיר מץ, כרב, אב"ד וראש ישיבה בשנים תקכ"ו–תקמ"ה; נפטר ונקבר בה. בעל שאגת אריה – שו"ת, בעיקר אורח חיים, טורי אבן – חידושים על ראש השנה, חגיגה ומגילה, גבורות ארי – חידושים על תענית, יומא ומכות. מפרשי התלמוד ופוסק מהבולטים שבאחרונים ומגדולי דורו. ייסד ישיבה במינסק ולימד בוולוז'ין את רבי חיים מוולוז'ין; מתקכ"ו ועד מותו רב, אב"ד וראש ישיבה במץ, וישיבתו נודעה בכל אירופה. דגל בדיון ישיר בתלמוד ובראשונים על פי פשוטם, ולא היסס לחלוק על הפוסקים המקובלים ואף על השולחן ערוך.

אור החיים הקדוש

רבי חיים בן עטר

1696–1743

5456–5503 · ה'תנ"ו–ה'תק"ג

נולד במרוקו, בעיר סלא בד' אב תנ"ו; עמד בה בראש ישיבה מקומית, והיה דרשן וגבאי צדקה. לימד תורה לתלמידים בעיר פאס, יחד עם רבי שמואל אבן אלבאז. דרש ולימד באיטליה, בעיר ליבורנו; הדפיס בה את "אור החיים" ו"פרי תואר". ייסד בארץ ישראל, בירושלים, את מדרש "כנסת ישראל"; נפטר בה בט"ו בתמוז תק"ג ונקבר בהר הזיתים. תלמיד סבו, רבי חיים בן עטר הזקן. בעל אור החיים – פירוש על התורה, חפץ ה' – על מסכתות ברכות, שבת, חולין והוריות, פרי תואר, ראשון לציון. מגדולי פרשני המקרא בתקופת האחרונים, פרשן תלמוד, מקובל ופוסק. פירושו "אור החיים" על התורה, שהודפס באיטליה, הקנה לו שם בכל הפזורה היהודית. בגיל 43 עלה לארץ ישראל עם חבורת תלמידים והקים בירושלים את מדרש "כנסת ישראל". נפטר כשנה לאחר מכן, בגיל 47. מתלמידיו החיד"א.

הבעל שם טוב

רבי ישראל בעל שם טוב

1698–1760

5458–5520 · ה'תנ"ח–ה'תק"כ

נולד לפי המסורת בפודוליה, בעיר אוקופ; היה שמש ועוזר מלמד. התפרסם כלמדן בגליציה, בעיר ברודי, ונשא את חנה אחות רבי אברהם גרשון מקיטוב. התבודד בהרים בקיטוב ובטלוסט; התגלה כבעל שם בשנת ה'תצ"ד. ישב בפודוליה, בעיר מז'יבוז', ושם משנת 1740 בית מדרשו וחבורת תלמידיו; נפטר ונקבר בה בו' בסיון תק"ך. תלמיד כתבי רבי אדם בעל שם[1] ואחיה השילוני – לפי המסורת החסידית. בעל לא כתב את תורתו – נרשמה בספרי תלמידיו, שבחי הבעש"ט – סיפורים עליו[2]. מייסד תנועת החסידות. ממז'יבוז' הנהיג חבורת תלמידים, ובהם המגיד ממזריטש[3], רבי יעקב יוסף מפולנאה ורבי פנחס מקוריץ. לימד דבקות, עבודה בגשמיות, השגחה פרטית והעלאת מחשבות זרות, והתרחקות מסגפנות. נולד בערך בשנת 1698[4].

הערות [1] למד אותם עם בנו. [2] הספר נדפס בשנת 1815. [3] המגיד ממזריטש היה ממשיכו העיקרי. [4] המסורות על שנת הולדתו נעות בין 1688 ל־1700.

מקום / אזור: תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

אבי הפמ"ג

רבי מאיר תאומים

1700–1770

5460–5530 · ה'ת"ס–ה'תק"ל

שימש מגיד מישרים וראש ישיבה בלוברטוב כעשר שנים. גר תקופה בשטריץ שליד לבוב, ושם נולד בנו. שימש מגיד מישרים ומורה צדק בלבוב כעשר שנים, ונקבר שם. תלמיד התייתם בילדותו וגדל בבית דודו רבי אליהו בן רבי אהרן. בעל ברכת יוסף ואליהו רבא, נופת צופים ומאירת עינים[1]. מגיד מישרים, מורה צדק וראש ישיבה בלבוב. היו לו תלמידים רבים, והיה מקורב לגדולי החסידות. אביו ורבו של רבי יוסף תאומים בעל הפרי מגדים, שמונה אחריו למגיד בלבוב. נפטר בי"ט בתמוז בסביבות ה'תק"ל[2].

הערות [1] אלה החלק הראשון של "רב פנינים". [2] על המצבה כתובה שנת ה'תקל"ג.

הרש"ב, בעל מקדש מלך

רבי שלום בוזגלו

1700–1780

5460–5540 · ה'ת"ס–ה'תק"מ

נולד במרוקו, בעיר סלא. למד בעיר מרקש, בישיבת רבי אברהם אזולאי. עבר לאנגליה, לעיר לונדון, ב־1745 בעקבות רדיפות; כיהן כאב"ד בקהילת הספרדים ושם נפטר. תלמיד רבי אברהם אזולאי ממרקש. בעל מקדש מלך – פירוש על הזוהר, כסא מלך – על תיקוני הזוהר, הדרת פני מלך – על האידרות. מגדולי מקובלי מרוקו. נודע בעריכת "מקדש מלך", הפירוש היסודי לזוהר, שהדפיס באמסטרדם ונעשה נפוץ בקרב האדמו"רים באירופה. שימש דיין ואב"ד בקהילת הספרדים בלונדן.

בעל משחא דרבותא

רבי מסעוד אלפסי

1700–1774

5460–5534 · ה'ת"ס–ה'תק"ד

נולד במרוקו, בעיר פאס. השתקע בתוניסיה, בעיר תונס, בדרכו לארץ ישראל, וכיהן בה כרב הראשי בשנים 1758–1774. תלמיד רבו עיו אינם נזכרים. בעל משחא דרבותא – שו"ת על השולחן ערוך. יליד פאס שהשתקע בתוניס וכיהן כרב הראשי של תוניסיה. ספרו "משחא דרבותא" נכתב יחד עם בניו. נולד בערך בשנת 1700.

בעל מטה יהודה

רבי יהודה עייאש

1705–1761

5465–5521 · ה'תס"ה–ה'תקכ"א

נולד באלג'יריה, בעיר אלמדייה. כיהן כרבה של העיר אלג'יר, כראש ישיבה וכדרשן. הדפיס בנו את "מטה יהודה" באיטליה, בעיר ליבורנו, בדרכו לארץ ישראל. עלה עם תלמידיו לארץ ישראל, לירושלים; עמד בראש ישיבת כנסת ישראל בשנים 1757–1760 ונפטר בה. תלמיד רבי רפאל ידידיה שלמה צרור. בעל מטה יהודה – על השולחן ערוך אורח חיים, בית יהודה – שו"ת, לחם יהודה, שבט יהודה, וזאת ליהודה – דרושים וביאורים. מגדולי רבני אלג'יר, פוסק ודרשן שחיבר ספרים רבים שכותרתם "יהודה". בזקנותו עלה לירושלים ועמד בראש ישיבת כנסת ישראל שייסד האור החיים.

בעל קרית מלך רב

רבי יהודה נבון

1707–1761

5467–5521 · ה'תס"ז–ה'תקכ"א

נולד בטורקיה, בעיר קושטא, ולמד אצל אביו; ערך את "מחנה אפרים" מכתבי אביו. עלה לארץ ישראל, לירושלים, עמד בראש ישיבת דמשק אליעזר ונפטר בה. תלמיד רבי אפרים נבון, אביו ורבו המובהק ורבי שלמה אלגאזי. בעל קרית מלך רב – על הרמב"ם ושו"ת, מחנה אפרים – ערך את חיבור אביו. מחכמי קושטא שעלה לירושלים ועמד בה בראש ישיבה. סידר את ספר אביו "מחנה אפרים", וספרו "קרית מלך רב" נקרא על שם מגוריו בירושלים. החיד"א הספידו.

1700

1710

הרש"ל מחלב

רבי רפאל שלמה לניאדו

1700–1793

5460–5553 · ה'ת"ס–ה'תקנ"ג

נולד בסוריה, בעיר חלב, לרבי שמואל לניאדו רב העיר. למד בצעירותו אצל הרב שמואל דוויק הכהן. כיהן כדיין וכרב הראשי של חלב; נפטר בה בז' בטבת תקנ"ד. תלמיד הרב שמואל דוויק הכהן. בעל בית דינו של שלמה – שו"ת על ארבעה טורים, לחם שלמה – חידושים, המעלות לשלמה – דרושים, כסא שלמה – שו"ת. "הרש"ל" – רב העיר חלב ומגדולי רבניה ודייניה במאה ה־18, ממשפחת רבנים ידועה. מתלמידיו רבי צדקה חוצין. שנת לידתו אינה ידועה.

המקובל מיזד

מולא אור שרגא

1705–1793

5465–5553 · ה'תס"ה–ה'תקנ"ג

נולד בפרס, בעיר יזד; היה מוהל, שוחט ודיין. למד עם חבריו בשיראז ובכאשאן. תלמיד רבותיו אינם נזכרים. בעל שתי איגרות ליהודי משהד. מקובל ודיין ביזד, שקבלו נערץ על יהודי פרס. נולד בערך בתחילת המאה ה־18.

הרמח"ל

רבי משה חיים לוצאטו

1707–1746

5467–5506 · ה'תס"ז–ה'תק"ו

נולד באיטליה, בעיר פדובה; הוסמך בה לרבנות בשנת תפ"ו ועמד בראש חבורת "מבקשי ה'". ישב בהולנד, בעיר אמסטרדם, וליטש יהלומים; חיבר והדפיס בה את "דרך ה'", "מסילת ישרים" ו"דעת תבונות". השתקע בארץ ישראל, בעיר עכו בשנת תק"ג, והקים בה בית כנסת; נפטר במגפה בכ"ו באייר תק"ו. לפי המקובל נקבר בטבריה, ליד קבר רבי עקיבא. תלמיד רבי ישעיהו באסאן. בעל מסילת ישרים – מוסר, דרך ה' – אמונה, דעת תבונות – אמונה, קל"ח פתחי חכמה – קבלה, חוקר ומקובל – קבלה, אדיר במרום – קבלה. מקובל, משורר ומחבר ספרי מוסר באיטליה. עמד בראש חבורת "מבקשי ה'" בפדובה, ולאחר שהתפרסמו גילויי המגיד שלו פרץ נגדו פולמוס חריף בהובלת רבי משה חגיז. במסגרת הפולמוס נאסר עליו לכתוב בקבלה, וכתביו נגנזו ונשרפו. "מסילת ישרים" הפך לספר היסוד של תנועת המוסר. הגר"א העריץ את שיטתו הקבלית, והמגיד ממזריטש כינה את ספרו "בהיר וטהור".

בעל התולדות – תולדות יעקב יוסף

רבי יעקב יוסף הכהן כ"ץ מפולנאה

1700–1781

5460–5542 · ה'ת"ס–ה'תקמ"ב

כיהן כרב ואב"ד בפודוליה, בעיר שרהורוד; גורש ממשרתו בידי בני העיר. כיהן כאב"ד בראשקוב בשנים 1748–1752. כיהן ברבנות בנמירוב מ־1752. כיהן כרב ואב"ד בפודוליה, בעיר פולנאה, מ־1770; נפטר ונקבר בה בכ"ד בתשרי תקמ"ב. תלמיד הבעל שם טוב והושפע גם מהמוכיח מפולנאה, רבי יהודה ליב. בעל תולדות יעקב יוסף – על התורה ותורת הבעש"ט, תק"מ, בן פורת יוסף – על בראשית, צפנת פענח – על שמות, כתונת פסים – על ויקרא ובמדבר. הוותיק שבתלמידי הבעש"ט ומאבות החסידות; לאחר פטירת רבו הפיץ את תורתו לצד המגיד ממזריטש. פיתח את רעיון הצדיק והעדה. ספרו "תולדות יעקב יוסף", משנת 1780, היה ספר החסידות הראשון שנדפס, ובו מאמרים רבים מפי הבעש"ט. נולד בערך בין ת"ל לתס"ה.

מקום / אזור: פרס · תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

המגיד ממזריטש
רבי דב בער ממזריטש
1710–1772
5470–5532 · ה'ת"ע–ה'תק"ב
נולד בלוקאטש שליד רובנו. למד בלבוב בישיבת הפני יהושע. שימש כמגיד בטורטשין, בקוריץ וברובנו. ישב במזריטש, מרכז תנועת החסידות; נפטר באניפולי ונקבר בה. תלמיד רבי ישראל בעל שם טוב ורבי יעקב יהושע פאלק בעל ה"פני יהושע". בעל מגיד דבריו ליעקב. תלמיד הבעש"ט וממלא מקומו בהנהגת תנועת החסידות. ישב במזריטש ושלח את תלמידיו להפיץ את החסידות, ומהם יצאו חסידויות רבות. רבו של רבי שניאור זלמן מלאדי, ואביו ורבו של רבי אברהם המלאך. לא כתב ספרים, ודבריו נרשמו בידי תלמידיו. נולד בשנת ת"ע[1]. נפטר בי"ט בכסלו תקל"ג.

הערות [1] שנת לידתו שנויה במחלוקת, וכאן היא לפי ת"ע.

מהרא"ם
רבי אפרים מונסונייגו
1710–1790
5470–5550 · ה'ת"ע–ה'תנ"
נולד במרוקו, בעיר פאס בשנת ת"ע, לרבי אברהם; למד אצל רבי שמואל אלבאז ורבי יעקב אבן צור ושימש בה דיין. עבר לעיר תטואן בשנת תקי"ח וכיהן כדיין בבית דינו של רבי יעקב אבן מלכא, ואחריו כאב"ד, רב העיר וראש הישיבה; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי יעקב אבן צור ורבי שמואל אלבאז. בעל פסקי דין – בשו"ת "נר מערבי" ובשו"ת "משפטים צדיקים". "מהרא"ם" – מקובל, אב בית הדין ורבה של תטואן במאה ה־18. רבו של רבי יוסף ממאן, שגדל בתטואן ולימים נעשה לרבה הראשי של בוכרה. נפטר בערך בשנת תק"ן.

מהרי"ץ
מארי יחיא בן יוסף צאלח
1713–1805
5473–5565 · ה'תע"ג–ה'תקס"ה
נולד בתימן, בעיר צנעא; היה צורף וסופר סת"ם; ראב"ד בית הדין הגדול מ־1756 וראש הישיבה הגדולה; נפטר בה. תלמיד סבו מארי צאלח צאלח ומארי סעדיה קטיעי ומארי יחיא קרואני. בעל פעולת צדיק – שו"ת, עץ חיים – פירוש על התכלאל, זבח תודה – הלכות שחיטה, שערי טהרה – דיני נידה בערבית. מגדולי חכמי צנעא במאה ה־18 וראב"ד בית הדין הגדול, שסמכותו הוכרה בכל תימן. נטה לפסוק כרמב"ם ולשמור על מסורת תימן, ופירושו "עץ חיים" לתכלאל נכתב מתוך קנאות למסורת זו. כמעט כל חכמי תימן אחריו היו תלמידיו.

רב אד"א
רבי אליעזר די אבילה
1714–1761
5474–5521 · ה'תע"ד–ה'תקכ"א
נולד במרוקו, בעיר רבאט; היה החכם הראשון שהתגורר בה, הקים בה ישיבה ופרנס את תלמידיה; כיהן בה כרב ואב"ד. כיהן בעיר סלא כרב ואב"ד. תלמיד אביו רבי שמואל די אבילה. בעל מגן גבורים – ביאורים על הגמרא, רש"י ותוספות, מלחמת מצווה – שורשי ההלכות, באר מים חיים – שו"ת, מעין גנים – על הטור, חסד ואמת – דרשות. ראש ישיבה, דיין ופוסק ברבאט, אחיינו של ה"אור החיים". נחשב לגדול המפולפלים בדורו – "המהרש"א של בני המערב", והחיד"א כינהו "נר מערבי". ספרו "מגן גבורים" נלמד בישיבות מרוקו.

1710

1715

באבא דוד בן ברוך
רבי דוד בן ברוך הכהן
1710–1784
5470–5544 · ה'ת"ע–ה'תקמ"ד
חי במרוקו, בכפר תינזרת שבהרי האטלס, ולימד בישיבה. נקבר בתלתא דמנבהא, וקברו אתר הילולה מפורסם. תלמיד אביו רבי ברוך הכהן אזוג. בעל לדוד ברוך – על התורה. רב ומקובל במרוקו שהתפרסם כצדיק וקדוש, ורבים באו להתברך מפיו. הילולה גדולה נערכת על קברו בכל שנה במוצאי חנוכה.

הנודע ביהודה
רבי יחזקאל הלוי לנדא
1713–1793
5473–5553 · ה'תע"ג–ה'תקנ"ג
נולד בפולין, בעיר אפטא. למד בקלויז בברודי וכיהן בה כאב"ד. כיהן כרבה של פראג 1755–1793. תלמיד רבי יצחק אייזיק סג"ל מלודמיר ולמד בקלויז בברודי. בעל שו"ת נודע ביהודה, צל"ח על הש"ס, דגול מרבבה על השולחן ערוך. רבה של פראג ומגדולי פוסקי ההלכה במאה ה־18 ובדורות האחרונים בכלל; מסר ארבעה שיעורים ביום. תלמידיו בעל החיי אדם ורבי אלעזר פלקלס.

בעל פני משה
רבי משה מרגלית
1710–1781
5470–5541 · ה'ת"ע–ה'תקמ"א
נולד בליטא, בעיר קיידאן; לימד שם את הגאון מווילנה בילדותו, ובהמשך נתמנה לרבה של העיר. נדד בערי אירופה, ובאמסטרדם ובליוורנו השיג כתבי יד והדפיס את פירושו לסדר נשים ולסדר נזיקין. נפטר בנדודיו בברודי ונקבר שם. בעל פני משה, מראה הפנים, פני המנורה, באר מים חיים. מחבר "פני משה"[1] ו"מראה הפנים"[2] על התלמוד הירושלמי. רבו של הגר"א בילדותו בקיידאן; הגר"א אמר עליו שהוא "שהראה לי דרך בלימוד הירושלמי". בגיל שבעים נרשם לחוג לבוטניקה כדי להבין את סדר זרעים. נולד ב־1710[3].

הערות [1] "פני משה" הוא מעין פירוש רש"ר לירושלמי. [2] "מראה הפנים" הוא מעין תוספות לירושלמי. [3] לפי דעה אחרת נולד ב־1720.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

בעל חסדי דוד

רבי דוד פארדו

1718–1790

5478–5550 · ה׳תע״ח–ה׳תק״נ

נולד באיטליה, בעיר ונציה, ולמד אצל רבני העיר. שימש מלמד בדלמטיה, בעיר ספליט – איספאלטרו, ואחר כך רב העיר; פתח בה ישיבה מ־1738. כיהן כרב בבוסניה, בעיר סרייבו בשנים 1773–1782; תיקן תקנות, יסד חברות וישיבה. עלה לארץ ישראל, לירושלים, בשנת 1782; כיהן כדיין בבית דינו של המהרי״ט אלגאזי וכראש ישיבת חסד לאברהם. תלמיד רבי שלמה זלמן ורבי יעקב בליליוס ורבי אברהם דוד פאפו. בעל חסדי דוד – פירוש על כל התוספתא, ספרי דבי רב – פירוש על הספרי, משכיל לדוד – על פירוש רש״י לתורה, מכתם לדוד – שו״ת, שושנים לדוד – על המשנה. פרשן ספרות חז״ל, פוסק ומשורר, ופירושו ״חסדי דוד״ הוא הפירוש היחיד המקיף את כל התוספתא. כיהן ברבנות בספליט ובסרייבו ועלה לירושלים. היה מחותנו של החיד״א.

הרבי ר׳ אלימלך – נועם אלימלך

רבי אלימלך מליז׳נסק

1717–1787

5477–5547 · ה׳תע״ז–ה׳תקמ״ז

נולד בפולין, בעיר טיקטין[1]; למד בצעירותו אצל המהר״ם מטיקטין. נישא בגליציה, בעיר שינובה, לשפרינצא בת רבי אהרן רוקח. היה אדמו״ר בעיר ליז׳נסק משנת תקל״ב; נפטר ונקבר בה בכ״א באדר תקמ״ז, וקברו הפך למקום עלייה לרגל. תלמיד המגיד ממזריטש והמהר״ם מטיקטין – בצעירותו. בעל נועם אלימלך – על התורה[2], צעטיל קטן – הנהגות, הנהגות האדם – הנהגות, תפילה קודם התפילה[3]. מגדולי החסידות בדור השלישי, מגדולי תלמידי המגיד ממזריטש וגדול מפיצי החסידות בפולין; אחיו של רבי זושא מאניפולי. ספרו ״נועם אלימלך״ מראשוני ספרי החסידות ומספרי היסוד שלה. מתלמידיו החוזה מלובלין, המגיד מקוז׳ניץ, רבי מנחם מנדל מרימנוב ורבי אברהם יהושע השל מאפטא, וקברו בליז׳נסק מקום עלייה לרגל.

הערות [1] כך לפי תיבת המידע. בגוף הערך נאמר שנולד בלאפאחיי שבליטא. [2] עם הספר בא גם ״ליקוטי שושנה״. [3] ידועה גם בשם ״תפילת רבי אלימלך״.

בעל קול אליהו

רבי אליהו ישראל

1715–1784

5475–5544 · ה׳תע״ה–ה׳תקמ״ד

נולד ככל הנראה ברודוס, בנו של הרב הראשי. עלה לארץ ישראל, לירושלים, ב־1744; למד בישיבת חסד לאברהם ובנין שלמה, והיה חברותא של החיד״א. כיהן במצרים, בעיר אלכסנדריה, כדיין ואב בית דין מ־1773 וכדרשן; נפטר בה. תלמיד אביו רבי משה ישראל. בעל קול אליהו – שו״ת על השולחן ערוך, שני אליהו – דרושים, כסא אליהו – על הטור, אדרת אליהו – על הסמ״ג והרא״ם, עוגת אליהו – שו״ת. שד״ר מטעם ירושלים בקהילות אירופה, ואחר כך אב בית הדין של אלכסנדריה. חברותא של החיד״א. ספריו נדפסו רק אחרי מותו בעריכת בנו רבי ידידיה שלמה ישראל.

המרבי״ץ

רבי מרדכי בירדוגו

1715–1762

5475–5522 · ה׳תע״ה–ה׳תקכ״ב

נולד במרוקו, בעיר מקנס בשנת תע״ה, לרב יוסף, נכד רבי משה בירדוגו הקדמון. למד בבית מדרשו של בן דודו ראב״ד מקנס, רבי משה בירדוגו, ״הרב המשביר״. שימש רב וראש ישיבה בעיר מקנס; נפטר בה בי״ד באב תקכ״ב. תלמיד רבי משה בירדוגו, המשביר״ר. ״הרב המרבי״ץ״ – ראש ישיבה ורב במקנס. מתלמידיו רבי דוד בן חסין, רבי יקותיאל בירדוגו ורבי רפאל בירדוגו, ״המלאך רפאל״.

1715

1720

מקום / אזור: פרס · תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

תקופת האחרונים 1620 – 1740 (המשך: 1720 – 1725) בסיד

בעל חיים לעולם
רבי חיים מודעי
1720–1794
5480–5554 · ה'ת"פ–ה'תקנ"ד
נולד בטורקיה, בעיר קושטא; כיהן כדיין מ־1755. עלה בגיל תשע לארץ ישראל, לעיר צפת, וישב בה 25 שנה כראש החכמים; שב אליה בזקנתו ונפטר בה. כיהן בטורקיה כרב העיר איזמיר כ־17 שנה מ־1776. תלמיד רבי חיים אבולעפיה. בעל חיים לעולם – שו"ת, טיב גטין – על גיטין, הגהות לסידור התפילה. ראש חכמי צפת ורבה של איזמיר, מגדולי המשיבים בדורו. יצא כשד"ר לאירופה אחרי רעש האדמה בצפת בשנת 1760 ונפגש בפראג עם בעל "נודע ביהודה"; ידידו של החיד"א. היה גם משורר ובקי בגאומטריה ובדקדוק.

רבי גרשון ללה בן משה נקדי
1720–1790
5480–5550 · ה'ת"פ–ה'תק"נ
חי בערך במאה ה־18 בדאגסטן, בכפר אבא־סאווא שליד דרבנט – המרכז הרוחני של יהודי ההרים באותה תקופה. בעל פירוש על משנה תורה – "היד החזקה" – לרמב"ם. מחכמי אבא־סאווא, המרכז התורני של יהודי ההרים לפני דרבנט; חיבר פירוש ל"יד החזקה" – מן היצירות התוריות המעטות של יהודי ההרים שזכרן נשמר.

הגר"א – הגאון מווילנה
רבי אליהו בן שלמה זלמן
1720–1797
5480–5558 · ה'ת"פ–ה'תק"ן
נולד בסלץ. ישב בווילנה. תלמיד רבי משה מרגלית, פני משה, בילדותו; מגיל עשר לא זז בעצמו. בעל ביאור הגר"א על השולחן ערוך, אדרת אליהו, שנות אליהו על המשנה. סמכות עליונה בתקופת האחרונים; סירב לשרש ברבנות. התנגד ללימוד בדרך הפלפול והנהיג את המתנגדים לחסידות. מתלמידיו: רבי חיים מוולוז'ין.

החיד"א
רבי חיים יוסף דוד אזולאי
1724–1806
5484–5566 · ה'תפ"ד–ה'תקס"ו
נולד בארץ ישראל, בירושלים; למד בישיבות העיר ובישיבת המקובלים בית אל, וכיהן בה כדיין. יצא מחברון כשד"ר מטעם קהילתה לקהילות אירופה; התיישב בה בשנת 1769. כיהן כרב ואב"ד במצרים, בעיר נא אמון, היא אלכסנדריה, בשנים 1764–1769. התיישב באיטליה, בעיר ליבורנו בשנת 1778, הדפיס בה את רוב חיבוריו ונפטר בה; עצמותיו הועלו להר המנוחות בשנת 1960. תלמיד רבי יונה נבון, רבו המובהק ורבי חיים בן עטר, אור החיים ורבי שלום שרעבי, הרש"ש. בעל ברכי יוסף – פירוש לארבעת חלקי השולחן ערוך, שם הגדולים – ביבליוגרפיה, מחזיק ברכה – הלכה, חיים שאל – שו"ת, מעגל טוב – יומן מסע. פוסק הלכה, מקובל ושד"ר, שחיבר למעלה ממאה ספרים. יצא כשליח קהילת חברון לקהילות אירופה והקדיש זמן לעיון בכתבי יד בספריות, ומהם העתיק בספריו. סירב למשרת החכם באמסטרדם. "שם הגדולים" מתעד את חכמי ישראל ואת חיבוריהם. עצמותיו הועלו מליבורנו להר המנוחות.

1720 — 1725

בעל חק נתן
רבי נתן בורגיל
1720–1791
5480–5551 · ה'ת"פ–ה'תקנ"א
נולד בתוניסיה, בעיר תוניס; כיהן כדיין מגיל 18, ומ־1786 כאב"ד וכהרב הראשי. עלה לארץ ישראל, לירושלים, ב־1788, ישב בה ארבע שנים ונקבר בהר הזיתים. תלמיד רבי אברהם טייב ורבי יצחק לומברוזו ורבי מסעוד אלפאסי. בעל חק נתן – על סדר קדשים ומסכת הוריות. מגדולי רבני תוניסיה והרב הראשי שלה. ספרו "חק נתן" הוא מספרי היסוד לסדר קדשים, וחלק מהערותיו נכנסו לדפוס וילנא. החיד"א תיארו "יחיד ומיוחד שברבני תוניס". נולד בערך בשנת 1720.

הרש"ש
רבי שלום מזרחי שרעבי
1720–1777
5480–5537 · ה'ת"פ–ה'תקל"ז
נולד בתימן, בשרעב או בצנעא; כפי הנראה למד מחכמי צנעא. למד בעיראק, בעיר בגדאד, את ספר הזוהר בישיבה שעל קבר יצחק גאון. שימש בסוריה, בעיר חלב, עגלון לגביר, ונשא ונתן עם חכמי העיר. היה בירושלים שמש ואחר כך ראש ישיבת המקובלים בית אל; נקבר בהר הזיתים בי' בשבט תקל"ז. תלמיד כפי הנראה חכמי צנעא ושימש כשמש בבית אל אצל ראש הישיבה רבי גדליה חיון. בעל סידור הרש"ש – כוונות התפילה, פירוש והגהות השמ"ש – על כתבי האר"י, רחובות הנהר, אמת ושלום, נהר שלום – קבלה. מקובל בולט שעלה מתימן לארץ ישראל ועמד בראש ישיבת המקובלים בית אל בירושלים. מחבר פירוש השמ"ש על כתבי האר"י וסידור הרש"ש עם כוונות התפילה. עמד בראש "חברת אהבת שלום", ובין תלמידיו החיד"א ור' אברהם גרשון מקיטוב, גיס הבעל שם טוב. צאצאיו עמדו אחריו בראשות הישיבה.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג
רבי שמואל שמלקה הורוביץ מניקלשבורג
1726–1778
5486–5538 · ה'תפ"ו–ה'תק"ח

נולד בגליציה, בעיר צ'ורטקוב בשנת תפ"ו. כיהן ברבנות בפולין, בעיר ריטשוואל, והקים בה ישיבה בשנת תקי"ד, 1754. כיהן כאב"ד בגליציה, בעיר שינובה, והעתיק לשם את ישיבתו בערך בשנת 1763. כיהן כרב העיר ניקלשבורג וכרבה הראשי של מוראביה משנת תקל"ג; נפטר ונקבר בה בא' באייר תקל"ח. תלמיד המגיד ממזריטש והגר"א – בתחילה. בעל דברי שמואל – על התורה, דרכי ישרים, פנים יפות – על תהלים, נזיר השם וסמיכת משה. אדמו"ר בדור השלישי לחסידות ורבה הראשי של מוראביה. היה בתחילה מתלמידי הגר"א, ובהשפעת רבי אברהם הכהן מקליסק נעשה תלמיד המגיד ממזריטש. בישיבותיו בריטשוואל, בשינובה ובניקלשבורג גדלו מגדולי החסידות: המגיד מקוז'ניץ, רבי לוי יצחק מברדיטשוב, החוזה מלובלין, רבי משה לייב מסאסוב ורבי מנחם מנדל מרימנוב.

המגיד מזלוטשוב
רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב
1726–1781
5486–5541 · ה'תפ"ו–ה'תק"א

נולד בגליציה, בעיר ברודי בשנת תפ"ו, ושימש בה מגיד. שימש מגיד מישרים בקאלק. שימש מגיד בגליציה, בעיר זלוטשוב, עד פטירתו; בה היה מרכז בית זלוטשוב. נפטר ונקבר ביאמפיל[1] בכ"ה באלול. תלמיד הבעל שם טוב – היה לתלמידו ושימש אותו שנים אחדות. בעל תורת המגיד מזלאטשוב[2] – תורותיו, הנהגותיו ותולדותיו. מגדולי תלמידי הבעש"ט, מוכיח ומגיד בברודי, קאלק, זלוטשוב ויאמפיל, ומייסד בית זלוטשוב. לא חיבר ספרים; בניו ותלמידיו[3] מרבים לצטט דבריו. חמשת בניו, "חמשה ארזים", ייסדו שושלות כיאמפולה, ראדוויל וזוועהיל. הלחין את הניגון "התעוררות רחמים רבים".

הערות [1] העיר נקראת גם ימפולי. [2] הספר הוא ליקוט שנדפס בשנת תשנ"ט. [3] ובהם בעל "באר מים חיים" ובעל "יושר דברי אמת".

1725 1727

רבי פנחס מקוריץ
רבי פנחס שפירא מקוריץ
1726–1791
5486–5551 · ה'תפ"ו–ה'תק"א

נולד בשקלוב בשנת תפ"ו וגדל בה במשפחה ליטאית למדנית. עבר עם משפחתו לווהלין, לעיר מירופול, בעקבות עלילה; דבק בחסידות. ישב בקוריץ ובאוסטרהא ועמד בראש בית מדרשו. התעכב בשיפיטובקה בדרכו לארץ ישראל, נפטר ונקבר בה בי' באלול תקנ"א. תלמיד הבעל שם טוב. בעל אמרי פנחס – תורתו ותולדותיו, "אמרי פנחס השלם" תשס"ג, מדרש פנחס – תורתו, בידי תלמידיו, ליקוטי שושנים – תורתו וסיפורים. מתלמידיו הקרובים של הבעל שם טוב ומגדולי צדיקי החסידות במאה ה־18. נמנה עם תלמידיו הבכירים יחד עם המגיד ממזריטש, רבי יעקב יוסף מפולנאה ורבי יחיאל מיכל מזלוטשוב. רבים מגדולי החסידות בדור השני והשלישי באו לבית מדרשו, ובהם רבי רפאל מברשיד. מייסד שושלת קוריץ. לא חיבר ספר בעצמו.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

מהרי"ט אלגאזי
רבי יום-טוב אלגאזי
1727–1802
5487–5562 · ה'תפ"ז–ה'תקס"ב
נולד בטורקיה, בעיר איזמיר, ועלה בילדותו עם אביו לירושלים. למד בארץ ישראל, בירושלים, אצל אביו, ר' יונה נבון והרש"ש; כיהן כדיין, ראשון לציון בשנים 1773–1802 וראש ישיבת בית אל. שימש שד"ר של ירושלים באירופה ובצפון אפריקה בשנים 1770–1775; מצא כתב יד של הרמב"ן על הלכות בכורות וחלה. תלמיד אביו רבי ישראל יעקב אלגאזי ורבי יונה נבון ורבי שלום שרעבי, הרש"ש. בעל הלכות יום טוב – פירוש להלכות בכורות וחלה של הרמב"ן, שמחת יום טוב – שו"ת, קדושת יום טוב – שו"ת וחידושים, פירוש מהרי"ט – על התורה, במקראות גדולות. ראשון לציון וראש ישיבת המקובלים בית אל אחרי הרש"ש. "הלכות יום טוב" שכתב על כתב יד של הרמב"ן נדפס ברוב מהדורות הרי"ף. בזמן מסע נפוליאון הנהיג את יהודי ירושלים בתפילה בכותל ובהרגעת המתח עם הערבים.

פרי מגדים (פמ"ג)
רבי יוסף תאומים
1727–1792
5487–5552 · ה'תפ"ז–ה'תקנ"ב
ישב בלבוב, עבר לקומארנו, משם לברלין, ולבסוף התיישב בפרנקפורט על האודר. תלמיד אביו רבי מאיר תאומים. בעל פרי מגדים על או"ח וי"ד – משבצות זהב על הט"ז, אשל אברהם על המגן אברהם, שפתי דעת על הש"ך, פורת יוסף, גינת ורדים. מגדולי פרשני השולחן ערוך; התנגד לשיטת הפלפול. מענוותנותו חתם "יוסף מלמד". רב ואב"ד בפרנקפורט על האודר.

1727
1730

בעל תהילה לדוד
רבי דוד בן חסין
1727–1792
5487–5552 · ה'תפ"ז–ה'תקנ"ב
נולד במרוקו, בעיר מקנס, במלאח; למד בישיבת ר' מרדכי ברדוגו ופעל בה. נדד בין קהילות מרוקו, ושיריו נקלטו במסורות הפיוט. תלמיד רבי מרדכי ברדוגו, חותנו. בעל תהילה לדוד – קובץ שיריו, מגדל לדוד – פרשנות המקרא. מגדולי המשוררים והפייטנים של יהודי מרוקו, שהותיר למעלה מ־250 שירים, ובהם "אערוך מהלל ניבי" ופיוט ההבדלה "אענה חלקי גם אני". התפרנס כסופר סת"ם, ושירי הנחמה שלו נכתבו על רדיפות יהודי מרוקו.

מקום / אזור: פרס · תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

המאור עיניים

רבי מנחם נחום מצ'רנוביל

1730–1797

5490–5558 · ה'ת"צ–ה'תקנ"ח

נולד בווהלין, בעיר נורינסק, ובה החל לנהוג באדמו"רות לאחר פטירת המגיד ממזריטש. נהג באדמו"רות בעיר פוהרבישצ'ה – פראהאביטש. ישב באוקראינה, בעיר צ'רנוביל, ושם היה מרכז חצרו; נפטר ונקבר בה בי"א בחשוון תקנ"ח. תלמיד הבעל שם טוב ורבי דוב בער – המגיד ממזריטש ודודו רבי נחום – טיפל בחינוכו. בעל מאור עיניים – חסידות, ישמח לב – על הש"ס. מתלמידי הבעש"ט והמגיד ממזריטש, ומייסד חסידות צ'רנוביל, שממנה יצאו ענפי טשרנוביל, טאלנא, סקווירא ורחמסטריבקא. נדד בעיירות ווהלין לעורר את העם בדרשות מוסר וחסידות, ונודע בקדושתו ובפזרנותו לצדקה ולפדיון שבויים. ספרו "מאור עיניים" נחשב לאחד מספרי היסוד של החסידות.

בעל ההפלאה

רבי פנחס הורוביץ

1731–1805

5491–5565 · ה'תצ"א–ה'תקס"ה

נולד בגליציה, בעיר צ'ורטקוב. כיהן כרב העיירה בויטקוב ובלכוביץ'. כיהן כרב העיר פרנקפורט דמיין וכראש ישיבה 33 שנה. תלמיד המגיד ממזריטש והגר"א ואביו רבי צבי הירש. בעל הפלאה – כתובה, המקנה, פנים יפות, גבעת פנחס. רבה של פרנקפורט דמיין ומתלמידי המגיד ממזריטש. נלחם בתנועת ההשכלה ובתרגום התורה של מנדלסון. רבו של החתם סופר.

בעל פרי הארץ

רבי מנחם מנדל מוויטבסק

1730–1788

5490–5548 · ה'ת"צ–ה'תקמ"ח

נולד[1] בויטבסק, וחזר אליה לאחר פטירת המגיד. גדל והתגורר במינסק. הוכתר ברוסיה הלבנה למנהיג החסידים על פי צוואת המגיד. עלה לארץ ישראל בתקל"ז, לעיר טבריה, ייסד בה את היישוב החסידי ונקבר בה. תלמיד רבי ישראל בעל שם טוב והמגיד ממזריטש ורבי זרח אליהו קריטינגר. בעל פרי הארץ, פרי העץ, ליקוטי אמרים. מגדולי תלמידי המגיד ממזריטש ומנהיג החסידים ברוסיה הלבנה. עמד בראש עלייה של כ־300 איש לארץ ישראל בשנת תקל"ז וייסד את היישוב החסידי בטבריה. רבו של רבי שניאור זלמן מלאדי, שאותו מינה לממלא מקומו בהנהגת חסידי רוסיה הלבנה.

הערות [1] יש מסורת שנולד בשנת ה'תצ"ט.

הרבי ר' זושא

רבי משולם זושא מאניפולי

1730–1800

5490–5560 · ה'ת"צ–ה'תק"ס

נסע למזריטש אל המגיד והיה מתלמידיו המובהקים, יחד עם אחיו רבי אלימלך. היה אדמו"ר בווהלין, בעיר אניפולי – האנופיל; התקבצו סביבו תלמידים וחסידים. נפטר באניפולי בב' בשבט תק"ס ונקבר ליד רבו המגיד ממזריטש. תלמיד המגיד ממזריטש. בעל מנורת זהב – תולדותיו ותורותיו, ורשה תקס"ב, בוצינא קדישא – תולדותיו ותורותיו, זהב המנורה – ליקוטי תורותיו ומכתביו. צדיק בראשית תנועת החסידות, תלמידו של המגיד ממזריטש ואחיו של רבי אלימלך מליז'נסק; אבי שושלת אניפולי. סמל של תמימות, ענווה ויראת שמים, דיבר על עצמו בגוף שלישי, "זושא אומר", והחזיר רבים בתשובה. אף שנחשב לאדם פשוט, אמר עליו בעל התניא שהיה למדן אמיתי.

1730 1735

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

האבר"ך

רבי אברהם כלפון

1735–1819

5495–5579 · ה'תצ"ה–ה'תקע"ט

כיהן בלוב, בעיר טריפולי, כקאייד ומנהיג הקהילה בשנים 1778–1781 ו־1792–1795; הקים ספרייה גדולה וחקר את תולדות הקהילה. לפי המאמר נולד באיטליה, בעיר ליוורנו; פגש בה את החיד"א בשנים 1804–1805. עלה לארץ ישראל, לעיר צפת, ב־1806 ונפטר בה. תלמיד רבי מסעוד חי רקח ורבי משה לחמייש ורבי דוד טייאר. בעל סדר הדורות – תולדות יהדות טריפולי, מעשה צדיקים, חיי אברהם – על עשרת הדיברות, לקט הקציר – על אורח חיים. פרשן, משורר וכרוניקאי, גביר ומנהיג קהילת טריפולי בסוף המאה ה־18. כתביו הם מהמקורות ההיסטוריים החשובים לתולדות יהדות לוב; חיבר את הפיוט "מי כמוך" לפורים ברגול. התכתב עם החיד"א וכתב את תולדותיו.

1735

1736

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

המגיד מקוז'ניץ

רבי ישראל הופשטיין מקוז'ניץ

1736–1814

5497–5575 · ה'תצ"ז–ה'תקע"ה

נולד בפולין, בעיר אפטא, לשבתי כורך הספרים. למד בוולין, בעיר מעזריטש, אצל המגיד ממעזריטש. לימד בחדר בפולין, בעיר פשיסחה. היה אדמו"ר ומייסד חסידות קוז'ניץ בעיר קוז'ניץ; נפטר ונקבר בה בי"ד בתשרי תקע"ה. תלמיד רבי שמואל שמלקע מניקלשבורג והמגיד ממעזריטש ורבי אלימלך מליז'נסק. בעל עבודת ישראל – על המקרא, גאולת ישראל – הגהות על ספרי המהר"ל, נזר ישראל – על הזוהר, תהלות ישראל – על תהילים. מחשובי האדמו"רים בפולין בתחילת המאה ה־19 ומייסד חסידות קוז'ניץ. כונה "המגיד" על שום דרשותיו הרבות. למד כשמונה מאות ספרי קבלה לפני שבא למגיד ממעזריטש, ופעל לפרסום כתבי המהר"ל. אלפים, ביניהם גויים, נהרו לקבל את ברכתו. מתלמידיו: היהודי הקדוש, רבי שמחה בונים מפשיסחה, החידושי הרי"ם והשר שלום מבעלזא.

בעל תורת יקותיאל

רבי יקותיאל בירדוגו

1736–1801

5496–5561 · ה'תצ"ו–ה'תקס"א

נולד במרוקו, בעיר מקנס; כיהן בה כדיין מ־1762 והיה חבר "בית דין של שלוש" שאליו נשלחו שאלות מכל מרוקו. כיהן כאב"ד בעיר מקנס מ־1789 עד פטירתו; ייסד את ישיבת מקנס ועמד בראשה. תלמיד אביו, רבי מרדכי בירדוגו, המרבי"ץ ורבי יעקב טולידאנו, המהרי"ט. בעל תורת יקותיאל – חיבור על כל חלקי התורה שבעל פה. אב"ד מקנס ומפוסקי מרוקו, ממשפחת בירדוגו רבת הרבנים. כיהן כדיין כארבעים שנה, בתקופה של פרעות ומגפות; נודע בענוותנותו במחלוקותיו עם אחיו "המלאך רפאל" ובתקיפותו על כבוד התורה.

רבי שלמה מקרלין – שמע שלמה

רבי שלמה מקרלין

1738–1792

5498–5552 · ה'תצ"ח–ה'תקנ"ב

נולד באוקראינה, בעיר טולצ'ין בשנת תצ"ח. עמד בליטא, בעיר קרלין, כאדמו"ר קרלין השני מתקל"ב, 1772, אחרי פטירת רבי אהרן הגדול. נורה בווהלין, בעיר לודמיר, בידי קוזק רוסי; נפטר מפצעיו ונקבר בה בכ"ב בתמוז תקנ"ב. תלמיד המגיד ממזריטש ורבי אהרן הגדול מקרלין. בעל שמע שלמה – על פרשיות השבוע, מלכי וקדושי – ליקוט מתורתו והנהגותיו. ממלא מקומו של רבי אהרן הגדול ואדמו"ר קרלין השני. ביסס את החסידות במרחב הליטאי ונחשב למייסד אסכולת קרלין לעומת אסכולת חב"ד. נורה בלודמיר בידי קוזק רוסי באמצע אמירת קדושת כתר, וצדיקי החסידות ראו בו "משיח בן יוסף". מתלמידיו: רבי אשר מסטולין, רבי מרדכי מלעכוויטש ורבי אורי מסטרליסק.

1736

1740

רבי אהרן הגדול

רבי אהרן הגדול מקרלין

1736–1772

5496–5532 · ה'תצ"ו–ה'תקל"ב

נולד ביאנובה בשנת תצ"ו. הקים בקרלין[1] את המרכז החסידי עוד בחיי רבו, ומשם הפיץ את החסידות ברחבי ליטא. נפטר בקרלין בן 36 בי"ט בניסן תקל"ב ונקבר בה. תלמיד המגיד ממזריטש. בעל קה אכסוף – פיוט לשבת. מתלמידיו המובהקים של המגיד ממזריטש ומייסד חסידות קרלין. מגדולי מפיצי החסידות בליטא, יחד עם רבי מנחם מנדל מוויטבסק, והמתנגדים כינו את כלל החסידים "קרלינאים". שיטתו הייתה תפילה בהתלהבות עד כדי צעקות. חיבר את הפיוט "קה אכסוף" שנכנס לזמירות שבת. נפטר בן 36, ואת מקומו מילא תלמידו רבי שלמה מקרלין.

הערות [1] קרלין היא כיום פרבר של פינסק, בבלארוס.

מקום / אזור: פרס · תימן · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · איטליה · אשכנז

הקדושת לוי – סנגורם של ישראל

רבי לוי יצחק מברדיצ'ב

1740–1809

5500–5570 · ה'ת"ק–ה'תק"ע

נולד בהוסקוב בא' בסיון ת"ק. כיהן ברבנות בריטשוואל ובז'לחוב: בריטשוואל מילא את מקום רבי שמעלקא משנת תקכ"א, ובז'לחוב היה רב העיר משנת תקכ"ה. כיהן כרב וראש ישיבה בפינסק משנת תקל"ו; הודח בתקמ"ה בעקבות החרם נגד החסידים. כיהן באוקראינה, בעיר ברדיצ'ב, כרב העיר עד פטירתו; נקבר בה בכ"ה בתשרי תק"ע. תלמיד המגיד ממזריטש ורבי שמואל שמלקה הורוביץ, רבי שמעלקא מניקלשבורג – קירבו אל המגיד. בעל קדושת לוי – על התורה, שמועה טובה. מגדולי האדמו"רים החסידיים, תלמיד המגיד ממזריטש ומחבר "קדושת לוי". נודע בכינוי "סנגורם של ישראל" בזכות אהבת ישראל שלו ודרכו ללמד זכות על כל יהודי, וכן בהתלהבותו העזה בעבודת ה'. היה גדול בנגלה ובנסתר, עמד בראש ישיבה והעמיד אלפי תלמידים, ובהם רבי נתן מברסלב ורבי אהרן מז'יטומיר.

הרא"ם

רבי אלכסנדר סנדר מרגליות

1740–1802

5500–5562 · ה'ת"ק–ה'תקס"ב

גדל בגליציה, בעיר ברודי, אצל דודו הרב צבי הירש לופטינר, ולמד ב"קלויז". כיהן כרב בעיר דוברומיל, ומתקל"ד בעיר זברז' במקום חמיו. כיהן כרב העיר סטאנוב משנת תק"מ בערך – ובינתיים תקופה בפשוורסק – ועמד בראש ישיבה; נפטר ונקבר בה בכ"ט בטבת תקס"ב. בעל תשובות הרא"ם – על אבן העזר, תורת הרא"ם – על התנ"ך, חידושי הרא"ם – על הש"ס. רבה של סטאנוב ופוסק בולט בדורו, בן דורם של הנודע ביהודה והפרי מגדים. מתלמידיו רבי אפרים זלמן מרגליות, רבי חיים מרדכי מרגליות[1] ורבי יעקב משולם אורנשטיין[2]. שנת לידתו אינה ידועה; נולד אחרי תצ"ז.

הערות [1] רבי חיים מרדכי מרגליות הוא בעל שערי תשובה. [2] רבי יעקב משולם אורנשטיין הוא בעל ישועות יעקב.

בעל "צמח ה' לצבי"

רבי צבי הירש מנדבורנה

1740–1802

5500–5562 · ה'ת"ק–ה'תקס"ב

נולד לרבי שלום זעליג; בילדותו היה אצל הבעל שם טוב. למד בוולין, בעיר מזריטש, אצל המגיד ממזריטש, ולפרנסתו עסק במלמדות. הסתופף בעיר זלוטשוב אצל רבי יחיאל מיכל והיה מגדולי תלמידיו. כיהן כאדמו"ר בגליציה, בעיר נדבורנה; נפטר בכ' בסיוון תקס"ב. תלמיד המגיד ממזריטש ורבי יחיאל מיכל מזלוטשוב. בעל צמח ה' לצבי – על התורה, מילי דאבות – מוסר, שפתי קדושים – על תהילים, אלפא ביתא – מוסר. אדמו"ר בדור השלישי לחסידות, מפורסם בכינוי "הצמח ה' לצבי" על שם ספרו. מתלמידיו רבי צבי הירש מזידיטשוב ורבי מנחם מנדל מקוסוב. נולד בערך בשנת ת"ק.

ר' יוסף חריף

רבי יוסף הוכגלרנטר

1740–1807

5500–5567 · ה'ת"ק–ה'תקס"ז

נולד בפולין, בעיר זמושץ' בשנת ת"ק, לרבי יעקב יצחק רבה של זמושץ'[1]. כיהן כרב בעיר יאמפול משנת תקי"ח. כיהן כרב העיר זמושץ' משנת תקל"ב ועד פטירתו בא' בניסן תקס"ז; דחה את רבנות אמסטרדם וקראקא. בעל משנת חכמים, שו"ת אורות למועדים. כונה "רבי יוסף חריף" – עילוי וחריף, מגדולי הרבנים בפולין. בן שבע עשרה כבר נדפסו חידושיו בראש ספר "זרע אהרן". בישיבתו בזמושץ' למד רבי מנחם מנדל מקוצק, והוא פרש חסותו על רבי שלמה קלוגר.

הערות [1] אביו, רבי יעקב יצחק, היה נינו של הבאר היטב.

1740 1741

רבנו העד"ן הקדוש

רבי עמרם בן דיוואן

1740–1782

5500–5542 · ה'ת"ק–ה'תקמ"ב

נולד בארץ ישראל, בירושלים; למד בישיבת "נווה שלום" של דודו ובישיבת המקובלים. התיישב בעיר חברון ויצא כשד"ר מטעם קהילתה בשנים 1763 ו־1774. ישב במרוקו, בעיר מקנס, למעלה משש שנים בשליחותו השנייה. פתח ישיבה בעיר אסז'ן; נקבר בה, וקברו אתר עלייה לרגל. תלמיד רבי יהודה בר עמרם דיוואן, דודו. מקובל ושד"ר יליד ירושלים, שיצא פעמיים מטעם קהילת חברון למרוקו ונפטר שם בדרכו חזרה. קברו באסז'ן ליד וזאן הפך לאתר עלייה לרגל ולהילולה שנתית, ועל שמו נקראה ישיבה בחברון. כתביו אבדו.

בעל "שרשי הים"

רבי יצחק מאיו

1740–1810

5500–5570 · ה'ת"ק–ה'תק"ע

נולד בטורקיה, בעיר קושטא, לאהרן; למד בה אצל רבי יהודה אשכנזי ורבי יצחק נוניס בילמונטי, בעל "שער המלך". התמנה לרב בעיר איזמיר בשנת תקמ"ב לצד רבי חיים מודעי, ומתקנ"ג – "רב הכולל" של איזמיר; נפטר בה בכ"א באלול תק"ע. תלמיד רבי יהודה אשכנזי ורבי יצחק נוניס בילמונטי, בעל שער המלך. בעל שרשי הים – על סדר משנה תורה לרמב"ם, שו"ת שפת הים, פאת ים, דרכי הים. רב הכולל של איזמיר, פוסק וסופר תורני, בעל "שרשי הים" – דיונים רחבים לפי "שורשים" על סדר הרמב"ם. כיהן לצד רבי רפאל יוסף חזן, בעל "חקרי לב". שנת לידתו אינה ידועה.

בעל הבאר מים חיים

רבי חיים מצ'רנוביץ

1740–1817

5500–5578 · ה'ת"ק–ה'תקע"ח

נולד בגליציה, בכפר באזור בוצ'אץ'. כיהן כרב בבוקובינה, בעיר צ'רנוביץ, משנת תקמ"ב; עזב אותה בתקס"ה לאחר קונפליקט עם השלטונות האוסטריים. כיהן ברבנות בבוטושאן ובקישינב בדרכו לארץ ישראל. עלה לארץ ישראל, לעיר צפת, בתקע"ג; נפטר ונקבר בה בכ"ז בכסלו תקע"ח. תלמיד רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב. בעל באר מים חיים – על התורה, סידורו של שבת – על השבת, שער התפילה – על התפילה, ארץ החיים – על נביאים, כתובים ומסכת ברכות. מגדולי תנועת החסידות, תלמידו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב, ומחבר ספרי חסידות נודעים. כיהן כאב"ד בערים רבות, ובעיקר כרבה של צ'רנוביץ, ונאבק בשלטונות האוסטריים למען היהודים. עלה לארץ ישראל בתקע"ג, התיישב בצפת ונקבר שם ב"מערת הבאר מים חיים". נולד בערך בשנת ת"ק.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · תימן · פרס

רבי אברהם מקאליסק – ממנהיגי עליית החסידים

רבי אברהם הכהן מקליסק

1741–1810

5501–5570 · ה'תק"א–ה'תק"ע

נולד בליטא, בעיר קאליסק[1], בשנת תק"א, והתפרסם כעילוי. עלה לארץ ישראל עם שיירת החסידים, לעיר צפת, בשנת תקל"ז, 1777, ונשאר בה עד תקמ"ג. עבר לעיר טבריה וייסד בה בית מדרש; משנת תקמ"ח עמד בראש היישוב החסידי; נפטר ונקבר בה בד' בשבט תק"ע. תלמיד הגאון מווילנא[2] והמגיד ממזריטש ורבי מנחם מנדל מוויטבסק[3]. בעל חסד לאברהם – קונטרס[4], אגרות – על היישוב החסידי בארץ ישראל. בנעוריו מגדולי תלמידי הגר"א, ואחר כך מתלמידי המגיד ממזריטש. ממנהיגי עליית החסידים לארץ ישראל בשנת תקל"ז, 1777. משנת תקמ"ח, אחרי פטירת רבי מנחם מנדל מוויטבסק, עמד 22 שנה בראש היישוב החסידי בטבריה, והיה מבין מקימי קופת מעות ארץ הקודש. חלק על ספר התניא של רבי שניאור זלמן מלאדי, ובעקבות המחלוקת נוצרו כולל רייסין וכולל חב"ד.

הערות [1] קאליסק נמצאת כיום בבלארוס. [2] בנעוריו היה מגדולי תלמידי הגאון מווילנא. [3] רבי מנחם מנדל מוויטבסק היה "חברו־רבו". [4] הקונטרס נדפס בסוף ספרו של רבי אברהם המלאך.

החק"ל – בעל חקרי לב

רבי רפאל יוסף חזן

1741–1820

5501–5580 · ה'תק"א–ה'תק"פ

נולד בטורקיה, בעיר איזמיר; שימש בה דיין, ר"מ ומורה צדק, ומ־1794 רב כולל וראש ישיבת "בית יעקב רבי". עלה לארץ ישראל, לעיר חברון, ב־1813 ושימש בה אב"ד. כיהן כראשון לציון בעיר ירושלים בשנים 1818–1820; נקבר בהר הזיתים. תלמיד אביו, הרב חיים חזן ורבי יעקב אלבעלי ורבי יצחק נוניס בילמונטי. בעל חקרי לב – שו"ת על משנה תורה ועל ארבעת חלקי השולחן ערוך, מערכי לב – דרושים, עמודי הרזי"ם – על כתבי האר"י והרש"ש. פוסק הלכה מגדולי חכמי איזמיר, שעלה לארץ ישראל וכיהן כראשון לציון. ספרו "חקרי לב" הוא מספרי השו"ת החשובים; השיב לאלפי שואלים, ובהם תלמידי הגאון מווילנה בגליל. סבו של החבי"ף.

החסיד שבכהונה

רבי נתן בן שמעון הכהן אדלר

1741–1800

5501–5560 · ה'תק"א–ה'תק"ס

נולד בפרנקפורט; עמד בראש בית מדרש משלו עם מנהגים מיוחדים. כיהן כרב העיר במורביה, בעיר בוסקוביץ', לאחר החרם, בשנים תקמ"ב–תקמ"ו. שב לעירו פרנקפורט ונפטר בה. תלמיד בעל פני יהושע ורבי דוד טעבלי כ"ץ שיף – רבו המובהק ורבי אביש – למד אצלו קבלה. בעל תורת אמת[1], משנת רבי נתן[2]. רב ומקובל בפרנקפורט שנהג במנהגי ארץ ישראל: ברכת כהנים בכל יום ותפילה בהברה ספרדית. בשל כך הוחרם על ידי רבני הקהילה. רבו המובהק של החת"ם סופר, שכינה אותו "החסיד שבכהונה". לא כתב ספרים בעצמו.

הערות [1] הספר נערך מתורתו. [2] הספר כולל את הערותיו על שולי המשנה.

בעל "דגל מחנה אפרים"

רבי משה חיים אפרים מסדילקוב

1742–1800

5502–5560 · ה'תקב–ה'תק"ס

נולד באוקראינה, בעיר מז'יבוז', עיר מגורי סבו הבעש"ט. כיהן כרב ומגיד מישרים בעיר סדילקוב. שב לעיר מז'יבוז' בערך בשנת תקמ"ח וכיהן בה כאדמו"ר; נפטר ונקבר באוהל סבו בי"ז באייר תק"ס. תלמיד סבו הבעל שם טוב והמגיד ממזריטש ובעל תולדות יעקב יוסף[1]. בעל דגל מחנה אפרים[2]. נכדו של הבעל שם טוב, מממשיכי דרכו ומסופריה הראשונים של החסידות. למד אצל המגיד ממזריטש ובעיקר אצל בעל תולדות יעקב יוסף, אך קיבל ישירות מתורת סבו ומצטט אמירותיו. כיהן כמגיד מישרים בסדילקוב ואחר כך כאדמו"ר במז'יבוז' לצד אחיו רבי ברוך. ספרו "דגל מחנה אפרים" נחשב ספר יסוד בתורת החסידות. נולד בערך בשנת 1742[3].

הערות [1] הוא היה רבו העיקרי. [2] הספר נדפס בתק"ע על ידי בנו. [3] יש אומרים שנולד בשנת 1748.

בעל קונטרס הספיקות

רבי יהודה כהנא הלר

1743–1819

5503–5579 · ה'תק"ג–ה'תקע"ט

נולד בגליציה, בעיר קאלוש. שימש דיין ומורה צדק במונקאץ'. כיהן כרב העיר סליש וכאב"ד המחוז משנת 1796. כיהן כרב העיר סיגט וכאב"ד, 1802–1819. תלמיד אביו רבי יוסף הכהן, מרבני עיירתו. בעל קונטרס הספיקות, תרומת הכרי. אחיו הבכור של רבי אריה לייב הכהן הלר בעל קצות החושן. פיקח בלבוב על הדפסת קצות החושן בשנת תקמ"ח וצירף אליו את קונטרס הספיקות, חיבורו בדיני ספק ממון על ספר תקפו כהן של הש"ך. היה ידידו של בעל הפרי מגדים, ונחשב מגדולי רבני הונגריה בתקופת כהונתו בסיגט. נולד בט"ז בכסלו תק"ד.

1741 · **1745**

יוסף המערבי

רבי יוסף ממאן

1741–1822

5501–5583 · ה'תק"א–ה'תקפ"ג

נולד במרוקו, בעיר תטואן, בערך בשנת ה'תק"א[1]. עלה לצפת בה'תק"ל[2] ולמד אצל חכמיה; יצא כשד"ר לפרס. הגיע לבוכרה בה'תקנ"ג[3] ונעשה לרבה הראשי כשלושים שנה; נפטר בה בכ"ג בכסלו ה'תקפ"ג. תלמיד אביו, רבי משה ממאן ורבי יהודה אפרים מונסונייגו ורבי יהודה קוריאט. מחיה יהדות בוכרה: שד"ר מצפת שהשתקע בבוכרה, הקים בה בית דין, ישיבה, תלמוד תורה, שחיטה ומקווה, הנהיג את נוסח הספרדים ואת לימוד הזוהר והקבלה. בית דינו היה לבית הדין המרכזי של אסיה התיכונה, ובהשפעתו החלה עליית יהודי בוכרה לארץ ישראל בשנת 1827.

הערות [1] לפי מקורות אחרים נולד בשנת 1752. [2] ה'תק"ל היא שנת 1770. [3] ה'תקנ"ג היא שנת 1793.

המלאך

רבי אברהם המלאך

1741–1776

5501–5536 · ה'תק"א–ה'תקל"ו

למד במזריטש אצל אביו המגיד, והיה חברותא של רבי שניאור זלמן מלאדי. התבודד שנים רבות מבלי לראות פני איש בפסטוב שליד קייב, ושם נקבר. תלמיד אביו המגיד ממזריטש. בעל חסד לאברהם. בנו ותלמידו של המגיד ממזריטש. נקרא "המלאך" בשל קדושתו ופרישותו, ובשל כך סירב למלא את מקום אביו. במצוות המגיד היה חברותא של רבי שניאור זלמן מלאדי: הוא לימד את רבי שניאור זלמן "חסידות" ורבי שניאור זלמן לימד אותו "נגלה". רבי שניאור זלמן כינה אותו "הקדוש", ויש שראו בו תלמיד חבר שלו. סבו של רבי ישראל מרוז'ין, והלחין ניגוני דביקות. שנת לידתו אינה ודאית[1].

הערות [1] בקטגוריות המכלול מצוינת שנת לידה 1739.

המגיד מדובנא

רבי יעקב קרנץ מדובנא

1741–1804

5501–5565 · ה'תק"א–ה'תקס"ה

נולד בליטא, בעיר ז'טל הסמוכה לווילנה. לימד בפולין, בעיר מזריטש, הלכה לבחורים בבית המדרש ודרש לפני הקהל; לאחר מכן קיבל שכר מהקהילה על דרשותיו. כיהן כמגיד בעיר בווהלין, בעיר דובנא, 18 שנה. ישב בערוב ימיו בפולין, בעיר זמושץ, ונפטר ונקבר בה בי"ז בטבת תקס"ה. בעל אהל יעקב – על התורה, קול יעקב – על חמש מגילות, כוכב מיעקב – על ההפטרות, אמת ליעקב – על הגדה של פסח, ספר המידות – מידות. המפורסם שבמגידי דורו, ששימש 18 שנה מגיד בדובנא. נודע במשליו השנונים והקולעים ביידיש, והתרחק מדרשות של הפחדה ותיאורי גיהנום. מסופר שהגאון מווילנה ביקש לשמוע מדרשותיו. ספריו יצאו לאור לאחר מותו בידי אברהם דב בער פלאם, ותנועת המוסר סייעה לתפוצתם.

ר' חי טייב לא מת

רבי יצחק חי טייב

1743–1837

5503–5597 · ה'תק"ג–ה'תקצ"ז

ריכז סביבו תלמידים רבים בתוניסיה, בעיר תוניס; חי בה בעוני ובלא משרה רשמית; נקבר בה[1]. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במקור. בעל חלב חיטים – לקט מכתביו. מקובל ובעל מופת מרבניה החשובים של יהדות תוניסיה, שהתפרסם בבקיאותו בתלמוד ובחכמת הקבלה. לפי האגדה נוסף על מצבתו "לא" לפני "מת", ומכאן כינויו "ר' חי טייב לא מת". אחיינו של בעל "ערך השולחן".

הערות [1] קברו נמצא כיום בבית הקברות בורג'ל.

רבי חיים פינטו הגדול

רבי חיים פינטו

1743–1845

5503–5605 · ה'תק"ג–ה'תר"ה

נולד במרוקו, בעיר אגאדיר; עזב אחרי פטירת אביו ומשבר כלכלי בעיר. למד בעיר מוגדור בישיבת ר' יעקב ביבאס; כיהן כרב הקהילה מ־1769 וייסד את בית הדין הראשון בעיר; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי יעקב ביבאס. בעל אלי ארוממנהו – פיוט לחנוכה, חיבורים בהלכה, בקבלה ובאגדה. מגדולי רבני מרוקו, רב, דיין ומקובל במוגדור, שמונה לרב הקהילה בצעירותו. כונה "אביר לב" בשל תקיפותו בהלכה, ודאג לענייי עירו. סיפורי ניסים רבים מיוחסים לו, וקברו במוגדור הוא מקום עלייה לרגל.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

רבי משה לייב מסאסוב (הרמ"ל)

רבי משה יהודה לייב ארבליך מסאסוב

1745–1807

5505–5567 · ה'תק"ה–ה'תקס"ז

נולד בשנת תק"ה בגליציה, בעיר ברודי, לאב מתנגד לחסידות. למד במורביה, בעיר ניקלשבורג, 13 שנים אצל רבי שמואל שמעלקא הורוביץ. ישב בפולין, בעיר אפטא, ופעל בה להפצת החסידות. פעל בגליציה, בעיר סאסוב, שהפכה בזכותו למרכז חסידי חשוב; נפטר בד' בשבט תקס"ז ונקבר בה. תלמיד רבי שמואל שמעלקא הורוביץ מניקלשבורג – רבו המובהק ורבי אלימלך מליז'נסק. בעל חידושי הרמ"ל – על הש"ס והתורה[1], ליקוטי רמ"ל, תורת הרמ"ל. אדמו"ר בדור השלישי והרביעי של החסידות, רבם של אלפי חסידים וממפיצי החסידות הבולטים בגליציה. מפורסם בדאגתו לזולת ובאהבת ישראל, ועסק רבות בפדיון שבויים. מתלמידיו: רבי צבי הירש מזידיטשוב, רבי מנחם מנדל מקוסוב והיהודי הקדוש מפשיסחא.

הערות [1] הספר נערך בשלושה כרכים בידי צאצאו הרב נחמיה שפירא, בשנת תרפ"א.

הרבי מרימנוב

רבי מנחם מנדל מרימנוב

1745–1815

5505–5575 · ה'תק"ה–ה'תקע"ה

נולד באשכנז, בעיר המבורג. כיהן כרב העיירה בגליציה, בעיירה פריסטיק, משנת תקמ"ו. כיהן כרב ואדמו"ר בעיר רימנוב משנת תקס"ו; נפטר ונקבר בה בי"ט באייר תקע"ה. תלמיד המגיד ממזריטש ורבי שמעלקא מניקלשבורג ורבי אלימלך מליז'נסק. בעל מנחם ציון – דרשותיו[1], דברי מנחם – על התנ"ך והמסורה, עטרת מנחם – חידושים, שיחות והנהגות, אילנא דחיי. אדמו"ר ראשון לחסידות רימנוב, מארבעת המפיצים הראשונים של החסידות בפולין עם החוזה מלובלין, המגיד מקוז'ניץ והאוהב ישראל. לאחר פטירת רבי אלימלך מליז'נסק עברו אליו רבים מחסידיו. נודע כבעל מופת, דרש 22 שנה על פרשת המן, ותיקן תקנות לבוש הנשמרות בחסידות עד היום. נולד בערך בשנת תק"ה.

הערות [1] הספר נערך בידי תלמידו רבי יחזקאל פנט.

שולחן ערוך הרב (בעל התניא)

רבי שניאור זלמן מלאדי

1745–1812

5505–5572 · ה'תק"ה–ה'תקע"ב

נולד ברוסיה הלבנה, בעיר ליוזנה, ושם ישב ופעל. למד במזריטש אצל המגיד. ישב בלאדי בשנותיו האחרונות. תלמיד המגיד ממזריטש – רבו המובהק ורבי אברהם המלאך ורבי מנחם מנדל מוויטבסק ורבי ישכר בער – המגיד מליובאוויטש, בילדותו. בעל שולחן ערוך הרב, ספר התניא, סידור הרב. מגדולי תלמידי המגיד ממזריטש, מייסד חסידות חב"ד והאדמו"ר הראשון בה, "אדמו"ר הזקן". נאסר בפטרבורג בעקבות הלשנות ושוחרר – "חג הגאולה" י"ט בכסלו.

1745 **1746**

קצות החושן

רבי אריה לייב הכהן הלר

1745–1812

5505–5572 · ה'תק"ה–ה'תקע"ב

נולד בגליציה, בעיר קאלוש. כיהן כרב בעיר רוז'ניאטוב. כיהן כרב בסטרי מ־1788, לימד תלמידים רבים, ונפטר בה. תלמיד רבותיו אינם נזכרים. בעל קצות החושן על שולחן ערוך חושן משפט, אבני מילואים על אבן העזר, שב שמעתתא. קצות החושן – ספר יסוד בלימוד ההלכה ובעולם הישיבות; חיברו בעוני מרוד בשנות השלושים לחייו. ידידו בעל נתיבות המשפט השיג עליו, והוא השיב ב"משובב נתיבות". אחיו רבי יהודה כהנא הלר בעל קונטרס הספיקות.

החוזה מלובלין

רבי יעקב יצחק הלוי הורוויץ מלובלין

1745–1815

5505–5575 · ה'תק"ה–ה'תקע"ה

נולד בפולין, בעיר יוזפוב בשנת תק"ה, וגדל בטרנוגרוד. למד בגליציה, בעיר שיניאווה, בישיבת רבי שמעלקא. הנהיג עדת חסידים בעיר לנצוט בסביבות תק"מ. הקים בפולין, בעיר לובלין, בשנת תקנ"ד בית מדרש ואת מרכז חצרו; נפטר ונקבר בה בט' באב תקע"ה. תלמיד רבי אלימלך מליז'נסק והמגיד ממזריטש ורבי שמעלקא מניקלשבורג. בעל דברי אמת, זיכרון זאת, זאת זיכרון. לאחר פטירת רבו רבי אלימלך מליז'נסק נעשה לגדול מנהיגי החסידות בגליציה ופולין, והפך את לובלין למוקד חסידי חשוב. כונה "החוזה" בשל ראייתו הרוחנית. הדגיש את מחויבות הצדיק לסייע לחסידיו גם במישור החומרי, וסמך אדמו"רים וראשי שושלות; מתלמידיו היהודי הקדוש, רבי שמחה בונים מפשיסחה, הבני יששכר ורבי נפתלי מרופשיץ.

מקום / אזור: אשכנז · איטליה · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

רבי דוד מלעלוב
רבי דוד בידרמן מלעלוב
1746–1814
5506–5574 · ה׳תק״ו–ה׳תקע״ד

נולד בפולין, בביאלה הסמוכה ללעלוב[1], בשנת תק״ו. ייסד בעיר לעלוב את חסידות לעלוב והיה האדמו״ר הראשון שלה; נפטר ונקבר בה בז׳ בשבט תקע״ד. תלמיד רבי אלימלך מליז׳נסק והחוזה מלובלין והמגיד מקוז׳ניץ. בעל מגדל דוד – סיפורים ואגדות עליו[2]. האדמו״ר הראשון ומייסד חסידות לעלוב, תלמיד החוזה מלובלין. גדל במשפחה שהתנגדה לחסידות. דמות עממית שהדגישה אהבת ישראל וחמלה על בעלי חיים. קירב את רבי יעקב יצחק מפשיסחה לחסידות, ובנו רבי משה נעשה חתנו. מתלמידיו רבי יצחק מוארקא וד״ר חיים דוד ברנהרד. לא חיבר ספר, וסיפוריו כונסו ב״מגדל דוד״.

הערות [1] מקום לידתו שנוי במחלוקת; יש מקורות שמזכירים את פראדלא הסמוך לשטוקטשין. [2] הספר נערך לאחר מותו ונדפס בפיוטרקוב בשנת תר״צ.

הרש״ם
רבי ששון מרדכי שנדוך
1747–1830
5507–5590 · ה׳תק״ז–ה׳תק״צ

נולד בעיראק, בעיר בגדאד; היה ממונה על הכתובות והקידושין מ־1812, מוהל, שוחט וחזן בבית הכנסת הגדול; נפטר ונקבר בה. תלמיד רבי צדקה חוצין הראשון. בעל קול ששון, דבר בעתו – הדרכה לעבודת ה׳ ומוסר, מזמור לאסף – דינים, דרושים ופיוטים, אמרי ששון – מוסר, תהילה לדוד – פירוש קבלי לתהלים קמ״ה. מחכמי בגדאד, מקובל ובעל מופת, הידוע גם כחכם ששון עג׳מי. היה משורר ומלחין, ופיוטיו מושרים עד היום בקהילות יהודי עיראק; כאמן עשה דגם של המשכן וציור של בית המקדש.

האוהב ישראל
רבי אברהם יהושע השיל מאפטא
1748–1825
5508–5585 · ה׳תק״ח–ה׳תקפ״ה

נולד בז׳מיגריד בשנת תק״ח. כיהן כרב העיירה בגליציה, בעיירה קולבסוב, ומתק״ס כיהן כרב בפולין, באפטא. כיהן כרב בנסיכות מולדובה, בעיר יאסי, מתקס״ח, בהזמנת הבנקאי החסיד יחיאל דניאל. התיישב בפודוליה, בעיר מז׳יבוז׳, בתקע״ג; נפטר ונקבר בה סמוך לקבר הבעש״ט בה׳ בניסן תקפ״ה. תלמיד רבי אלימלך מליז׳נסק ורבי יחיאל מיכל מזלוטשוב. בעל אוהב ישראל, ז׳יטומיר תרכ״ה, תורת אמת, לבוב תרי״א, אגרות האוהב ישראל. מגדולי תלמידי רבי אלימלך מליז׳נסק, ואבי שושלת אפטא-זינקוב וקופיטשניץ. בשנותיו האחרונות היה זקן האדמו״רים בדורו ודעתו נחשבה בקרב כל החסידים; רוב אדמו״רי החסידות שאחריו היו מתלמידיו. התנגד להפצת הזוהר להמון העם ולהדפסת ״סיפורי מעשיות״. תכונתו הבולטת – אהבת ישראל.

מייסד ישיבת וולוז׳ין
רבי חיים מוולוז׳ין
1749–1821
5509–5581 · ה׳תק״ט–ה׳תקפ״א

למד בוילנה אצל הגר״א מגיל 19. כיהן כרב העיירה בוולוז׳ין מ־1774 ועד מותו, וייסד בה את ישיבת עץ חיים. כיהן כרב בוילקומיר שנה אחת בלבד. תלמיד רבי רפאל זיסקינד הכהן מהמבורג והשאגת אריה – רבי אריה לייב גינצבורג והגאון מווילנה, הגר״א. בעל נפש החיים, רוח חיים על פרקי אבות, שו״ת חוט המשולש. תלמידו הבולט ביותר של הגר״א. ייסד את ישיבת עץ חיים בוולוז׳ין, ״אם הישיבות״, והיה לאבי הישיבות הליטאיות. היה הסמכות הרבנית של עליית תלמידי הגר״א ושל הפרושים בארץ ישראל.

1746
1750

רבי מרדכי מקרמניץ
1746–1820
5506–5580 · ה׳תק״ו–ה׳תק״פ

נולד בשנת תק״ו כבן זקונים לרבי יחיאל מיכל מזלוטשוב. למד אצל רבי אלימלך מליז׳נסק. כיהן כאדמו״ר בוולין, בעיר קרמניץ, אחרי פטירת אביו; נפטר בי״ג בתמוז תק״פ. תלמיד אביו רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב ורבי אלימלך מליז׳נסק. בעל תפילה ישרה – סידור על פי האר״י, ״סידור ברדיטשוב״. אדמו״ר בדור השלישי לחסידות ומגדולי האדמו״רים בדורו; חסידים רבים מוולין נסעו אליו. מתלמידיו רבי מאיר מפרמישלאן, רבי אברהם דב מאבריטש, בעל ״בת עין״, וגם רבי נתן מברסלב החל אצלו את דרכו בחסידות.

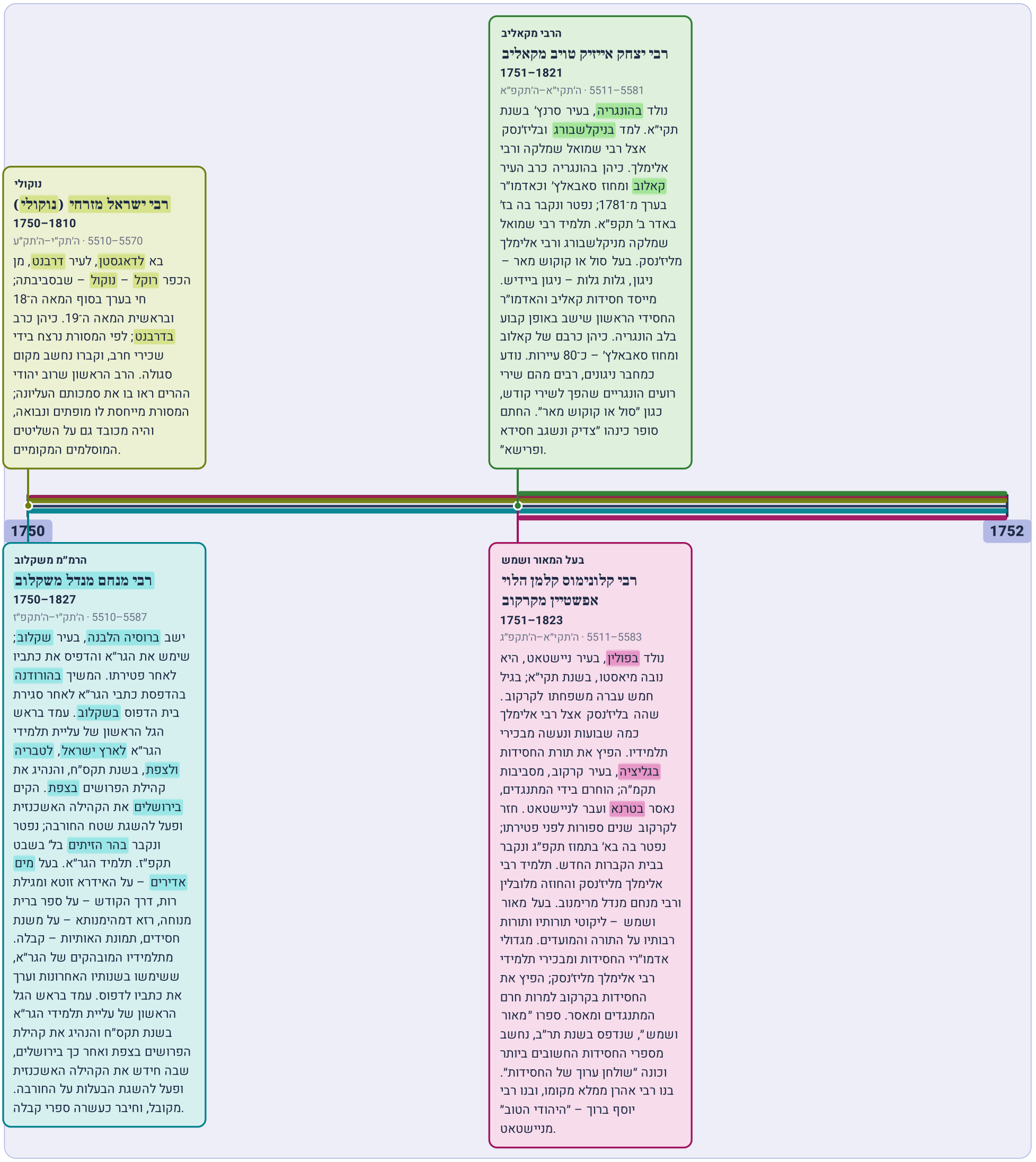
המלאך רפאל
רבי רפאל בירדוגו
1747–1822
5507–5582 · ה׳תק״ז–ה׳תקפ״ב

נולד במרוקו, בעיר מקנס, ולמד בעוני. כיהן בעיר מקנס כדיין וכאב״ד והיה מנהיג הקהילה. תלמיד אביו רבי מרדכי בירדוגו. בעל משפטים ישרים – שו״ת, לשון לימודים – תרגום ופירוש לתורה בערבית יהודית, מי מנוחות – דרשות על התורה, תורות אמת – על השולחן ערוך, רוקח מרקחת – על אגדות התלמוד. מגדולי חכמי ופוסקי מרוקו, מקובל ודרשן, שכונה ״המלאך רפאל״ בזכות גדלותו וחסידותו. הנהיג את קהילת מקנס בשנות פרעות ומגפות ותיקן לה תקנות רבות.

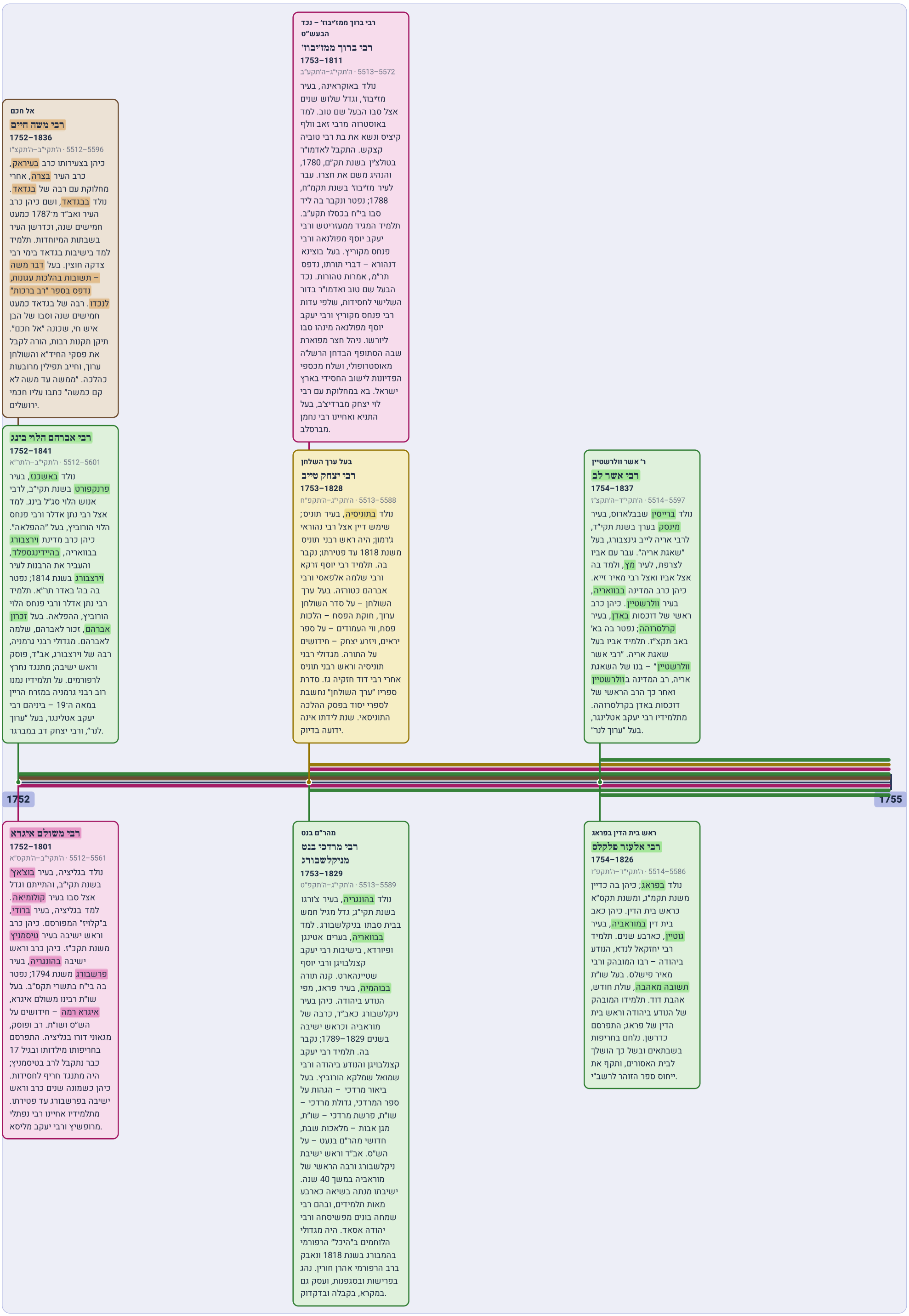
חיי אדם
רבי אברהם דנציג
1748–1820
5508–5580 · ה׳תק״ח–ה׳תק״פ

נולד בדנציג. למד בפראג, בישיבת הנודע ביהודה. שימש דיין בוילנה, ושם נפטר ונקבר. תלמיד רבי יוסף ליברמן מפראג והנודע ביהודה. בעל חיי אדם – אורח חיים, חכמת אדם – יורה דעה, נשמת אדם. ספריו נכתבו להלכה למעשה ונלמדו בציבור; בערים רבות קמו בתי כנסת ״קלויז חיי אדם״. כיהן רשמית כרב ודיין בווילנה רק אחרי שירד מנכסיו, בסביבות תק״ע. העריץ את הגר״א, ״יחיד בדורו״, והיה מחותנו.

מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז



מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס



מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

הישמח משה

רבי משה טייטלבוים מאוהעל

1758–1841

5519–5601 · ה'תקי"ט–ה'תר"א

נולד בגליציה, בעיר פרעמישלא, בשנת תקי"ט. כיהן כרב בעיירה שינווא מתקמ"ד. כיהן כרב ואב"ד בהונגריה, בעיר איהל, מתקס"ח; אלפים נסעו אליו. נפטר ונקבר באוהעל בכ"ח בתמוז תר"א. תלמיד החוזה מלובלין – תלמיד מובהק ורבי מנחם מנדל מרימנוב והמגיד מקוז'ניץ ו"אוהב ישראל" מאפטא. בעל ישמח משה – על התורה ונ"ך, תפילה למשה – על תהלים, השיב משה – שו"ת, מעין טהור – הלכות נדה ביידיש. רבה של איהל שבהונגריה, מראשי מפיצי החסידות בהונגריה ואבי שושלת סיגט־סאטמר. בהשפעת חתנו, בעל "אריה דבי עילאי", נעשה תלמיד מובהק של החוזה מלובלין. עסק רבות בחלוקת קמיעות, ועורר בכך את התנגדות רבי נפתלי מרופשיץ. מכונה על שם ספרו "ישמח משה".

השרף מסטרליסק

רבי אורי מסטרליסק

1757–1826

5517–5586 · ה'תקי"ז–ה'תקפ"ו

נולד בפולין־ליטא, בעיר יאנוב. החל להנהיג חסידים בגליציה, בעיר לבוב, עם הירצחו של רבי שלמה מקרלין בשנת תקנ"ב. פעל בעיר סטרליסק, מרכז חצרו; נפטר בה באמצע תפילת שחרית בכ"ג באלול תקפ"ו ונקבר בה. תלמיד רבי אלימלך מליז'נסק ורבי שלמה מקרלין והחוזה מלובלין. בעל אמרי קדוש – דברי תורתו. אדמו"ר המכונה "השרף", ממפיצי החסידות בגליציה ומייסד שושלת סטרליסק. החל להנהיג חסידים בלבוב עם הירצחו של רבו רבי שלמה מקרלין, וכמוהו נודע בתפילתו הנלהבת. התנגד לשימוש במופתים והנהיג את חסידיו בדרך של עבודת ה' מתוך עוני. נפטר באמצע תפילת שחרית. בין תלמידיו רבי שלום מבעלז.

רב לייפניק

רבי בנימין וולף איגר

1756–1795

5516–5555 · ה'תקט"ז–ה'תקנ"ה

נולד ברוטרדם. כיהן כרב העיר בצילץ מגיל עשרים ושבע. עמד בראש ישיבה בברסלאו, עיר חמיו רבי יצחק יוסף תאומים. כיהן כרב בלייפציג ובלייפניק שבמוראביה, ונפטר ונקבר בלייפניק. תלמיד אביו רבי עקיבא איגר הראשון מפרשבורג, מחבר "משנת דר' עקיבא". בעל יער הלבנון – חידושים לתלמוד[1]. דודו ורבו של רבי עקיבא איגר, שלמד אצלו בישיבתו בברסלאו. היה מחותנו של בעל "נודע ביהודה". רוב כתביו לא נדפסו, וחידושיו משוקעים בספרי בני דורו ובפרט בשו"ת רעק"א.

הערות . [1] הספר נשאר בכתב יד

1755

1760

מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז

בעל "אור לשמים"

רבי מאיר הלוי רוטנברג מאפטא

1760–1827

5520–5587 · ה'תק"כ–ה'תקפ"ז

נולד בפולין בשנת תק"ך לרבי שמואל סגל הלוי רוטנברג, מצאצאי השל"ה; התייתם מאביו בנעוריו. למד בישיבת רבי יצחק אברהם הכהן כ"ץ, בעל "כתר כהונה". נתקבל לרב בעיר סטאבניץ בעודו צעיר, כשעבר רבו לפינצ'וב. כיהן כרב העיר אפטא לאחר שעזבה רבי אברהם יהושע השל; נפטר בה בכ"ה בתמוז תקפ"ז. תלמיד החוזה מלובלין. בעל אור לשמים – על התורה, על דרך הפרד"ס. אדמו"ר ורב העיר אפטא, אבי שושלת אפטא. תלמיד החוזה מלובלין; לאחר פטירת החוזה בחרו בו רבים מתלמידיו לרבם. בקיא בש"ס ופוסקים ובתורת הנסתר. התנגד לדרכו החדשה של רבי שמחה בונים מפשיסחה.

בעל "מטה אפרים"

רבי אפרים זלמן מרגליות

1760–1828

5520–5588 · ה'תק"כ–ה'תקפ"ח

נולד בגליציה בי"ט בכסלו תקכ"א לרב מנחם מאניש מרגליות. למד אצל דודו רבי אלכסנדר סנדר מרגליות ובישיבת רבי יצחק אייזיק מקוריץ. כיהן תקופה קצרה כרב העיר אוהנוב. ישב בעיר ברודי, מחכמי ה"קלויז"; נפטר בה בכ"ד באב תקפ"ח. תלמיד רבי אלכסנדר סנדר מרגליות. בעל מטה אפרים – מנהגי אלול והימים הנוראים, שו"ת בית אפרים, שערי אפרים, מעלות היוחסין. מחכמי הקלויז בברודי ומחשובי הפוסקים בדורו, בן דורו של רבי עקיבא איגר. נודע גם בעושרו ממסחר ביהלומים. ספרו "מטה אפרים" נעשה לספר היסוד במנהגי הימים הנוראים. מתלמידיו מהר"ץ חיות.

1760

1761

רבי נפתלי מרופשיץ

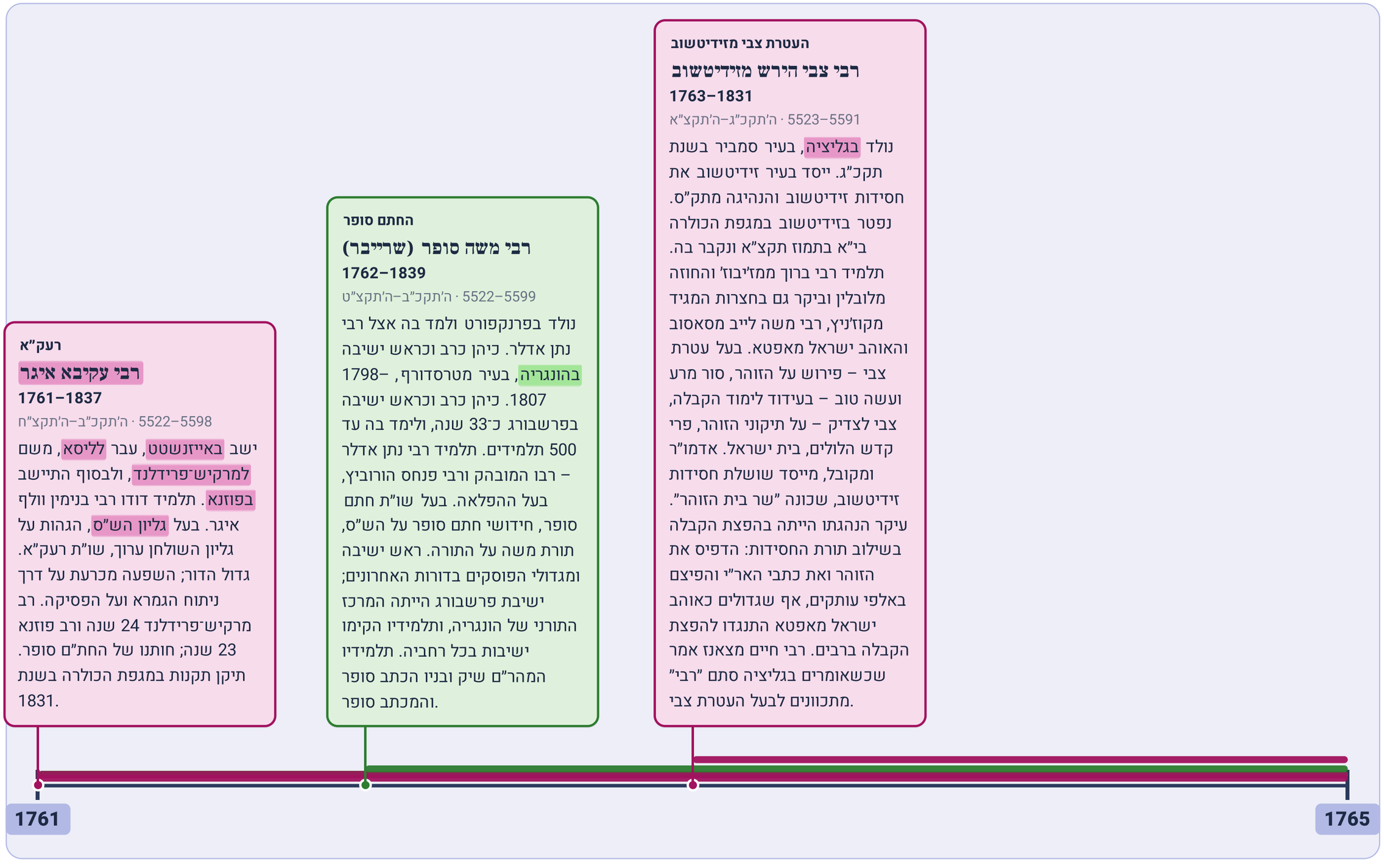
רבי נפתלי צבי הורוביץ מרופשיץ

1760–1827

5520–5587 · ה'תק"כ–ה'תקפ"ז

למד בגליציה, בעיר טיסמניץ, אצל דודו רבי משולם איגרא. כיהן ברבנות שנים רבות בעיר רופשיץ; ייסד בה את חסידות רופשיץ והיה אדמו"ר בה מתקע"ה. כיהן במשותף ברבנות הערים לינסק, סטריז'וב וסאנוק. נפטר ונקבר בעיר לנצוט בי"א באייר תקפ"ז. תלמיד רבי מנחם מנדל מרימנוב והחוזה מלובלין ורבי אלימלך מליז'נסק. בעל זרע קודש – על התורה והמועדים, אילה שלוחה – על התורה. אדמו"ר בגליציה ומייסד חסידות רופשיץ; החל לכהן באדמו"רות לאחר פטירת רבותיו בשנת תקע"ה והיה לגדול אדמו"רי גליציה בדורו. נולד בשבועות תק"כ, יום פטירת הבעש"ט. התפרסם בפקחותו ובאמרותיו השנונות. בין תלמידיו רבי חיים מצאנז ורבי יצחק אייזיק מקומרנא; את מקומו מילא חתנו רבי אשר ישעיה רובין.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס



מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז

הסבא קדישא מראדושיץ
רבי ישכר בער מראדושיץ
1765–1843
5525–5603 · ה'תקכ"ה–ה'תר"ג
בצעירותו התגורר בפולין, בעיר חמלניק, ושירת שם את רבי אליעזר ליפא וייסבלום. כיהן כרב ואדמו"ר בעיר ראדושיץ. כיהן כרב בעיר פשדבורז'; נפטר בי"ח בסיוון תר"ג. תלמיד רבי אלימלך מליז'נסק והחוזה מלובלין והיהודי הקדוש מפשיסחה. "הסבא קדישא מראדושיץ" – אדמו"ר חסידי, אבי שושלת ראדושיץ ובעל מופת. בנו של משמש המגיד ממזריטש. למד אצל רבי אלימלך מליז'נסק, רבי משה לייב מסאסוב, החוזה מלובלין, המגיד מקוז'ניץ, רבי מנחם מנדל מרימנוב, היהודי הקדוש ורבי אברהם יהושע השל מאפטא. מתלמידיו רבי חיים מאיר יחיאל ממוגלניצא ובעל "תפארת שלמה" מראדומסק.

ראש על אר"ץ רבה
רבי אברהם ענתיבי
1765–1858
5525–5618 · ה'תקכ"ה–ה'תר"ח
נולד בסוריה, בעיר חלב, ולמד בה אצל אביו ואצל רבי רפאל שלמה לניאדו. כיהן כרב הראשי ואב"ד בחלב ארבעים שנה, בשנים 1818–1858; תיקן תקנות רבות לקהילה. תלמיד אביו, רבי יצחק ענתיבי ורבי רפאל שלמה לניאדו. בעל יושב אהלים – דרושים על התורה, מר ואהלות – שו"ת, פני הבית – על תורת הבית לרשב"א ועל בית יוסף, חכמה ומוסר – ספר מוסר. רבה הראשי של חלב, דיין, מקובל, דרשן ופייטן. בתשובותיו עסק במסים ובסכסוכי מסחר בתקופת משבר כלכלי. כתב פיוטים על לחני שירים ערביים כדי להרחיק את בני קהילתו משירי עגבים, וחלקם נכנסו לשירת הבקשות.

1765 1766

רבי בונים מפשיסחה – קול שמחה
רבי שמחה בונים מפשיסחה
1765–1827
5525–5587 · ה'תקכ"ה–ה'תקפ"ז
נולד בפולין, בעיר וודז'יסלאב, לרבי צבי הירש, מגיד העיר. למד בניקלשבורג ובמטרסדורף, בישיבות רבי מרדכי בנעט ורבי ירמיה. בצעירותו עסק במסחר כסוכן בלייפציג. כיהן כאדמו"ר בפולין, בעיר פשיסחה, ממלא מקום היהודי הקדוש[1]; נפטר ונקבר בה בי"ב באלול תקפ"ז. תלמיד היהודי הקדוש מפשיסחה – רבו המובהק והחוזה מלובלין ורבי מרדכי בנעט. בעל קול שמחה – ליקוט תורתו, קול מבשר. אדמו"ר פשיסחה השני, ממשיך דרכו של היהודי הקדוש, שהעמיק ושכלל את שיטת פשיסחה. בצעירותו עסק במסחר ולמד רוקחות, שפות ומדעים. מתלמידיו: רבי מנחם מנדל מקוצק, רבי יצחק מוורקא, החידושי הרי"ם[2] ובעל מי השילוח. לא כתב את תורתו; חלקה נלקטה ב"קול שמחה". נולד בשנת תקכ"ה[3].

הערות [1] כיהן כאדמו"ר בפשיסחה בשנים תקע"ד–תקפ"ז. [2] החידושי הרי"ם הוא מייסד גור. [3] לפי דעה אחרת נולד בשנת תקכ"ז.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

רבי אהרן מסטרשלה

רבי אהרן הלוי הורביץ מסטרשלה

1766–1828

5526–5589 · ה'תקכ"ו–ה'תפ"ט

נולד במחוז ויטבסק, בעיר אסבה בשנת תקכ"ו. היה בליאדי מבני ביתו ומתלמידיו המובהקים של בעל התניא, ומדריך לאברכים. התגורר באורשה כשרבו הורה לו לעזוב את ליאדי. הקים בסטרשלה חצר משלו מתקע"ג; נפטר ונקבר בה בכ"ב בתשרי תקפ"ט. תלמיד רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל התניא. בעל שערי היחוד והאמונה – ביאור על שער היחוד והאמונה שבתניא, שקלוב תק"פ, שערי עבודה, עבודת הבינונים – ביאור על התניא, עבודת הלוי, הגדה של פסח עם פירוש סוד קדושים, שער התפלה – על עבודת התפילה. מבני ביתו ומתלמידיו המובהקים של בעל התניא, ופעל לשחרורו ממאסר. חלק על רבי דובער, האדמו"ר האמצעי, בהבנת ספר התניא, במקומו של הרבי בחיי החסיד ובשאלת ההתפעלות בתפילה. לאחר פטירת רבו הקים חצר משלו, חסידות סטרשלה, וכתב ביאורים בחסידות בסגנון פשוט ובהיר. ניגוניו נכללו בניגוני חב"ד.

בעל "אהבת שלום"

רבי מנחם מנדל הגר מקוסוב

1768–1825

5528–5586 · ה'תקכ"ח–ה'תקפ"ו

נולד בגליציה, בעיר קולומיאה, בשנת תקכ"ח. קיבל את הרבנות בעיר קוסוב לאחר עליית רבו לארץ ישראל; כיהן בה כאדמו"ר בשנים תק"ס–תקפ"ו. נפטר ונקבר בקוסוב בי"ז בחשוון תקפ"ו. תלמיד רבי משה לייב מסאסוב ורבי זאב וולף מצ'רני־אוסטראה ורבי משולם פייבוש מזברז'. בעל אהבת שלום – על התורה. אבי שושלת חסידות קוסוב, שממנה יצאה חסידות ויז'ניץ. קיבל את רבנות קוסוב לאחר עליית רבו רבי זאב וולף מצ'רני־אוסטראה לארץ ישראל, ותוך זמן קצר היה למורה דרכם של אלפי חסידים. ספרו "אהבת שלום" נמנה עם ספרי היסוד בחסידות. רבו רבי משה לייב מסאסוב מסר לו את ילדיו לגדלם.

1766

1770

היהודי הקדוש

רבי יעקב יצחק רבינוביץ' מפשיסחה

1766–1813

5526–5574 · ה'תקכ"ו–ה'תקע"ד

אביו רבי אשר כיהן כדרשן בפולין, בעיר פשדבוז'. עמד בצעירותו בראש הישיבה בעיר אפטא. הצטרף בעיר לובלין לחוג תלמידי החוזה. הקים חצר בעיר פשיסחה; נפטר ונקבר בה בי"ט בתשרי תקע"ד. תלמיד רבו המובהק החוזה מלובלין ורבי משה לייב מסאסוב – בהשפעתו הצטרף לחסידות ורבי אריה לייב חריף היילפרין בעל "חידושי מהר"א". בעל תורת היהודי הקדוש – ליקוט תורותיו, כתבי קודש – ליקוט דברי תורתו, נפלאות היהודי – סיפורים ותורות. מייסד חסידות פשיסחה, שהתאפיינה בחריפות ולמדנות, המעטת העיסוק במופתים והתעמקות בפנימיות. העדיף חוג מצומצם של למדנים על פני ההנהגה העממית של רבו החוזה, דבר שהביא לנתק ביניהם. ממשיכי דרכו: רבי שמחה בונים מפשיסחה ורבי מנחם מנדל מקוצק, ומתלמידיו גם רבי יצחק מוורקא ורבי חנוך הניך מאלכסנדר.

מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז

הנתיבות – בעל החוות דעת

רבי יעקב לורברבוים מליסא

1770–1832

ה'תק"ל–ה'תקצ"ב · 5530–5592

נולד בגליציה, בעיר זבארוב, בשנת תק"ל. כיהן כרב ואב"ד בעיר קאלוש בשנים תקנ"א–תקס"ט; כתב בה רבים מספריו. כיהן כרב בפולין, בעיר ליסא, בשנים תקס"ט–תקפ"א; הישיבה גדלה בימיו במאות תלמידים. כיהן כרב בגליציה, בעיר סטרי, מתקפ"ח; נפטר ונקבר בה בכ"ה באייר תקצ"ב. תלמיד גדל בבית רבי יוסף תאומים[1] ורבי משולם איגרא מטיסמניץ. בעל נתיבות המשפט – על חושן משפט[2], חוות דעת – על יורה דעה[3], מקור חיים – על הלכות פסח, תורת גיטין – על אבן העזר, יאיר נתיב – תשובות לקצות החושן. מהבולטים באחרונים ורבה של ליסא, שבה גדלה הישיבה למאות תלמידים. ספריו חוות דעת ונתיבות המשפט[4] התקבלו כספרי יסוד ונלמדים בישיבות ובלימוד ההלכה. נין החכם צבי, ונלחם ללא פשרות ברפורמה בשיתוף עם רעק"א והחתם סופר.

הערות [1] רבי יוסף תאומים הוא בעל הפרי מגדים. [2] הספר נתיבות המשפט הוא משנת תקס"ט. [3] הספר חוות דעת הוא משנת תקנ"ט. [4] בנתיבות המשפט השיג על קצות החושן, שהשיב לו ב"משובב נתיבות".

המגיד מצ'רנוביל

רבי מרדכי טברסקי מצ'רנוביל

1770–1837

ה'תק"ל–ה'תקצ"ז · 5530–5597

נולד באוקראינה, בעיר צ'רנוביל, ושם היה האדמו"ר השני מצ'רנוביל מי"א בחשוון תקנ"ח. נפטר בעיר קייב בכ' באייר תקצ"ז. נקבר באנטיווקה שליד קייב, במקום שהכין בחייו. בעל ליקוטי תורה. האדמו"ר השני בחסידות צ'רנוביל, בנו וממשיכו של רבי מנחם נחום בעל "מאור עיניים". עיירות רבות מינו אותו ל"מגיד מישרים" שלהן. שמונת בניו כיהנו כאדמו"רים ברחבי אוקראינה, ומהם יצאו חסידויות טשרנוביל, טולנה, סקווירא ורחמסטריבקא. בחר את שם המשפחה טברסקי על שם העיר טבריה.

רבי מתתיהו בן שמואל הכהן מזרחי

1770–1830

ה'תק"ל–ה'תק"צ · 5530–5590

חי באזרבייג'ן, בעיר שמאכה, בערך בראשית המאה ה־19. בעל קול מבשר – חיבור בקבלה. מן החכמים המעטים בקרב יהודי ההרים שחיבוריהם נזכרים; כתב בעברית את ספר הקבלה "קול מבשר".

ליקוטי מוהר"ן

רבי נחמן מברסלב

1772–1810

ה'תקל"ב–ה'תקע"א · 5532–5571

נולד בפודוליה, בעיר מז'יבוז', בבית סבו הבעל שם טוב, בא' בניסן תקל"ב. החל לכהן כאדמו"ר באוקראינה, בעיר מדבדיבקה, בשנים תק"ן–תקנ"ח. ישב בפודוליה, בעיר ברסלב, מרכז חסידותו, ובה עברו שמונה שנותיו הפוריות ביותר. בסוף ימיו עבר לעיר אומן שבאוקראינה; נפטר ונקבר בה בי"ח בתשרי תקע"א. תלמיד לא היה לו רב מובהק והושפע מאוד מדודיו רבי אפרים מסדילקוב ורבי ברוך ממז'יבוז'. בעל ליקוטי מוהר"ן, ספר המידות, שיחות הר"ן, סיפורי מעשיות. מייסד חסידות ברסלב והאדמו"ר היחיד שלה – לא מינה יורש, וחסידיו כונו "החסידים המתים". נינו של הבעש"ט; הדגיש התבודדות ושיחה אישית עם ה', שמחה ואמונה פשוטה, והתנגד ללימוד פילוסופיה. ביקורו בארץ ישראל בשנת 1798 היה נקודת מפנה במשנתו. עורר התנגדות עזה בחייו; תלמידו רבי נתן העלה את תורתו על הכתב.

אדמו"ר האמצעי

רבי דובער שניאורי

1773–1827

ה'תקל"ד–ה'תקפ"ח · 5534–5588

נולד בתחומי האימפריה הרוסית, בעיר ליוזנה, בט' בכסלו תקל"ד. עבר לגור ברוסיה, בעיר לובביץ', עם עלייתו לאדמו"רות בשנת תקע"ג, ומשם הנהיג את החסידות. ייסד באוקראינה, בפלך חרסון, מושבות חקלאיות יהודיות בשנת 1815. נפטר בעיר ניז'ין ביום הולדתו, ט' בכסלו תקפ"ח, ונקבר בה; על קברו הוקם אוהל. תלמיד אביו, רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל התניא. בעל תורת חיים – מאמרים על בראשית ושמות, שער היחוד – השתלשלות, שערי אורה – חנוכה ופורים, אמרי בינה – קריאת שמע ותפילין, קונטרס ההתפעלות – התבוננות, פסקי דינים – הלכה. האדמו"ר השני בשושלת חב"ד בשנים תקע"ג–תקפ"ח, שהעמיק והרחיב את תורת אביו, וביסס את עבודת ההתבוננות כעבודה המרכזית של חסידי ליובאוויטש. כתב ספרי חסידות סדורים, ייסד את קהילת חב"ד בחברון ו־39 מושבות חקלאיות יהודיות. נאסר בעקבות הלשנה ושוחרר בי' בכסלו, יום הנחשב לחג גאולה בחב"ד.

1770 — 1775

ראש ישיבת פיורדא

רבי אברהם בנימין זאב המבורג

1770–1850

ה'תק"ל–ה'תר"י · 5530–5610

נולד באשכנז, בעיר פיורדא בכ"ז בטבת תק"ל. למד בישיבת פיורדא אצל רבי צבי הירש חריף ואצל אב"ד העיר רבי משולם זלמן הכהן. עמד בראש ישיבת פיורדא משנת תקנ"ט וסירב לרבנות המבורג ומגנצא; נפטר ונקבר בפיורדא בד' בסיוון תר"י. תלמיד רבי משולם זלמן הכהן. בעל שער הזקנים. ראש ישיבת פיורדא ומבכירי רבני אשכנז בראשית המאה ה־19. בשעה שישיבות אשכנז נסגרו בזו אחר זו שמר על ישיבתו כמרכז התורה המסורתי האחרון בארץ. מתלמידיו רבי יצחק דב במברגר ורבי יעקב אטלינגר.

הראשון לציון

רבי יצחק קובו

1770–1854

ה'תק"ל–ה'תרי"ד · 5530–5614

נולד בארץ ישראל, בעיר ירושלים בשנת תק"ל, לרבי חזקיהו יוסף קובו. ישב זמן מה בעיר חברון. נתמנה לראשון לציון וחכם באשי בירושלים בשנת 1848. יצא כשד"ר למצרים ונפטר בעיר אלכסנדריה בכ"ד באב תרי"ד. בעל דגל מחנה – שו"ת על "מחנה אפרים", אסופי – על המשנה והש"ס, תלי תלים – דרשות על תהילים, יצחק לשוח – דרשות על המקרא. הראשון לציון והחכם באשי, שד"ר ומגדולי חכמי ירושלים במחצית הראשונה של המאה ה־19. תמך בפרושים בבניין חצר החורבה. מתלמידיו רבי חיים חזקיהו מדיני, בעל "שדי חמד".

בעל פאת השולחן

רבי ישראל משקלוב

1770–1839

ה'תק"ל–ה'תקצ"ט · 5530–5599

נולד ולמד ברוסיה הלבנה, בעיר שקלוב; משם יצאה עליית תלמידי הגר"א בשנת תקס"ח. למד בליטא, בעיר וילנה, אצל הגר"א בסביבות תקנ"ו. עלה לארץ ישראל, לעיר צפת, בתקע"ע; היה ממנהיגי עדת הפרושים ושד"ר, והדפיס בה את פאת השולחן בשנת תקצ"ו. כיהן כרב ומנהיג העדה האשכנזית בירושלים לאחר רעידת האדמה של תקצ"ז; נפטר בטבריה ונקבר בה בט' בסיוון תקצ"ט. תלמיד הגר"א. בעל פאת השולחן – הלכות ארץ ישראל לפי שיטת הגר"א, תקלין חדתין – על הירושלמי מסכת שקלים. מבולטי תלמידי הגר"א וממנהיגי עליית תלמידיו לארץ ישראל. עמד בראש עדת הפרושים בצפת, יצא כשד"ר לליטא ושיקם את הקהילה אחרי מגפות, הביזה הגדולה ורעידת האדמה. ניסה לחדש את הסמיכה ושלח שליח לחפש את עשרת השבטים. פעל עם רבי מנחם מנדל משקלוב לבניית החורבה. הקדמתו לפאת השולחן היא מקור חשוב על הגר"א.

בעל אבני צדק

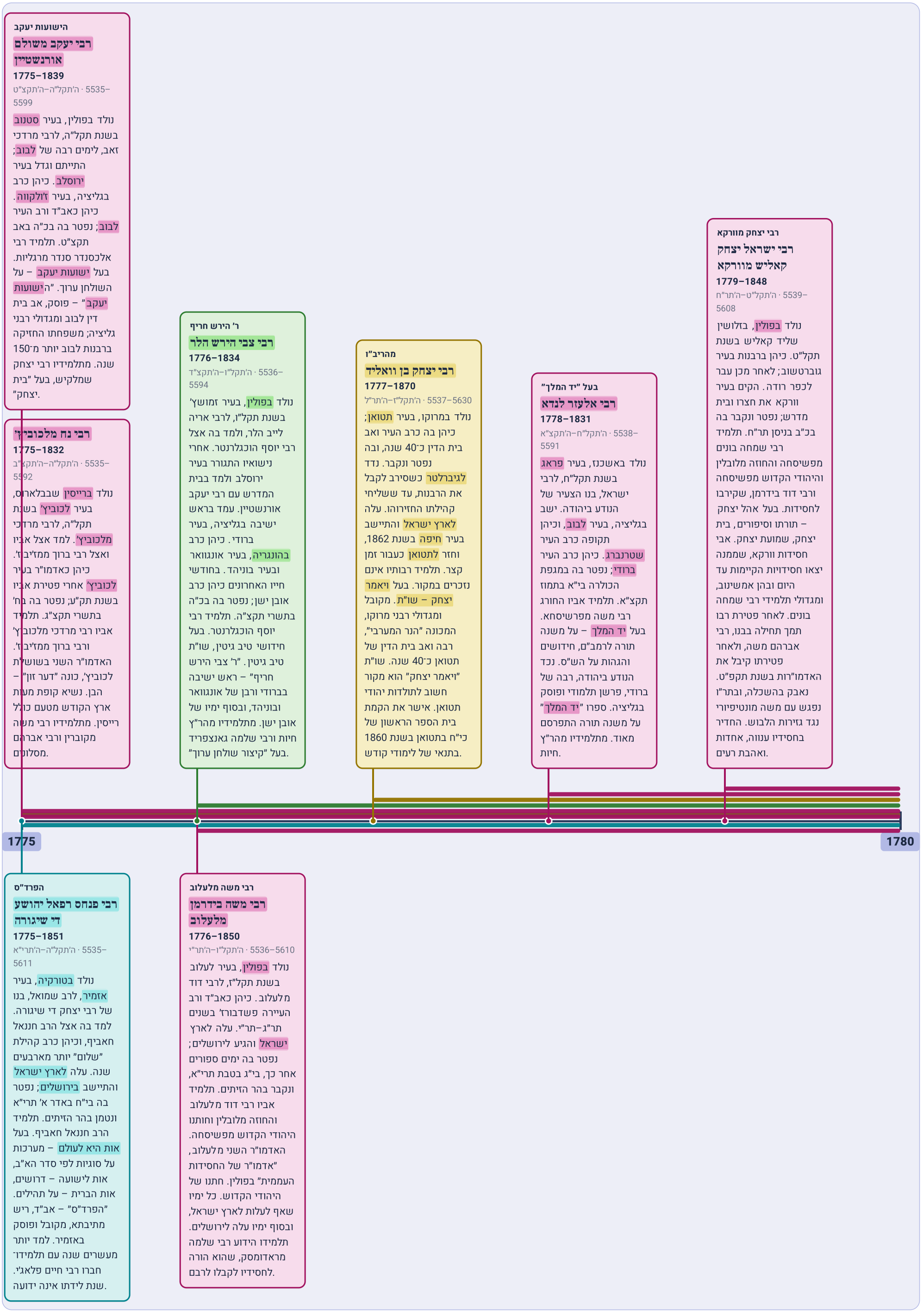
רבי ישועה בסיס

1773–1860

ה'תקל"ג–ה'תר"כ · 5533–5620

נולד בתוניסיה, בעיר תוניס; כיהן כדיין בבית דינו של רבי יצחק טייב. כיהן בעיר תוניס כרב הראשי וראב"ד תוניסיה בשנים 1847–1860 וכראש ישיבה. תלמיד רבי משה סלום – מחבר "ישמח משה" ורבי יצחק טייב – בעל "ערך השולחן" ורבי שאול הכהן מג'רבה – בדקדוק. בעל אבני צדק – על שולחן ערוך אורח חיים ויורה דעה. דיין ומקובל, ראש רבני תוניסיה, שנודע בעיונו העמוק ובחריפותו ובדאגתו לצורכי תלמידיו. בפי יהודי תוניס נקרא "מורינו הרב" ו"גאון עוזנו", ומעשי מופת רבים מיוחסים לו. "נפטר בכתר פז" – בשנת תר"כ בגיל 87.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס



הישועות יעקב
רבי יעקב משולם אורנשטיין
1775–1839
5535 · ה'תקל"ה–ה'תקצ"ט – 5599

נולד בפולין, בעיר סטנוב בשנת תקל"ה, לרבי מרדכי זאב, לימים רבה של לבוב; התייתם וגדל בעיר ירוסלב. כיהן כרב בגליציה, בעיר זׂולקווה. כיהן כאב"ד ורב העיר לבוב; נפטר בה בכ"ה באב תקצ"ט. תלמיד רבי אלכסנדר סנדר מרגליות. בעל ישועות יעקב – על השולחן ערוך. "הישועות יעקב" – פוסק, אב בית דין לבוב ומגדולי רבני גליציה; משפחתו החזיקה ברבנות לבוב יותר מ־150 שנה. מתלמידיו רבי יצחק שמלקיש, בעל "בית יצחק".

רבי נח מלכוביץ'
1775–1832
5535 · ה'תקל"ה–ה'תקצ"ב – 5592

נולד ברייסין שבבלארוס, בעיר לכוביץ' בשנת תקל"ה, לרבי מרדכי מלכוביץ'. למד אצל אביו ואצל רבי ברוך ממז'יבוז'. כיהן כאדמו"ר בעיר לכוביץ' אחרי פטירת אביו בשנת תק"ע; נפטר בה בח' בתשרי תקצ"ג. תלמיד אביו רבי מרדכי מלכוביץ' ורבי ברוך ממז'יבוז'. האדמו"ר השני בשושלת לכוביץ', כונה "דער זון" – הבן. נשיא קופת מעות ארץ הקודש מטעם כולל רייסין. מתלמידיו רבי משה מקוברין ורבי אברהם מסלונים.

ר' הירש חריף
רבי צבי הירש הלר
1776–1834
5536 · ה'תקל"ו–ה'תקצ"ד – 5594

נולד בפולין, בעיר זמושץ' בשנת תקל"ו, לרבי אריה לייב הלר, ולמד בה אצל רבי יוסף הוכגלרנטר. אחרי נישואיו התגורר בעיר ירוסלב ולמד בבית המדרש עם רבי יעקב אורנשטיין. עמד בראש ישיבה בגליציה, בעיר ברודי. כיהן כרב בהונגריה, בעיר אונגוואר ובעיר בוניהד. בחודשי חייו האחרונים כיהן כרב אובן ישן; נפטר בה בכ"ה בתשרי תקצ"ה. תלמיד רבי יוסף הוכגלרנטר. בעל חידושי טיב גיטין, שו"ת טיב גיטין. "ר' צבי הירש חריף" – ראש ישיבה בברודי ורבן של אונגוואר ובוניהד, ובסוף ימיו של אובן ישן. מתלמידיו מהר"ץ חיות ורבי שלמה גאנצפריד בעל "קיצור שולחן ערוך".

מהריב"ו
רבי יצחק בן וואליד
1777–1870
5537–5630 · ה'תקל"ז–ה'תר"ל

נולד במרוקו, בעיר תטואן; כיהן בה כרב העיר ואב בית הדין כ־40 שנה, ובה נפטר ונקבר. נדד לגיברלטר כשסירב לקבל את הרבנות, עד ששליחי קהילתו החזירוהו. עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר חיפה בשנת 1862, וחזר לתטואן כעבור זמן קצר. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במקור. בעל ויאמר יצחק – שו"ת. מקובל ומגדולי רבני מרוקו, המכונה "הנר המערבי", רבה ואב בית הדין של תטואן כ־40 שנה. שו"ת "ויאמר יצחק" הוא מקור חשוב לתולדות יהודי תטואן. אישר את הקמת בית הספר הראשון של כי"ח בתטואן בשנת 1860 בתנאי של לימודי קודש בלבד.

בעל "יד המלך"
רבי אלעזר לנדא
1778–1831
5538 · ה'תקל"ח–ה'תקצ"א – 5591

נולד באשכנז, בעיר פראג בשנת תקל"ח, לרבי ישראל, בנו הצעיר של הנודע ביהודה. ישב בגליציה, בעיר לבוב, וכיהן תקופה כרב העיר שטרנברג. כיהן כרב העיר ברודי; נפטר בה במגפת הכולרה בי"א בתמוז תקצ"א. תלמיד אביו החורג רבי משה מפרשיסחא. בעל יד המלך – על משנה תורה לרמב"ם, חידושים והגהות על הש"ס. נכד הנודע ביהודה, רבה של ברודי, פרשן תלמודי ופוסק בגליציה. ספרו "יד המלך" על משנה תורה התפרסם מאוד. מתלמידיו מהר"ץ חיות.

רבי יצחק מוורקא
רבי ישראל יצחק קאליש מוורקא
1779–1848
5539 · ה'תקל"ט–ה'תר"ח – 5608

נולד בפולין, בזלושין שליד קאליש בשנת תקל"ט. כיהן ברבנות בעיר גוברטשוב; לאחר מכן עבר לכפר רודה. הקים בעיר וורקא את חצרו ובית מדרש; נפטר ונקבר בה בכ"ב בניסן תר"ח. תלמיד רבי שמחה בונים מפשיסחה והחוזה מלובלין והיהודי הקדוש מפשיסחה ורבי דוד בידרמן, שקירבו לחסידות. בעל אהל יצחק – תורתו וסיפורים, בית יצחק, שמועת יצחק. אבי חסידות וורקא, שממנה יצאו חסידויות הקיימות עד היום ובהן אמשינוב, ומגדולי תלמידי רבי שמחה בונים. לאחר פטירת רבו תמך תחילה בבנו, רבי אברהם משה, ולאחר פטירתו קיבל את האדמו"רות בשנת תקפ"ט. נאבק בהשכלה, ובתר"ו נפגש עם משה מונטיפיורי נגד גזירות הלבוש. החדיר בחסידיו ענווה, אחדות ואהבת רעים.

הפרד"ס
רבי פנחס רפאל יהושע די שיגורה
1775–1851
5535 · ה'תקל"ה–ה'תרי"א – 5611

נולד בטורקיה, בעיר אזמיר, לרב שמואל, בנו של רבי יצחק די שיגורה. למד בה אצל הרב חננאל חאביף, וכיהן כרב קהילת "שלום" יותר מארבעים שנה. עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים; נפטר בה בי"ח באדר א' תרי"א ונטמן בהר הזיתים. תלמיד הרב חננאל חאביף. בעל אות היא לעולם – מערכות על סוגיות לפי סדר הא"ב, אות לישועה – דרושים, אות הברית – על תהילים. "הפרד"ס" – אב"ד, ריש מתיבתא, מקובל ופוסק באזמיר. למד יותר מעשרים שנה עם תלמידו־חברו רבי חיים פלאג'י. שנת לידתו אינה ידועה.

רבי משה מלעלוב
רבי משה בידרמן מלעלוב
1776–1850
5536 · ה'תקל"ו–ה'תר"י – 5610

נולד בפולין, בעיר לעלוב בשנת תקל"ז, לרבי דוד מלעלוב. כיהן כאב"ד ורב העיירה פשדבורז' בשנים תר"ג–תר"י. עלה לארץ ישראל והגיע לירושלים; נפטר בה ימים ספורים אחר כך, בי"ג בטבת תרי"א, ונקבר בהר הזיתים. תלמיד אביו רבי דוד מלעלוב והחוזה מלובלין וחותנו היהודי הקדוש מפשיסחה. האדמו"ר השני מלעלוב, "אדמו"ר של החסידות העממית" בפולין. חתנו של היהודי הקדוש. כל ימיו שאף לעלות לארץ ישראל, ובסוף ימיו עלה לירושלים. תלמידו הידוע רבי שלמה מראדומסק, שהוא הורה לחסידיו לקבלו לרבם.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

רבי איצל'ה וולוז'ינער
רבי יצחק מוולוז'ין
1780–1849
5540–5609 · ה'תק"מ–ה'תר"ט

למד אצל אביו ברוסיה הלבנה, בעיר וולוז'ין; מפטירת אביו בשנת תקפ"א, 1821, היה רב העיירה וראש ישיבת וולוז'ין. הרבה לנסוע לרוסיה, לעיר פטרבורג, בענייני שתדלנות למען הכלל. נפטר בכ"ו באייר תר"ט ונקבר באיוויניץ הסמוכה לוולוז'ין. תלמיד אביו, רבי חיים מוולוז'ין. בעל פה קדוש – דרשות על התורה, מילי דאבות – דרשות על מסכת אבות, הג"ה מהרי"ץ – הערות על נפש החיים. בנו וממשיכו של רבי חיים מוולוז'ין. עמד בראש ישיבת וולוז'ין מ־1821, ובתקופתו כנראה התקבלו כמה מסדריה. ממנהיגי יהדות רוסיה ושתדלן בפטרבורג – "נשיא ישראל". בפרשת ההשכלה מטעם הגיע לפשרה עם השלטון, ונחלק בכך עם ר' ישראל מסלנט. יחסו לחסידות היה מתון, ופעל יחד עם הצמח צדק. חתנו הנצי"ב, ומתלמידיו ר' שמואל מוהליבר ובעל ערוך השולחן.

ר' מאיר'ל מפרמישלאן
רבי מאיר מפרמישלאן
1780–1850
5540–5610 · ה'תק"מ–ה'תר"י

נולד בשנת תק"ם[1] בגליציה, בעיר פרמישלאן. מילא את מקום אביו בהנהגה החסידית בפרמישלאן מתקע"ג; אלפים באו להתברך מפיו. נפטר בכ"ט באייר תר"י ונקבר בפרמישלאן; אוהל על קברו. תלמיד רבי מרדכי מקרמניץ[2]. בעל אור המאיר – תורתו וסיפורים עליו, דברי מאיר, מרגניתא דרבי מאיר, פנים מאירים – ליקוט מתורתו. אדמו"ר השלישי בשושלת פרמישלאן, נכד רבי מאיר הגדול מתלמידי הבעש"ט ותלמיד מובהק של רבי מרדכי מקרמניץ. מגדולי בעלי המופת בדורו, נודע בפשטותו, ענוותו, צדקתו ואהבת ישראל, ודרש בלשון עממית לפשוטי העם. בין הבאים להסתופף בצלו: השואל ומשיב והדברי חיים מצאנז. פעל לשחרור רבי ישראל מרוז'ין.

הערות [1] יש אומרים שנולד בשנת תקמ"ג. [2] בנו של רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב.

בעל נכח השולחן
רבי חיים מרדכי לבטון
1780–1869
5540–5629 · ה'תק"מ–ה'תרכ"ט

נולד בסוריה, בעיר חלב; עסק במסחר; כיהן כרבה הראשי של העיר בשנים 1858–1869; נפטר ונקבר במערת הצדיקים. תלמיד רבותיו אינם נזכרים במקור. בעל נכח השולחן – שו"ת וחידושים על השולחן ערוך, בן יאיר – דרושים על התורה. דיין ורבה הראשי של חלב, ממשפחת מגורשי ספרד. התפרסם בחכמתו וביושר דינו בקרב יהודים וערבים, ונקשרו בו מופתים רבים. מפיוטיו מושרים בשירת הבקשות. נולד בערך בשנת 1780.

מייסד רבנות דרבנט
רבי אליהו בן מישאל מזרחי
1781–1848
5541–5608 · ה'תקמ"א–ה'תר"ח

נולד בדאגסטן, בעיר דרבנט, בשנת 1781, למשפחת רבנים שבאה מפרס – סבו, רבי בנימין בן אהרון, היגר לקווקז. למד תורה מפי אביו, רבי מישאל, והשלים את לימודיו בישיבות בבגדאד. כיהן כרב הראשי בדרבנט בשנים 1835–1845 לפי הרשומות, והקים בה את הרבנות הראשית של יהודי ההרים; נפטר בה בשנת 1848. תלמיד אביו, רבי מישאל וישיבות בגדאד. הפך את דרבנט לבירה הרוחנית של יהודי ההרים: ייסד את הרבנות הראשית של מזרח הקווקז, ארגן את החינוך התורני, אסף את הספרייה התורנית הגדולה בקווקז, ושלח בסוף שנות ה־1820 שלושה מתלמידיו לישיבת בילא צרקווא – מכאן נהגו רבני הקהילות הגדולות להשלים לימודם בישיבות אשכנז.

בעל התפארת ישראל
רבי ישראל ליפשיץ
1782–1860
5542–5621 · ה'תקמ"ב–ה'תרכ"א

כיהן כאב"ד בגרמניה, בעיר וורונקי. כיהן כאב"ד בעיר דסאו. כיהן כאב"ד בעיר חוזדייש. כיהן כאב"ד בעיר דנציג; נפטר בה בצום גדליה תרכ"א, במהלך התפילה. תלמיד רבי עקיבא איגר. בעל תפארת ישראל – פירוש על המשנה, יכין ובועז, זרע ישראל – ביאור קצר למשניות, כתבי תפארת ישראל – דרשות וכתבים. מגדולי חכמי אשכנז ורב בגרמניה, נכדו של מסדר הגט מקליווא. פירושו "תפארת ישראל" על המשנה נצמד לפשט ולהלכה, ובו חידושים, הקדמות וסיכומי הלכות. בנו ברוך יצחק חילקו ל"יכין" ו"בועז". שילב בו נתוני מדע מזמנו, ב"דרוש אור החיים", מה שעורר פולמוס. מרבה להביא מרבו רבי עקיבא איגר. שימש גם כמוהל.

הקוברינער
רבי משה פאלייר מקוברין
1783–1858
5543–5618 · ה'תקמ"ג–ה'תרי"ח

נולד ברייסין שבבלארוס, בעיר פייסק בט"ז בכסלו תקמ"ד. למד אצל רבי מרדכי ורבי נח מלכוביץ'. כיהן כאדמו"ר הראשון בעיר קוברין; נפטר בכ"ט בניסן תרי"ח ונקבר בה. תלמיד רבי מרדכי מלכוביץ' ורבי נח מלכוביץ'. בעל אמרות טהורות, אמרות משה. האדמו"ר הראשון מקוברין ומן האבות הרוחניים של חסידות סלונים. המשיך את דרך חסידות קרלין – תפילה בהתלהבות; "השער שלנו הוא אמונה ושפלות". תמך בעלייה לארץ ישראל וחסידיו הקימו בית מדרש בטבריה. נשיא קופת מעות ארץ הקודש מטעם כולל רייסין.



ר' הירשל סלנטר
רבי צבי הירש ברוידא
1780–1840
5540–5600 · ה'תק"מ–ה'ת"ר

למד בליטא, בעיר וולוזין, בישיבת רבי חיים מוולוזין. כיהן כרב בעיר אלסיאד שבפלך טלז. מונה לרבה של העיר סלנט, ניהל בה בית מדרש ונפטר בה. תלמיד רבי חיים מוולוזין. "רבי הירשל סלנטר" – רב, אב"ד וראש ישיבה בסלנט. מתלמידיו רבי יוסף זונדל מסלנט, רבי ישראל סלנטר ורבי שמואל סלנט. נפטר בערך בשנת ת"ר.

בעל שערי תשובה
רבי חיים מרדכי מרגליות
1780–1823
5540–5583 · ה'תק"מ–ה'תקפ"ג

הצטרף ללימוד בקלויז בברודי. כיהן כראב"ד בברסטצ'קה משנת תק"ס. כיהן כרב הקהילה בדובנו וייסד בה בית דפוס. שב לברודי לאחר שריפה בבית הדפוס, ונפטר בה בט"ו בשבט תקפ"ג. תלמיד דודו, הרב אלכסנדר סנדר מרגליות. בעל שערי תשובה – על שולחן ערוך אורח חיים. רב דובנו ומחבר "שערי תשובה" על שולחן ערוך אורח חיים, המביא את דברי הפוסקים שלא הובאו ב"באר היטב", כולל רבים מחכמי הספרדים. החיבור נדפס לראשונה בדובנו בשנת תק"פ ומודפס ברוב מהדורות השו"ע, גם עם המשנה ברורה. היה מחכמי הקלויז בברודי, ועסק במסחר כדי לא להתפרנס מהרבנות. נולד בערך בשנת תק"מ.

מוהרנ"ת
רבי נתן מברסלב
1780–1844
5540–5605 · ה'תק"מ–ה'תר"ה

נולד באוקראינה, בעיר נמירוב, בט"ו בשבט תק"ם, וכונה "העילוי מנמירוב". נקשר לרבי נחמן בעיר ברסלב בשנת תקס"ב; שם היה מרכז פעילותו, והקים בביתו בית דפוס. ליווה את רבי נחמן בעיר אומן עד פטירתו בשנת תק"ע. נפטר בברסלב ונקבר בכניסה לבית הקברות בי' בטבת תר"ה. תלמיד רבי נחמן מברסלב ורבי לוי יצחק מברדיטשוב ורבי ברוך ממז'יבוז'. בעל ליקוטי הלכות – הלכה וקבלה על פי ליקוטי מוהר"ן, ליקוטי תפילות, ליקוטי עצות, חיי מוהר"ן, שיחות הר"ן, עלים לתרופה – מכתביו. תלמידו המובהק של רבי נחמן מברסלב, שהעלה על הכתב את תורותיו, ומנהיגה בפועל של חסידות ברסלב אחרי פטירת רבו, אף שלא טען להיות אדמו"ר. תיקן את הקיבוץ בראש השנה, הקים בית דפוס והדפיס את ספרי רבי נחמן, ובכך הפך את ספרי ברסלב לנפוצים ביותר בין ספרי החסידות. נרדף בידי רבי משה צבי מסאווראן.

השר שלום מבעלזא
רבי שלום רוקח מבעלזא
1781–1855
5541–5615 · ה'תקמ"א–ה'תרט"ו

נולד בגליציה, בעיר ברודי בשבט תקמ"א. למד תורה בעיר סקוהל אצל דודו וחותנו רבי ישכר דב רמר"ז. כיהן כרב העיירה בעלזא מתקע"ז, 1817, ובנה בה את החצר ואת בית הכנסת; נפטר ונקבר בה בכ"ז באלול תרט"ו. תלמיד החוזה מלובלין – רבו המובהק – ורבי שלמה המגיד מלוצק – רבו הראשון בחסידות והמגיד מקוז'ניץ ורבי אורי השרף מסטרליסק. בעל מדבר קדש, מהר"ש, לקט אמרי קודש. מייסד שושלת חסידות בעלזא ורבה של בעלזא מתקע"ז, 1817, עד פטירתו; קיבל את הרבנות בעצת רבו המובהק, החוזה מלובלין. גדול אדמו"רי גליציה בדורו, ורוב אדמו"רי ורבני חסידות גליציה, ובהם רבי חיים מצאנז, היו מתלמידיו. נודע כגדול בתורה וכבעל מופת, ובנה את בית הכנסת המפואר בבעלזא.

הבני יששכר
רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב
1783–1841
5543–5601 · ה'תקמ"ג–ה'תר"א

נולד בגליציה, בעיר יאבורניק, בערך בשנת תקמ"ג. כיהן ברבנות בריבטיטש, בסטריז'וב ובהאליטש. כיהן כרב בהונגריה, בעיר מונקאטש; עזב לאחר שאסר פיטום אווזים מחשש טרפה. ישב בדינוב, מרכז חצרו; נפטר ונקבר בה בי"ח בטבת תר"א. תלמיד החוזה מלובלין ורבי מנחם מנדל מרימנוב והמגיד מקוז'ניץ ורבי אברהם יהושע השל מאפטא[1]. בעל בני יששכר – על לוח השנה, החגים והמועדים, אגרא דכלה – על התורה, דרך פקודיך – על מצוות התורה, מגיד תעלומה – על מסכת ברכות. אדמו"ר חסידי בדור הרביעי לחסידות, מייסד חסידות דינוב[2]. רבותיו כולם מתלמידי רבי אלימלך מליז'נסק, דוד אמו. הפיץ את תורת הקבלה ועודד את לימוד הזוהר, ונלחם בחריפות נגד המשכילים. ספרו "בני יששכר" נמנה עם הקלאסיקה החסידית, ונקרא על שמו עוד בחייו.

הערות [1] בעל "אוהב ישראל". [2] מחסידות דינוב יצאו חסידויות מונקאטש ובלאז'וב.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס

בעל שופריה דיעקב
רבי יעקב בירדוגו
1786–1841
5546–5601 · ה'תקמ"ו–ה'תר"א
נולד במרוקו, בעיר מקנס; עמד בה בראש הישיבה אחרי פטירת אביו. כיהן כרב ואב"ד בעיר מקנס; נשאל מכל ערי מרוקו ותיקן תקנות רבות. תלמיד אביו, רבי יקותיאל בירדוגו ודודו, רבי רפאל בירדוגו ואחיו, רבי פתחיה מרדכי בירדוגו. בעל שופריה דיעקב – שו"ת, קול יעקב או מעבר יבק – שירים ופיוטים, גלי עמיקתא – פירוש לספר "מים עמוקים", תועפות ראי"ם – פירוש על הרא"ם. רב העיר מקנס, אב"ד וראש ישיבה, מגאוני פוסקי מרוקו, שכונה "לחכם". שאלות נשלחו אליו מכל ערי מרוקו, והתפרסם בקנאותו ובתקנותיו בענייני גיטין.

בעל פלא יועץ
רבי אליעזר פאפו
1786–1827
5546–5587 · ה'תקמ"ו–ה'תקפ"ז
נולד בבוסניה, בעיר סרייבו, ולמד אצל רבי משה דאנון; כתב את "חודש האביב". כיהן כרב הקהילה הספרדית וראשה בבולגריה, בעיר סיליסטרה; ושם נקבר. ארגן מחדש את הקהילה הספרדית בולאכיה, בעיר בוקרשט, בשנת 1819. תלמיד רבי משה דאנון ורבי אליהו חאיון. בעל פלא יועץ – ספר מוסר בסדר הא"ב, חסד לאלפים, אורות אילים, אלף המגן. פוסק ומקובל, רב הקהילה הספרדית בסיליסטרה. נודע בספר המוסר "פלא יועץ", הבנוי פרקים קצרים לפי סדר הא"ב. ידוע בדמותו הסגפנית.

המהרש"ק – המגיד מברודי
רבי שלמה קלוגר
1785–1869
5546–5629 · ה'תקמ"ו–ה'תרכ"ט
נולד בפולין, בעיר קומרוב הסמוכה לזמושץ', במרחשון תקמ"ו. כיהן כאב"ד בקוליקוב וביוזפוב בשנים 1809 ו־1817. שימש מגיד מישרים בגליציה, בעיר ברודי, מתמוז תק"פ, 1820, ועד פטירתו בל' בסיוון תרכ"ט. תלמיד רבי יעקב קרנץ, המגיד מדובנא ורבי יוסף הוכגלרנטר. בעל חכמת שלמה – על שולחן ערוך, שו"ת האלף לך שלמה, שו"ת טוב טעם ודעת, ספר החיים – על אורח חיים, מודעא לבית ישראל – מצות מכונה. רב, פוסק ודרשן מגדולי התורה בגליציה, מגיד מישרים בברודי כחמישים שנה. חיבר כ־150 חיבורים ואלפי תשובות; פירושו "חכמת שלמה" נדפס בשולחן ערוך. היה בין האוסרים מצות מכונה והתפלמס עם השואל ומשיב שהתיר. נודע כקנאי תקיף, אך הקל בגיור נוכריות הנשואות ליהודים.

1785

1787

ר' זונדל מסלנט – "הפה השלישי של אליהו"
רבי יוסף זונדל מסלנט
1786–1865
5546–5626 · ה'תקמ"ו–ה'תרכ"ו
נולד בליטא, בעיר סלנט, והתגורר בה רוב ימיו. למד בישיבת וולוז'ין אצל רבי חיים מוולוז'ין. עבר לפוזנה אל רבי עקיבא איגר ללמוד משיטת לימודו. עלה לארץ ישראל, לירושלים, בתקצ"ח, 1837; היה בה מורה הוראה ונקבר בהר הזיתים בשנת תרכ"ו. תלמיד רבי חיים מוולוז'ין ורבי עקיבא איגר ואביו רבי בנימין ביינוש. בעל קיצור כללים בדקדוק – דקדוק. מגדולי תלמידי התלמידים של הגר"א – גדול תלמידי רבי חיים מוולוז'ין, ולכן כונה "הפה השלישי של אליהו". איש תורה ומוסר; תלמידו רבי ישראל מסלנט ייסד בהשראתו את תנועת המוסר. דגל בלימוד בעיון לשם הלכה למעשה ולא בפלפול. עלה לירושלים ב־1837 והיה בפועל מורה הוראה ומנהיג העדה האשכנזית, אך דחה כל משרת רבנות ולא נהנה מכספי החלוקה.

מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · פולין־ליטא · קווקז · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז

השרף מקוצק
רבי מנחם מנדל מקוצק
1787–1859
5547–5619 · ה'תקמ"ז–ה'תר"ט
נולד בפולין, בעיר גוריי בשנת תקמ"ז. למד בעיר זמושץ' בישיבת רבי יוסף הוכגלרנטר, וכונה "העילוי מגוריי". התגורר בעיר טומשוב לאחר נישואיו, והחל בה את הנהגתו בשנת תקפ"ז. ישב בעיר קוצק, ושם היה מרכז חצרו; נפטר ונקבר בה בכ"ב בשבט תרי"ט. תלמיד החוזה מלובלין – למד בבית מדרשו ורבי יעקב יצחק מפשיסחה, היהודי הקדוש ורבי שמחה בונים מפשיסחה. בעל אמת ואמונה – ליקוט אמרותיו, ת"ש, אוהל תורה – ליקוט אמרותיו, תרס"ט. מייסד חסידות קוצק. תלמיד היהודי הקדוש ורבי שמחה בונים מפשיסחה, ואחרי פטירת רבי שמחה בונים בחרו בו רוב חסידיו למנהיגם בשנת תקפ"ז. נודע בחריפותו, בהנהגתו התקיפה ובחתירה קיצונית לאמת, ותבע למדנות ושקיעות בתורה. לא השאיר כתבים, ואמרותיו לוקטו בספרים. מתלמידיו: החידושי הרי"ם מגור, רבי מרדכי יוסף מאיזביצא ורבי אברהם בורנשטיין, האבני נזר.

החבי"ף
רבי חיים פלאג'י מאיזמיר
1787–1868
5547–5628 · ה'תקמ"ז–ה'תרכ"ח
נולד באימפריה העות'מאנית, בעיר איזמיר, בי"ט בשבט תקמ"ז. כיהן באיזמיר כדיין וכראש ישיבת "בית יעקב רבי" משנת 1828, ומונה לאב בית הדין הגדול בשנת 1837. מונה לחכם באשי באיזמיר בשנת 1855, ומינויו אושר על ידי הסולטאן; נפטר ונקבר בה בי"ז בשבט תרכ"ח. תלמיד סבו רבי רפאל יוסף חזן, בעל "חקרי לב" ורבי פנחס רפאל יהושע די שיגורה ורבי יצחק מאיו. בעל כף החיים – הלכה ומוסר, לב חיים – שו"ת אורח חיים, חיים ביד – שו"ת, רוח חיים – על השולחן ערוך, ברכת מועדיך לחיים – דרושים. מגדולי חכמי איזמיר – פוסק, פרשן ומקובל; אב בית הדין הגדול בעיר משנת 1837 וחכם באשי שלה משנת 1855. חיבר כ־80 ספרים בכל תחומי התורה, והשיב לשאלות מרחבי העולם. פעל רבות למען העניים והחינוך – תקנת חינוך חובה, הקמת בית חולים יהודי – ולמען יהודי דמשק בעלילת הדם.

אג"ן
רבי חיים אברהם גאגין
1787–1848
5547–5608 · ה'תקמ"ז–ה'תר"ח
נולד בטורקיה, בעיר קושטא. הועלה בילדותו לארץ ישראל, לירושלים; עמד בראש ישיבת המקובלים בית אל; כיהן כראשון לציון וחכם באשי בשנים 1842–1848; נפטר בה. תלמיד למד בישיבות ירושלים. בעל חוקי חיים – שו"ת, מנחה טהורה – על מסכת מנחות, יריעות האהל – פירוש על "אהל מועד", חיים מירושלים – דרושים. מקובל, ראש ישיבת המקובלים בית אל והראשון ששימש בתפקיד המאוחד של הראשון לציון וחכם באשי בירושלים. הציל את השומרונים מסכנת כליה בתעודה שהם ענף מבני ישראל. סייע להקים בית דפוס בירושלים.

רבי פנחס הגדול
רבי פנחס הכהן רבין
1788–1858
5548–5618 · ה'תקמ"ח–ה'תרי"ח
נולד בבוכרה בסיוון ה'תקמ"ח; נכנס בגיל 8 לישיבת רבי יוסף ממאן. כיהן בה כרב הראשי וכדיין משנת ה'תקפ"ג על פי צוואת רבו, עד פטירתו בכ"ט באייר ה'תרי"ח. תלמיד רבי יוסף ממאן[1]. בעל סדר תפילה[2], תרגום שני עם פירוש חדש על מגילת אסתר[3], הדרת זקנים[4]. הדיין והרב הראשי של יהדות בוכרה וכל טורקסטן. לפי מסורת העדה הופל ממגדל גבוה בגזירת האמיר ולא ניזוק, ומאז כונה "פנחס הגדול". התכתב עם משה מונטיפיורי; אבי שושלת רבני בוכרה לבית רבין.

הערות [1] רבי יוסף ממאן כונה גם "המערבי". [2] יצא לאור על פי בקשתו בעיר וילנה, בשנת ה'תקצ"ו. [3] נדפס בעיר שקלאב בשנת ה'תקצ"ג. [4] נדפס בעיר וינה בשנת ה'תרט"ז.

הצמח צדק
רבי מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש
1789–1866
5549–5626 · ה'תקמ"ט–ה'תרכ"ו
נולד בבלארוס, בעיר ליוזנה, בכ"ט באלול תקמ"ט. ברח לקרמנצ'וג שברוסיה בעת מלחמת נפוליאון; התבודד בה ולמד לבדו בשנים תקע"ג–תקפ"ז. הושיב בעיר שצעדרין כששים משפחות לעבודה חקלאית בשנת תר"ד. כיהן כאדמו"ר חב"ד בעיר ליובאוויטש מתקפ"ח; ייסד בה ישיבה בערך בשנת תר"א; נפטר ונקבר בה בי"ג בניסן תרכ"ו. תלמיד סבו רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל התניא – גידלו ולימדו תורה ואביו רבי שלום שכנא אלטשולר. בעל צמח צדק – שו"ת וחידושים על הש"ס, אור התורה – חסידות, דרך מצותיך – טעמי המצוות, ספר החקירה – דרך אמונה. האדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד בשנים תקפ"ח–תרכ"ו, נכדו של בעל התניא שגידלו ולימדו. נחשב גאון בנגלה – "גדול שבאחרונים" – ותשובותיו קובצו ב"צמח צדק". נאבק בגזירת הקנטוניסטים ובמשכילים, ובכלל זה באספת הרבנים בפטרבורג בשנת תר"ג, וייסד ישיבה בליובאוויטש. בניו ייסדו את חצרות קאפוסט, לאדי וניעזין.

בעל משמרות כהונה
רבי אברהם הכהן יצחקי
1789–1864
5549–5624 · ה'תקמ"ט–ה'תרכ"ד
נולד בתוניסיה, בעיר תוניס, למשפחת רבנים; למד אצל ר' ישועה בסיס; שימש שוחט ובודק. כיהן בתוניס כדיין בבית דינו של ר' ישועה בסיס בערך מ־1830 ואחריו בבית דינו של ר' נתן בורג'יל; נקבר בבורג'יל. תלמיד רבי ישועה בסיס. בעל משמרות כהונה – חידושים על כל הש"ס, שלחנו של אברהם – על ארבעת חלקי השולחן ערוך, מצוות הכהונה – שו"ת, עיני הכהן – הלכות טרפות, כף הכהן – על התנ"ך על פי הקבלה. דיין בתוניס ומגדולי רבני יהדות תוניסיה בכל הדורות. ספרו "משמרות כהונה" הוא מהחיבורים היחידים על כל מסכתות הש"ס, כולל משניות סדר טהרות, המסכתות הקטנות, ספרי, ספרא ומכילתא. העמיד תלמידים רבים, ובהם ראש רבני תוניס ר' משה ברבי.

מבשר הציונות
רבי יהודה אריה ליאון ביבאס
1789–1852
5549–5612 · ה'תקמ"ט–ה'תרי"ב
נולד בגיברלטר; עמד בראש ישיבה שאליה נהרו תלמידים מאיטליה וצפון אפריקה. גדל באיטליה, בעיר ליוורנו, בבית סבו ולמד בה תורה והשכלה כללית. כיהן ביוון, בעיר קורפו, כרב הקהילה מ־1831; פיקח על כשרות אתרוגי קורפו. עלה לארץ ישראל, לעיר חברון, ב־1852; הקים בה בית מדרש ונפטר בה חודשיים אחר כך. תלמיד סבו. בעל אנשי חיל, פיוטים, תפילות ופסקי הלכה. רב ספרדי, מקובל ופוסק בעל השכלה כללית, רבה של קורפו ומבשרי הציונות. קרא לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בה ואף לאחוז בנשק כדוגמת היוונים, כדרך לקרב את הגאולה. רבו של הרב יהודה אלקלעי.

1787 1790

מקום / אזור: פרס · תימן · בוכרה / מרכז אסיה · קווקז · פולין־ליטא · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · בבל · צפון אפריקה · אשכנז

הרש״ש

רבי שמואל שטראשון מווילנא

1793–1872

5554–5632 · ה׳תקנ״ד–ה׳תרל״ב

נולד בליטא, בעיר זסקוביץ׳, בי״ח בחשון תקנ״ד. התגורר אצל חמיו ר׳ דוד בכפר שטראשון שבפלך וילנה, ואימץ את שם הכפר כשם משפחתו. עבר לוילנה ב־1812; מסר בה שיעור יומי בקלויז של חמיו, היה מגיה ראשי בדפוס ראם וניהל קופת גמ״ח; נפטר ונקבר בה בי״א באדר ב׳ תרל״ב. תלמיד אביו רבי יוסף שמואלזון ורבי אברהם דנציג, בעל חיי אדם. בעל הגהות וחידושים על התלמוד הבבלי – נדפסו בש״ס וילנא, מקורי הרמב״ם, הגהות וחידושים על מדרש רבה, הגהות וחידושים על משנה תורה לרמב״ם. מן הבולטים בתלמידי החכמים בקהילת וילנה בדורו. דחה הצעת רבנות בסובאלק, ובמשך שנים מסר שיעור יומי בתלמוד לבחורים ואברכים נבחרים. הגהותיו, שנדפסו בש״ס וילנא כמעט על כל דף ודף, נחשבות כיום לפרשנות יסוד בהבנת הש״ס ונלמדות בישיבות. היה עסקן ציבורי, ועם פטירתו הוכרז בעיר על ביטול מלאכה.

ח״ד בדרא, הראשון לציון

רבי חיים דוד חזן

1790–1869

5550–5629 · ה׳תק״נ–ה׳תרכ״ט

נולד בטורקיה, בעיר איזמיר; עמד בראש השוחטים וכיהן כראש הרבנים בעיר בשנים 1840–1855. עלה לארץ ישראל, לירושלים, ב־1855; עמד בראש בית הדין, ואחר כך היה הראשון לציון וחכם באשי בשנים 1861–1869. תלמיד אביו רבי רפאל יוסף חזן. בעל תורת זבח – דיני שחיטה בסדר הא״ב, נדיב לב – שו״ת, ייטב לב – דרושים, ישרי לב – פסקי דינים. אב״ד באיזמיר ואחר כך הראשון לציון וחכם באשי בירושלים, ושתי המשרות אוחדו בבחירתו. פעל לקידום היישוב החקלאי בארץ ישראל בקשר עם רבי צבי הירש קלישר, ונטל חלק במפעל כיכר בתי מחסה.

1790

1795

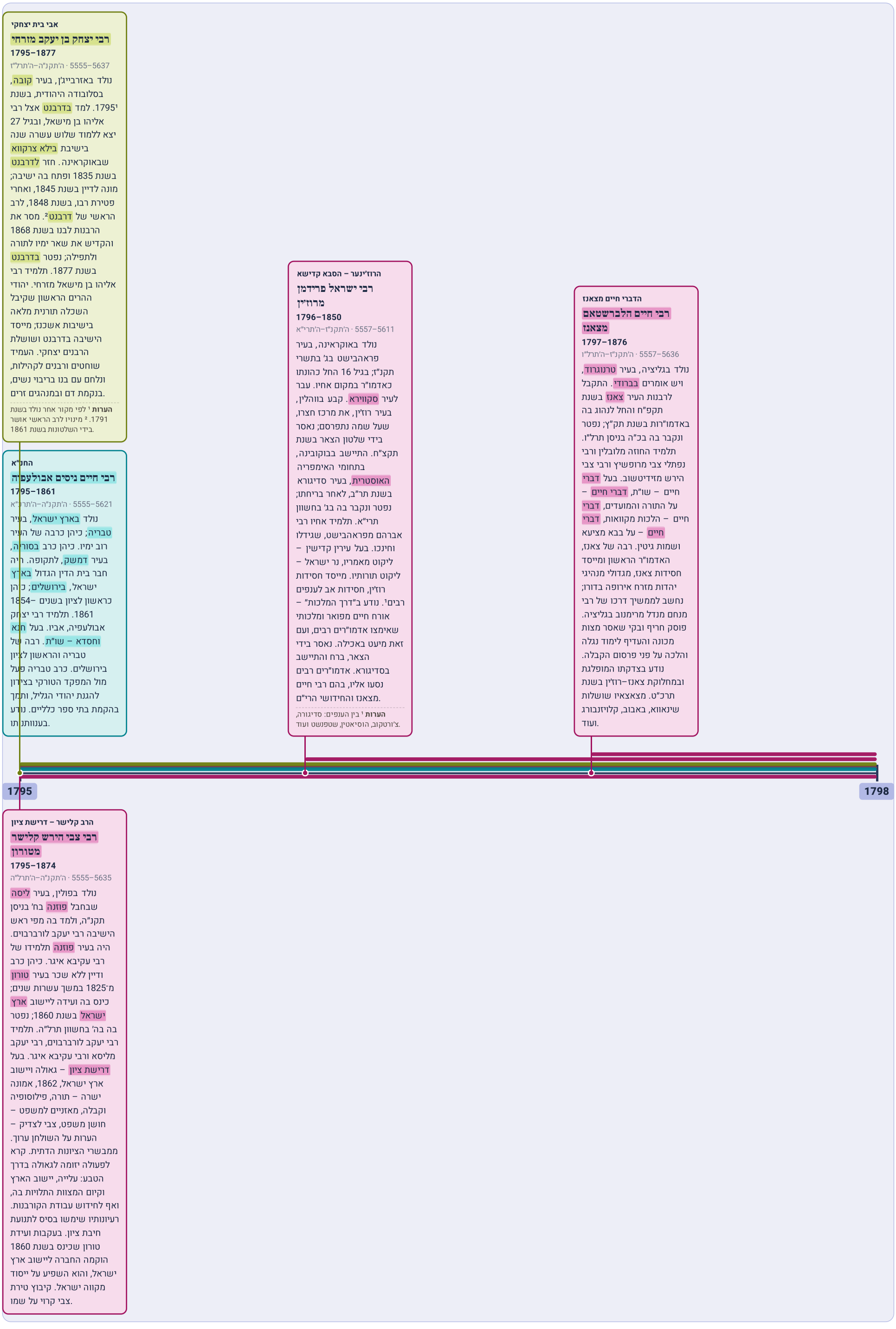
רבי יעקב בר יוסף הרופא

1790–1851

5550–5611 · ה׳תק״נ–ה׳תרי״א

ישב בעיראק, בעיר בגדאד, ושימש בה דיין ופוסק. נפטר בבגדאד בו׳ בתשרי תרי״ב ונקבר בחצר קבר יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. תלמיד רבי משה חיים ורבי ראובן בן דוד נאווי. בעל שמן הטוב – על מסכת ביצה, חלק יעקב – דרושים על התורה, שאל יעקב – שו״ת, ספר המנהגים – מנהגי בגדאד. דיין ופוסק מפורסם בבגדאד ומחבר פורה. תלמידם המובהק של רבי משה חיים ורבי ראובן נאווי, ורבו המובהק של חכם עבדאללה סומך. שנת לידתו אינה ידועה.

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות׳מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן · פרס



מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן

הערוך לנר
רבי יעקב אטלינגר מאלטונה
1798–1871
5558–5632 · ה'תקנ"ח–ה'תרל"ב

נולד בגרמניה, בבאדן, בעיר קרלסרוהה, בכ"ט באדר תקנ"ח. למד בבוואריה, בעיר וירצבורג, בישיבת רבי אברהם בינג ובאוניברסיטה. כיהן בגרמניה, בעיר מנהיים, כרב מחוז לאדנבורג משנת 1826 וכראש הקלויז, והקים ישיבה. כיהן כרב הראשי בעיר אלטונה מ־1836 עד פטירתו, והקים בה ישיבה; נקבר בה. תלמיד רבי אברהם בינג, אב"ד וירצבורג ורבי אברהם בנימין זאב המבורג, בעל "שער הזקנים" ורבי אשר וולרשטיין. בעל ערוך לנר – על התלמוד, שו"ת בנין ציון, ביכורי יעקב – הלכות סוכה, מנחת עני – דרשות. ממנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה ומראשוני הרבנים הגרמנים בעלי רקע אקדמי. הוביל מחאת 116 רבנים נגד כנס הרפורמים בבראונשוויג בשנת 1844 ויזם את "שומר ציון הנאמן", שנחשב לכתב העת החרדי הראשון. בישיבותיו במנהיים ובאלטונה למדו הרש"ר הירש ורבי עזריאל הילדסהיימר.

רבי בנימין דיסקין
1798–1844
5558–5604 · ה'תקנ"ח–ה'תר"ד

נולד בליטא, בעיר סלונים בשנת תקנ"ח, לרב לייב חסיד ממשפחת דיסקין. כיהן כראב"ד בעיר הורדנה. כיהן כרב העיר וולקוביסק. כיהן בשנותיו האחרונות כרב העיר לומז'ה; נפטר בה בכ"ה באדר תר"ד. רב ליטאי, ראב"ד הורדנה ורבן של וולקוביסק ולומז'ה. בוולקוביסק למדו אצלו רבי יצחק אלחנן ספקטור ורבי ברוך מרדכי ליבשיץ, וכן רבי אליהו שיק. אביו של מהרי"ל דיסקין.

החידושי הרי"ם
רבי יצחק מאיר אלתר מגור
1799–1866
5559–5626 · ה'תקנ"ט–ה'תרכ"ו

למד בפולין, בעיר פלוצק, אצל רבי אריה לייב צינץ. פעל בעיר וורשה, שם כונה "העילוי מוורשה", והיה מייצגה של חסידות פשיסחה בעיר. הקים בעיר גורא־קלאווריה את חסידות גור בשנת תרי"ט; נפטר ונקבר בה בכ"ג באדר תרכ"ו. תלמיד המגיד מקוז'ניץ ורבי שמחה בונים מפשיסחה ורבי מנחם מנדל מקוצק. בעל חידושי הרי"ם – על הש"ס ועל השולחן ערוך, שו"ת הרי"ם – שאלות ותשובות, ספר הזכות – על התורה. האדמו"ר הראשון ומייסד חסידות גור, מגדולי חסידי פשיסחה וקוצק ומגדולי הפוסקים בדורו. בשבע שנותיו האחרונות הנהיג בגור – "שבע שנות השובע" – ודרש מחסידיו אמת ולימוד תורה. עסקן ציבורי למען יהודי פולין ונשיא כולל רבי מאיר בעל הנס. ממלא מקומו רבי חנוך הנין מאלכסנדר, ונכדו השפת אמת.

1798

1800

מבשר הציונות
הרב יהודה בן שלמה חי אלקלעי
1798–1878
5558–5638 · ה'תקנ"ח–ה'תרל"ח

נולד בבוסניה, בעיר סרייבו. עלה לארץ ישראל, לירושלים, בגיל 11 והוסמך בה לרבנות; השתקע בה סופית בשנת 1874 ונקבר בהר הזיתים. כיהן כרב בסרביה, בעיירה זמון, מ־1825, ושם הדפיס את ספריו. תלמיד רבי אליעזר פאפו, בעל פלא יועץ ורבי יהודה ביבאס. בעל מנחת יהודה – דרשות וקריאה לעלייה לארץ ישראל, גורל לה'. רב בזמון שבסרביה, "מבשר הציונות" המעשית והמדינית, שגיבש תוכנית להקמת בית לעם היהודי בארץ ישראל כ־50 שנה לפני הרצל. דיבר על תחיית הלשון העברית, על פנייה לסולטאן הקרקע.

הרבי רבי הנעיך מאלכסנדר
רבי חנוך הניך הכהן מאלכסנדר
1798–1870
5558–5630 · ה'תקנ"ח–ה'תר"ל

נולד בשנת תקנ"ח בפולין, בעיר לוטומירסק, לאביו רבי פנחס הכהן, רב העיר. היה סמוך על שולחן חותנו בעיר פשיסחה; דבק ביהודי הקדוש ובר' שמחה בונים. כיהן ברבנות בנובידבור ובפרושניץ. כיהן כרב בעיר אלכסנדר, ובשנותיו האחרונות כאדמו"ר לחסידי גור; נפטר בי"ח באדר ב' תר"ל ונקבר בה. תלמיד היהודי הקדוש מפשיסחא ורבי שמחה בונים מפשיסחא – שתים עשרה שנה ורבי מנחם מנדל מקוצק. בעל חשבה לטובה – תורותיו שלוקטו בידי חסידיו. מגדולי תלמידי רבי שמחה בונים מפשיסחא ורבי מנחם מנדל מקוצק, ורב העיר אלכסנדר. בארבע השנים שבין פטירת החידושי הרי"ם להתמנות נכדו ה"שפת אמת" הנהיג את רוב חסידי גור, ואלכסנדר הפכה למרכז חסידי גדול. גם ה"שפת אמת" קיבל את מרותו ונסע אליו. לא הותיר כתבים, ותורותיו לוקטו ב"חשבה לטובה".

מקום / אזור: אשכנז · צפון אפריקה · בבל · ארץ ישראל / האימפריה העות'מאנית – צפת, קושטא, מצרים · פולין־ליטא · קווקז · בוכרה / מרכז אסיה · תימן